

Hallituksen esitys eduskunnalle etäyhteyksien käytön edistämistä oikeudenkäynneissä yleisissä tuomioistuimissa koskevaksi lainsäädännöksi

ESITYKSEN PÄÄASIALLINEN SISÄLTÖ

Esityksessä ehdotetaan muutettaviksi oikeudenkäymiskaarta, oikeudenkäynnistä rikosasioissa annettua lakia, pakkokeinolakia, sakon täytäntöönpanosta annettua lakia, oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa annettua lakia, turvatarkastuksista tuomioistuimissa annettua lakia ja rikosasioita koskevaa eurooppalaista tutkintamääräystä koskevan direktiivin täytäntöönpanosta annettua lakia. Ehdotetuilla muutoksilla lisättäisiin etäyhteyksien käyttömahdollisuuksia yleisissä tuomioistuimissa, markkinaoikeudessa ja työtuomioistuimessa ja sujuvoitettaisiin näin oikeudenkäynnejä.

Ehdotetuilla laeilla mahdollistettaisiin tuomarin osallistuminen etäyhteydellä oikeudenkäyntiin. Lisäksi säädettäisiin mahdollisuudesta toimittaa suullinen käsittely kokonaan etäyhteyden välityksellä. Tuomioistuimelle annettaisiin mahdollisuus määrätä, että asianosaisen oikeus olla läsnä suullisessa käsittelyssä toteutettaisiin etäyhteyden välityksellä.

Suullisen todistelun vastaanottamisen edellytyksiä etäyhteyksillä kevennettäisiin.

Lait on tarkoitettu tulemaan voimaan muutaman kuukauden kuluttua lain hyväksymisestä ja vahvistamisesta.

SISÄLLYS

ESITYKSEN PÄÄASIALLINEN SISÄLTÖ	1
PERUSTELUT	4
1 Asian tausta ja valmistelu	4
1.1 Tausta	4
1.2 Valmistelu	4
2 Nykytila ja sen arviointi	5
2.1 Lähtökohdat	5
2.2 Oikeudenkäyntimenettelyn lähtökohtia	5
2.3 Nykyinen sääntely etäyhteyksien käytöstä oikeudenkäynneissä	6
2.3.1 Yleisiä lähtökohtia	6
2.3.2 Tuomarin etäosallistuminen oikeudenkäyntiin	6
2.3.3 Asianosaisen etäosallistuminen	7
2.3.4 Suullisen todistelun vastaanottaminen etäyhteyksien välityksellä	9
2.3.5 Pakkokeinot ja poissaolon seuraamukset etäyhteyksien välityksellä osallistuttaessa	10
2.4 Nykytilan arviointi	11
2.4.1 Tuomarin etäosallistuminen	11
2.4.2 Asianosaisen etäosallistuminen	12
2.4.3 Suullisen todistelun vastaanottaminen etäyhteyksiä käyttäen	13
2.4.4 Pakkokeinot ja poissaolon seuraamukset etäyhteyksien välityksellä osallistuttaessa	15
3 Tavoitteet	15
4 Ehdotukset ja niiden vaikutukset	15
4.1 Keskeiset ehdotukset	15
4.1.1 Monijäsenisen kokoonpanon jäsenen etäosallistuminen	15
4.1.2 Puheenjohtajan etäosallistuminen	16
4.1.3 Oikeudenkäynnin julkisuuden takaaminen	16
4.1.4 Asianosaisen etäosallistuminen	17
4.1.5 Suullisen todistelun vastaanottaminen etäyhteyksillä	17
4.1.6 Pakkokeinoiden ja poissaolon seuraamusten käytön laajentaminen	17
4.2 Pääasialliset vaikutukset	18
4.2.1 Vaikutukset oikeudenkäyntimenettelyyn	18
4.2.2 Vaikutukset asianosaisiin, todistajiin ja asiantuntijoihin	19
4.2.3 Muita yhteiskunnallisia vaikutuksia	20
4.2.4 Vaikutukset perus- ja ihmisoikeuksiin	20
4.2.5 Vaikutukset viranomaisten toimintaan	21
4.2.6 Taloudelliset vaikutukset	21
5 Muut toteuttamisvaihtoehdot	23
5.1 Vaihtoehdot ja niiden vaikutukset	23
5.2 Ulkomaiden lainsäädäntö ja muut ulkomailla käytetyt keinot	24
5.2.1 Yleiskatsaus kehitykseen EU:n alueella	24
5.2.2 Ruotsi	25
5.2.3 Norja	26
5.2.4 Tanska	28

5.2.5 Saksa	28
5.2.6 Englanti ja Wales	29
6 Lausuntopalaute	30
6.1 Lausuntokierrokset ja niillä saatu lausuntopalaute	30
6.2 Lainsäädännön arviointineuvoston lausunto	32
7 Säännöskohtaiset perustelut	32
7.1 Oikeudenkäymiskaari	32
7.2 Laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa	44
7.3 Pakkokeinolaki	48
7.4 Laki sakon täytäntöönpanosta	48
7.5 Laki oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa	48
7.6 Laki turvatarkastuksista tuomioistuimissa	49
7.7 Laki rikosasioita koskevaa eurooppalaista tutkintamääräystä koskevan direktiivin täytäntöönpanosta	49
8 Voimaantulo	50
9 Toimeenpano ja seuranta	50
10 Suhde perustuslakiin ja säätämisyjärjestys	50
10.1 Johdanto	50
10.2 Oikeudenmukainen oikeudenkäynti	50
10.3 Muita kysymyksiä	55
10.4 Johtopäätökset	56
LAKIEHDOTUKSET	58
1. Laki oikeudenkäymiskaaren muuttamisesta	58
2. Laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain muuttamisesta	60
3. Laki pakkokeinolain muuttamisesta	61
4. Laki sakon täytäntöönpanosta annetun lain 30 §:n muuttamisesta	62
5. Laki oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa annetun lain 4 ja 14 §:n muuttamisesta	63
6. Laki turvatarkastuksista tuomioistuimissa annetun lain 1 ja 5 §:n muuttamisesta annetun lain 5 §:n ja voimaantulosäännöksen muuttamisesta	63
7. Laki rikosasioita koskevaa eurooppalaista tutkintamääräystä koskevan direktiivin täytäntöönpanosta annetun lain 16 §:n muuttamisesta	64
LIITE	66
RINNAKKAISTEKSTIT	66
1. Laki oikeudenkäymiskaaren muuttamisesta	66
2. Laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain muuttamisesta	70
3. Laki pakkokeinolain muuttamisesta	72
4. Laki sakon täytäntöönpanosta annetun lain 30 §:n muuttamisesta	74
5. Laki oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa annetun lain 4 §:n muuttamisesta	75
6. Laki turvatarkastuksista tuomioistuimissa annetun lain 1 ja 5 §:n muuttamisesta annetun lain 5 §:n ja voimaantulosäännöksen muuttamisesta	77
7. Laki rikosasioita koskevaa eurooppalaista tutkintamääräystä koskevan direktiivin täytäntöönpanosta annetun lain 16 §:n muuttamisesta	78

PERUSTELUT

1 Asian tausta ja valmistelu

1.1 Tausta

Pääministeri Petteri Orpon hallituksen ohjelman (2023) mukaan Suomi on teknologinen edelläkävijä, joka hyödyntää digitalisaation ja tekoälyn mahdollisuudet täysimääräisesti, ihmiset mukana pitäen. Digitalisaatio ja teknologian hyödyntäminen ovat hallitusohjelman mukaan yksi tärkeimmistä keinoista parantaa julkisten palveluiden laatua, tehokkuutta ja saatavuutta.

Oikeudenkäyntien osalta tavoitteena on nopeuttaa ja sujuvoittaa prosesseja samalla huomioiden oikeusturva ja perusoikeudet. Keinoina ovat muun muassa sähköisten toimintatapojen sekä etäyhteyksien ja videotallenteiden käytön lisääminen, kokoonpanojen tarkoituksenmukaisuuden arvioiminen ja syyteneuvottelun käyttöalan laajentaminen. Lisäksi hallitusohjelmassa on todettu, että etäyhteyksien laajempi käyttö vankien kuulemisissa mahdollistetaan.

Asianosaisten ja kuultavien mahdollisuuksia käyttää etäyhteyksiä oikeudenkäynneissä on lisätty vaiheittain vuodesta 2003 lähtien. Teknologian kehittymisen lisäksi merkittävä sykäys oli koronaviruspandemia, jonka aikana tuomioistuimien käyttöön hankittiin suuri määrä videoneuvottelulaitteita. Etäyhteyksien käyttäminen on tuonut huomattavat aika- ja kustannussäästöt niin asianosaisille kuin valtiollekin ja toisaalta edesauttanut sitä, ettei asioiden ratkaiseminen viivästy. Hajanaista sääntelyä ei kuitenkaan ole arvioitu kokonaisuutena, eikä tuomarin mahdollisuudesta osallistua oikeudenkäyntiin etäyhteydellä ole lainkaan säädetty.

1.2 Valmistelu

Oikeusministeriössä laadittiin vuonna 2023 arviomuistio, jossa on selvitetty kokonaisuutena etäyhteyksien käyttämisen nykytilaa yleisissä tuomioistuimissa ja kartoitettu tarvetta ja mahdollisuuksia sujuvoittaa oikeudenkäyntejä lisäämällä etäyhteyksien käyttömahdollisuuksia (Etäyhteydet oikeudenkäynneissä. Arviomuistio. Oikeusministeriön mietintöjä ja lausuntoja 2023:2).

Arviomuistio oli keväällä 2023 lausuntokierroksella. Lausunnoista on laadittu tiivistelmä (Etäyhteydet oikeudenkäynneissä. Lausuntotiivistelmä. Oikeusministeriön mietintöjä ja lausuntoja 2023:28).

Lakiesitystä on valmisteltu oikeusministeriössä virkatyönä. Oikeusministeriön 1.2.2023 asettama Oikeusvaltion takeet ja oikeuslaitoksen kehittäminen -työryhmä (oikeuslaitostyöryhmä) on 9.10.2023 asettanut Etäyhteydet oikeudenkäynnissä -hankeryhmän tukemaan virkatyönä tehtävää valmistelua. Hankeryhmän tavoitteeksi on asetettu nykyistä selkeämpi lainsäädäntö, joka mahdollistaa laajasti etäyhteyksien käyttämisen oikeudenkäyntiin osallistumisessa ja suullisen todistelun vastaanottamisessa. Hankeryhmän toimikausi on ollut 9.10.2023—31.12.2023. Hankeryhmä on kokoontunut neljästi keskustelemaan lakiesityksen valmisteluun liittyvistä kysymyksistä. Lisäksi hankeryhmän työstä on keskusteltu oikeuslaitostyöryhmässä.

Valmistelun tuloksena laadittu luonnos hallituksen esitykseksi on ollut lausuntokierroksella alkuvuodesta 2024. Lausunnoista on laadittu tiivistelmä (Etäyhteyksien käytön edistäminen oikeudenkäynneissä. Lausuntotiivistelmä. Oikeusministeriön mietintöjä ja lausuntoja 2024:10).

Hallituksen esityksen valmisteluasiakirjat ovat julkisessa palvelussa osoitteessa <https://oikeusministerio.fi/hanke?tunnus=OM075:00/2022> tunnuksella OM075:00/2022.

2 Nykytila ja sen arviointi

2.1 Lähtökohdat

2.2 Oikeudenkäyntimenettelyn lähtökohtia

Yleisissä tuomioistuimissa käsitellään riita, rikos- ja hakemusasioita sekä tiettyjä erityisiä asiaryhmiä. Noudatettava oikeudenkäyntimenettely poikkeaa tietyiltä osin asiaryhmän sekä oikeusasteen mukaan. Yleisesti ottaen oikeudenkäyntimenettelyn keskiössä on kuitenkin suullinen pääkäsittely, jossa asianosaiset perustelevat kantaansa ja tuomioistuin ottaa vastaan todistelun. Pääkäsittelyä edeltää kirjallinen tai suullinen valmistelu, jonka tarkoitus on turvata välittömän ja keskitetyn oikeudenkäynnin toteutuminen.

Hovioikeudessa asiat voidaan ratkaista joko esittelystä tai pääkäsittelyssä. Hovioikeuden velvollisuudesta toimittaa pääkäsittely on säädetty oikeudenkäymiskaaren (OK) 26 luvun 14 ja 15 §:ssä. Tilastojen mukaan hovioikeuksissa ratkaistiin vuonna 2023 yhteensä 7 795 asiaa, joista pääkäsittely toimitettiin 1 953 asiassa. Matkakäräjät järjestettiin 272 asiassa.

Oikeudenkäynti korkeimmassa oikeudessa perustuu pääosin kirjalliseen menettelyyn. Valituslupaharkinta suoritetaan kirjallisessa menettelyssä. Vuonna 2023 valituslupia myönnettiin 125 kappaletta. Suullisia käsittelyjä on vuosittain noin 5-15, vuonna 2021 ja 2022 molempina 6 kappaletta.

Erityistuomioistuimissa oikeudenkäymiskaarta sovelletaan osassa asioista markkinaoikeudessa ja työtuomioistuimessa. Markkinaoikeus ratkaisee valtaosan asioista kirjallisessa menettelyssä. Työtuomioistuin voi ratkaista riita-asian esittelystä tai suullisessa käsittelyssä. Suuri osa riita-asioista käsitellään suullisesti.

Oikeudenkäynnille asetettavat tavoitteet ovat keskenään hieman erilaisia riippuen siitä, onko kysymyksessä esimerkiksi rikosasia, dispositiivinen riita-asia vai riita-asia, jossa sovinto ei ole sallittu. Niin sanottu aineellisen totuuden periaate on korostuneimmillaan rikosasiassa. Sen mukaan oikeudenkäyntimenettelyn on luotava edellytykset siihen, että yksittäisessä asiassa olisi pystyttävä mahdollisimman suurella varmuudella perustamaan ratkaisu siihen, mitä on tosiasiaassa tapahtunut. Lisäksi oikeudenkäynnin oikeudenmukaisuuden on kaikissa asioissa toteuduttava.

Asiasta riippumatta oikeudenkäynnin keskeisiksi menettelyperiaatteiksi on asetettu välittömyys-, suullisuus- ja keskityspaniaatteet. Menettelyn suullisuudella tarkoitetaan sitä, että asianosaisten lausumat sekä todistelu esitetään tuomioistuimessa suullisesti. Suullisuuden on katsottu lisäävän oikeudenkäynnin varmuutta ja julkisuutta sekä edistävän sen nopeutta. Oikeudenkäynnin suullisuus liittyy läheisesti sen välittömyyteen. Välittömyydellä tarkoitetaan sitä, että oikeudenkäynnissä koko oikeudenkäyntiaineisto esitetään välittömästi asian ratkaisevalle tuomioistuimelle. Oikeudenkäynnin välittömyys ja suullisuus edellyttävät myös keskityspaniaatteen noudattamista. Oikeudenkäynnin keskittämällä tarkoitetaan sitä, että asian varsinainen käsittely tapahtuu yhdessä yhtäjaksoisessa menettelyssä. (HE 15/1990 vp, s. 5 ja HE 82/1995 vp, s. 16)

Mainittujen menettelyperiaatteiden ohella oikeudenkäyntimenettelyä ohjaa käytännöllisenä periaatteena tarkoituksenmukaisuuden vaatimus. Se merkitsee pelkistettynä sitä, että

oikeudenkäynti on toimitettavalla mahdollisimman varmalla, nopealla ja halvalla tavalla. Lisäksi oikeudenkäyntimenettelyltä vaaditaan, että se täyttää oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaatimukset.

Oikeudenkäyntimenettelylle asetettavat vaatimukset liittyvät läheisesti oikeudenkäynnin funktioihin eli tarkoitukseen. Rikosasiassa oikeudenkäynnin tarkoituksen voidaan nähdä olevan yhtäältä toteuttaa rikosvastuuta, joka perustuu aineellisen rikosoikeuden säännöksiin, ja toisaalta tarjota asianosaisille oikeusturvaa. Riita-asiassa oikeudenkäynnin tarkoitus on lähinnä mahdollistaa asianosaisten pääsy laillisiin oikeuksiinsa.

2.3 Nykyinen sääntely etäyhteyksien käytöstä oikeudenkäynneissä

2.3.1 Yleisiä lähtökohtia

Etäyhteydellä tarkoitetaan tässä esityksessä reaaliaikaista puhe- ja näköyhteyttä eli videoyhteyttä tai pelkkää reaaliaikaista puheyhteyttä. Nykyisessä lainsäädännössä käytetään pääsääntöisesti nimitystä tekninen tiedonvälitystapa, jossa istuntoon osallistuvilla on puhe- tai puhe- ja näköyhteys keskenään. Toisinaan lainsäädännössä käytetään nimitystä videoneuvottelu.

Lainsäädäntö on avoin sen suhteen, mitä järjestelmiä etäyhteyden luomiseksi käytetään. Käytännössä tuomioistuinten käytettävissä ovat videoneuvottelupalvelu ja Skype for Business –viestintäsovellus (Tuomioistuinviraston laatima Opas tuomioistuimille etäyhteyksien käyttöön oikeudenkäynneissä 15.4.2020, s. 9-12). Vireillä on hanke, jolla Skype for Business korvataan uudella ViPu-sovelluksella. Eräissä pakkokeinoasioissa on lisäksi käytetty erillistä videoneuvottelupalvelua.

Etäyhteyden käyttämisen erilaiset tilanteet voidaan jäsentellä seuraavasti. Ensinnäkin kysymys on siitä, onko tuomarin mahdollista osallistua oikeudenkäyntiin etäyhteydellä. Toiseksi kysymys on siitä, millä edellytyksillä asianosaiset saavat käyttää etäyhteyksiä. Tähän liittyen kysymys on myös siitä, millaisia pakkokeinoja ja poissaoloseuraamuksia voidaan liittää tilanteeseen, jossa osallistuminen tai kuuleminen toteutetaan etäyhteyden välityksellä, eikä asianosainen tai todistaja osallistukaan käsittelyyn. Edelleen tähän liittyen kysymys on siitä, voidaanko vastoin asianosaisen tahtoa määrätä, että tämän oikeus osallistua oikeudenkäyntiin toteutetaan etäyhteyksien välityksellä. Lisäksi kysymys on siitä, millä edellytyksillä etäyhteyttä voidaan eri tilanteissa käyttää suullisen todistelun vastaanottamiseen.

Sitä, millaisia vaatimuksia perus- ja ihmisoikeudet asettavat sääntelylle, käsitellään tarkemmin sääätämisyjärjestysperusteluissa.

2.3.2 Tuomarin etäosallistuminen oikeudenkäyntiin

Laissa ei ole säännöksiä tuomarin osallistumisesta suulliseen käsittelyyn videoyhteydellä. Korkeimman oikeuden ratkaisun KKO 2021:91 perusteella se ei ole tällä hetkellä laillista. Ratkaisu perustuu siihen, että kysymyksestä tulisi säätää lailla. Siten tuomarin on nykyisten säännösten perusteella oltava läsnä istuntosalissa pääkäsittelyssä ja suullisessa käsittelyssä. Tämä pätee paitsi yhden tuomarin kokoonpanossa istuttaviin juttuihin, myös monijäsenisen kokoonpanon kaikkiin jäseniin.

Läsnäolovelvollisuus koskee pääkäsittelyiden lisäksi suullista valmistelua. Vaikka suullinen valmistelu voidaan toteuttaa video- tai puhelinyhteydellä (oikeudenkäymiskaaren 5 luvun 15 d §, laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa [ROL] 5:10a ja 7:14a), sille on nykysääntelyn mukaan

nimettävä paikka, käytännössä useimmiten istuntosali, josta tuomari siihen osallistuu ja jossa yleisöllä on mahdollisuus seurata istuntoa.

Edellä todettu lähtökohta koskee kaikkia asioita yleisissä tuomioistuimissa mukaan lukien hovioikeudet ja korkein oikeus. Tilanne on sama markkinaoikeudessa ja työtuomioistuimessa, joissa sovelletaan niitä koskevien erityislakien rinnalla yleislakina oikeudenkäymiskaarta (laki oikeudenkäynnistä markkinaoikeudessa 4 luku 17 §, laki oikeudenkäynnistä työtuomioistuimessa 38 §).

Oikeustila ei kuitenkaan ole kaikilta osin täysin selvä. Epäselvyyttä on käytännössä esiintynyt erityisesti siitä, voiko tuomari osallistua etäyhteyden välityksellä tiettyjen pakkokeinoasioiden käsittelyyn. Salaisia pakkokeinoja käsitellään melko vakiintuneesti muualla kuin istuntosalissa. Pakkokeinolain 10 luvun 43 §:n 2 momentin mukaan salaista pakkokeinoa koskevan vaatimuksen käsittely voidaan pitää myös käyttäen videoneuvottelua tai muuta soveltuvaa teknistä tiedonvälitystapaa, jossa käsittelyyn osallistuvilla on puhe- ja näköyhteys keskenään.

Myös vangitsemisasioiden käsittelyjä on ainakin osassa käräjäoikeuksia toimitettu siten, että kaikki asianosaiset ja myös puheenjohtaja ovat osallistuneet istuntoon etäyhteydellä. Näin on saatettu menetellä ainakin uudelleen käsittelyissä ja viikonloppupäivystysten aikana. Vangitsemisistunnon käsittelyssä voidaan pakkokeinolain 3 luvun 6 §:n 4 momentin mukaan käyttää videoneuvottelua tai muuta soveltuvaa teknistä tiedonvälitystapaa. Saman luvun 1 §:n mukaan istunto voidaan pitää myös muuna aikana ja muussa paikassa kuin yleisen alioikeuden istunnosta säädetään. Istunto on myös tyypillisesti salainen. Lain esitöistä ei kuitenkaan ilmene, että pakkokeinolain etäyhteyden käyttöä koskevien säännösten oikeudenkäymiskaaren vastaavista säännöksistä poikkeavalla sanamuodolla olisi tältä osin tavoiteltu erilaista lopputulosta. Päinvastoin lain perusteluissa (HE 271/2004 vp, s. 67–68 ja HE 222/2010 vp, s. 254) puhutaan oikeudenkäymiskaaren säännöksiä vastaavalla tavalla osapuolten kuulemisesta videoyhteydellä. Näiltä osin oikeustila on ratkaisun KKO 2021:91 jälkeenkin jossain määrin epäselvä.

2.3.3 Asianosaisen etäosallistuminen

Nykyinen sääntely lähtee siitä, että asianosaisella on oikeus niin halutessaan osallistua suulliseen käsittelyyn istuntosalissa, jossa hänen asiaansa käsitellään. Osallistuminen oikeudenkäyntiin etäyhteyksien välityksellä on poikkeus, johon tuomioistuin myöntää tarvittaessa luvan ja jonka tarkoituksena on keventää menettelyä asianosaisen kannalta. Sääntely heijastaa siten sellaista oletamaa, että asianosaisella on niin halutessaan ehdoton oikeus osallistua asiaansa käsittelyyn nimenomaan istuntosalissa. Lakivaliokunta on pitänyt asianosaisen suostumuksen edellyttämistä erittäin keskeisenä sekä rikos- että riita-asiassa (LaVM 2/2018 vp). Läsnäolo-oikeudesta voidaan poiketa ainoastaan pakkokeinoasioissa ja oikeudenkäymiskaaren 14 luvun 6 §:ssä tarkoitettussa tilanteessa, jossa puheenjohtaja määrää istuntoa häiritsevän asianosaisen poistettavaksi salista. Nykyinen lainsäädäntö ei velvoita tuomioistuinta järjestämään poistetulle asianosaiselle tilaisuutta oikeudenkäynnin seuraamiseen etäyhteydellä. Näin on käytännössä kuitenkin toisinaan toimittu.

Koska asianosaiset tulevat usein kuulluiksi todistelutarkoituksessa oikeudenkäynnissä, osallistuminen etäyhteydellä liittyy läheisesti suullisen todistelun vastaanottamiseen etäyhteydellä. Nykyisessä lainsäädännössä kysymyksistä säädetään erikseen. Suullisen todistelun vastaanottamista käsitellään tarkemmin jäljempänä.

Etäyhteyksien käyttömahdollisuutta oikeudenkäynneissä on lisätty asteittain vuodesta 2003 lukien. Vuonna 2003 mahdollistettiin riita-asian valmisteluistunnon pitäminen puhelimitse tai

muuta vastaavaa tiedonvälitystapaa käyttäen (laki 768/2002) sekä suullisen todistelun vastaanottaminen puhelimitse tai videoyhteyttä käyttäen tietyissä tilanteissa (lait 360/2003 ja 381/2003). Vuodesta 2006 lukien (laki 243/2006) myös rikosasian valmisteluistunto on voitu pitää puhelimitse tai muuta vastaavaa tiedonvälitystapaa käyttäen.

Oikeudenkäymiskaaren todistelua koskevien säännösten uudistamisen yhteydessä vuonna 2016 laajennettiin mahdollisuutta kuulla henkilöä pääkäsittelyssä käyttäen videoyhteyttä, mahdollistettiin videoyhteyden käyttö otettaessa vastaan suullista todistelua pääkäsittelyn ulkopuolella sekä sallittiin tietyin edellytyksin rikosasian asianomistajan osallistuminen oikeudenkäyntiin videoyhteydellä muutenkin kuin hänen kuulemisensa osalta (lait 732/2015 ja 733/2015). Asianosaisten mahdollisuutta osallistua videoyhteydellä oikeudenkäyntiin laajennettiin edelleen vuonna 2019, jolloin video-osallistumisesta tuli mahdollista kaikkien riita- ja rikosasioiden asianosaisille (lait 422/2018 ja 423/2018). Tämä koskee niin vastaajaa, asianomistajaa kuin syyttäjääkin (HE 200/2017 vp s. 47).

Voimassa olevat etäyhteyden käyttöä koskevat säännökset on sijoitettu oikeudenkäymiskaaren ja oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain valmistelua, asianosaisia ja todistelua koskeviin lukuihin hajautetusti useiksi henkilökohtaisen läsnäolon eri tilanteissa korvaaviksi poikkeussäännöksiksi.

Oikeudenkäymiskaaren 5 luvun 15 d §:n mukaan valmisteluistunto voidaan pitää myös puhelimitse taikka käyttäen teknistä tiedonvälitystapaa, jossa käsittelyyn osallistuvilla on puhe- ja näköyhteys keskenään, jos tuomioistuim katsoo sen tarkoituksenmukaiseksi. Tällöin riita-asiaa ei kuitenkaan voida jättää sillensä tai ratkaista yksipuolisella tuomiolla tai tuomiolla, jos asianosainen jää pois istunnosta (OK 5:15d, 12:10 ja 12:11).

Oikeudenkäymiskaaren 12 luvun 8 §:ssä säädetään osallistumisesta suulliseen käsittelyyn videoyhteydellä:

”Riita-asian asianosainen saa osallistua suulliseen käsittelyyn käyttäen teknistä tiedonvälitystapaa, jossa käsittelyyn osallistuvilla on puhe- ja näköyhteys keskenään, jos hän siihen suostuu ja tuomioistuim katsoo sen soveliaaksi. Asianosaisen kuulemiseen todistelutarkoituksessa käyttäen teknistä tiedonvälitystapaa sovelletaan kuitenkin 17 luvun 52 ja 56 §:ää.

Mitä 1 momentissa säädetään, sovelletaan myös asianosaisen lailliseen edustajaan sekä asianosaisen suostumuksella hänen oikeudenkäyntiavustajaansa tai -asiamieheensä.

Tässä luvussa tarkoitettuna henkilökohtaisena läsnäolona suullisessa käsittelyssä pidetään myös osallistumista suulliseen käsittelyyn käyttäen teknistä tiedonvälitystapaa.

Mitä tässä luvussa säädetään kutsuista sekä pakkokeinoista ja poissaolon seuraamuksista, sovelletaan myös osallistumiseen suulliseen käsittelyyn käyttäen teknistä tiedonvälitystapaa toisessa tuomioistuimessa tai muun viranomaisen luona.

Teknisen tiedonvälitystavan käyttämisestä valmisteluistunnossa säädetään 5 luvun 15 d §:ssä.”

Oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetussa laissa on oikeudenkäymiskaarta vastaavat säännökset puhelinvalmistelusta (ROL 5:10a ja 7:14a) sekä asianosaisen mahdollisuudesta osallistua suulliseen käsittelyyn videoyhteydellä rikosasiassa (ROL 8:13). Poikkeuksena videoyhteydellä ei ole sallittua osallistua tunnustamisoikeudenkäyntiin (ROL 8:13.5). Videoneuvottelun käyttäminen on mahdollista myös vangitsemisasioiden (PKL 3:6.4) ja salaista

pakkokeinoja koskevan lupa-asian (PKL 10:43.2) sekä muuntorangaistusasian käsittelyssä (Lsakon täytäntöönpanosta 30 §).

Kun asianosaiset osallistuvat etäyhteydellä, se tapahtuu useimmiten toisesta tuomioistuimesta tai muun viranomaisen luota. Kuitenkin käytännössä etäosallistumista tapahtuu myös muualta.

2.3.4 Suullisen todistelun vastaanottaminen etäyhteyksien välityksellä

Suullisen todistelun vastaanottamisesta video- ja puhelinyhteyden välityksellä säädetään oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 52 §:ssä.

”Todistelutarkoituksessa kuultavaa asianosaista sekä todistajaa ja asiantuntijaa voidaan kuulla pääkäsittelyssä hänen henkilökohtaisesti läsnä olematta käyttäen videoneuvottelua tai muuta soveltuvaa teknistä tiedonvälitystapaa, jossa istuntoon osallistuvilla on puhe- ja näköyhteys keskenään, jos tuomioistuin harkitsee tämän soveliaaksi ja jos:

- 1) kuultava ei sairauden tai muun syyn vuoksi voi saapua henkilökohtaisesti pääkäsittelyyn;
- 2) kuultavan henkilökohtaisesta saapumisesta pääkäsittelyyn aiheutuu todisteen merkitykseen verrattuna huomattavia kustannuksia tai huomattavaa haittaa;
- 3) kuultavan kertomuksen uskottavuutta voidaan luotettavasti arvioida ilman hänen henkilökohtaista läsnäoloaan pääkäsittelyssä;
- 4) menettely on tarpeen kuultavan taikka tällaiseen henkilöön 17 §:n 1 momentissa tarkoitettussa suhteessa olevan henkilön suojaamiseksi henkeen tai terveyteen kohdistuvalta uhalta;
- 5) kuultava ei ole täyttänyt 15 vuotta tai hänen henkinen toimintansa on häiriintynyt; tai
- 6) rikosasiassa kuultava on muusta kuin 4 kohdassa tarkoitettusta syystä erityisen suojelun tarpeessa ottaen huomioon etenkin hänen henkilökohtaiset olosuhteensa ja rikoksen laatu.

Edellä 1 momentin 1–3 kohdassa tarkoitetuissa tapauksissa voidaan kuulemisessa kuitenkin käyttää myös puhelinta.

Asianosaisille on varattava tilaisuus esittää kuultavalle kysymyksiä.”

Lisäksi oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 56 §:n nojalla videoyhteyttä voidaan käyttää henkilön kuulemiseen pääkäsittelyn ulkopuolella, jos tuomioistuin harkitsee tämän soveliaaksi, ja jos henkilö ei sairauden tai muun syyn vuoksi voi saapua pääkäsittelyyn taikka hänen saapumisesta pääkäsittelyyn aiheutuu todisteen merkitykseen verrattuna huomattavia kustannuksia tai huomattavaa haittaa, tai jos ennen pääkäsittelyä on tarpeen kuulla asianosaista tai muuta henkilöä tai ottaa vastaan muuta selvitystä sellaisen seikan selvittämiseksi, josta asiantuntijaa kuullaan. Puhelin- tai videoyhteyden käyttäminen on mahdollista myös anonyymien todistajan kuulemiseksi (OK 17:53.1).

Rikosasiassa oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 52 ja 56 §:ää sovelletaan vastaajan ja asianomistajan kuulemiseen todistelutarkoituksessa (ROL 8:13.1).

Nykytilassa puhelinkuuleminen on OK 17:52.2:n mukaan mahdollista 1 momentin 1–3 kohdassa tarkoitetuissa tapauksissa.

Käräjäoikeudessa vastaanotetun suullisen todistelun vastaanottamisesta muutoksenhakuasteessa on säädetty lailla 96/2022, joka tulee voimaan erikseen säädettävällä lailla. Mainitulla lailla muutetaan oikeudenkäymiskaaren sääntelyä siten, että käräjäoikeudessa vastaanotettava todistelu pääsääntöisesti videoidaan ja otetaan vastaan muutoksenhakuasteen suullisessa käsittelyssä tallenteelta.

2.3.5 Pakkokeinot ja poissaolon seuraamukset etäyhteyksien välityksellä osallistuttaessa

Kun asianosainen osallistuu pääkäsittelyyn etäyhteydellä, nykyisessä lainsäädännössä tehdään ero sen suhteen, osallistuuko hän toisesta tuomioistuimesta tai muusta viranomaisesta käsin, jolloin tuomioistuin voi käyttää pakkokeinoja henkilön tuomiseksi kuultavaksi ja määrätä seuraamuksia tämän jäädessä pois, vai jostakin muusta tilasta, jolloin pakkokeinoja tai poissaoloseuraamuksia ei voida käyttää.

Jos henkilön osallistuminen oikeudenkäyntiin tai hänen kuulemisensa tapahtuu etäyhteyttä käyttäen toisesta tuomioistuimesta tai muusta viranomaisesta, sovelletaan henkilöön tavanomaisia säännöksiä poissaolon seuraamuksista ja häneen kohdistettavista pakkokeinoista (OK 12:8.4 ja 17:41.4 sekä ROL 8:13.4). Henkilö voidaan siten kutsua osallistumaan istuntoon toisen viranomaisen toimipisteestä sakon uhalla ja määrätä hänet tarvittaessa tuotavaksi samaan tai myöhempään istuntoon. Jos asianosainen jää kutsuttuna pois istunnosta, riita-asia voidaan tällaisessa tapauksessa myös ratkaista. Edellä mainittuja säännöksiä sovelletaan soveltuvin osin hovioikeudessa (OK 26:11 ja 26:25 sekä ROL 12:1). Oikeudenkäymiskaaren 26 luvun 24 a §:n 2 momenttiin on lisäksi sijoitettu puhelin- ja videokuulemista hovioikeudessa koskeva tarkentava säännös, joka on kumottu tarpeettomana myöhemmin voimaanpantavalla lailla 96/2022 (ks. HE 133/2021 vp, s. 78). Korkeimman oikeuden osalta laissa ei ole tarkempia säännöksiä suulliseen käsittelyyn osallistumisesta videoyhteyden välityksellä tai mainitulla tavalla tapahtuvasta todistelun vastaanottamisesta. Korkein oikeus on katsonut, että edellä mainittuja yleisiä säännöksiä voidaan soveltuvin osin soveltaa myös korkeimman oikeuden suullisessa käsittelyssä (KKO 2021:5, kohdat 4–7, ks. myös KKO 2017:12).

Valmisteluistunnot muodostavat poikkeuksen edellä todettuun. Yleinen lähtökohta laissa on se, että asianosainen määrätään saapumaan istuntoon henkilökohtaisesti sakon uhalla, jos hänen henkilökohtaisen läsnäolonsa katsotaan edistävän asian valmistelua (OK 12:6.2 ja ROL 8:1.2). Riita-asia voidaan ratkaista istuntoon saapuneen vaatimuksesta yksipuolisella tuomiolla tai tuomiolla, jos vastapuoli on jäänyt pois istunnosta (OK 12:10 ja 12:11). Kuitenkin etäyhteydellä tapahtuvaa riita-asian valmistelua koskevassa pykälässä (OK 5:15 d) on nimenomaisesti suljettu pois OK 12 luvun säännösten soveltaminen siltä osin kuin asia voitaisiin yleensä ratkaista asianosaisen poissaolon perusteella. Oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain suullista valmisteluistuntoa koskeva 5 luvun 10 a §:ssä puolestaan ei ole mainintaa siitä, sovelletaanko rikosjuttujen etävalmisteluistunnoissa asianosaisen poissaoloa koskevia säännöksiä, mutta asianosaisen läsnäoloa koskevien säännösten (ROL 8:1, 8:4, 8:5 ja 8:6) sanamuodon perusteella pakkokeinot ja poissaolon seuraamukset koskevat kuitenkin rikosasioissakin vain tilanteita, joissa asianosainen määrätään saapumaan henkilökohtaisesti tuomioistuimeen, eikä etäyhteyksin toimitettavan valmisteluistunnon osalta ole tehty vastaavaa rinnastusta henkilökohtaiseen läsnäoloon kuin suulliseen käsittelyyn osallistumista koskevassa säännöksessä on.

Tuomioistuin ei edellä sanotun vuoksi voi velvoittaa asianosaista osallistumaan etäyhteydellä valmisteluistuntoon sakon tai asian ratkaisemisen uhalla, ja jos asianosainen ei noudata tuomioistuimen kutsua osallistua valmisteluistuntoon etäyhteydellä, tuomioistuimella ei ole muuta vaihtoehtoa kuin peruuttaa käsittely ja kutsua asianosainen saapumaan seuraavalla kerralla istuntoon henkilökohtaisesti ja asettaa tällöin asianmukainen uhka poissaolon varalta.

Nykyinen oikeudenkäymiskaaren valmisteluistuntoja koskeva etäosallistumissäännös ei ole aivan selvä sen suhteen, voidaanko poissaolon uhka asettaa valmisteluistuntoon henkilökohtaisesti kutsutulle silloin, jos toinen osapuoli osallistuu valmisteluistuntoon etäyhteydellä.

2.4 Nykytilan arviointi

2.4.1 Tuomarin etäosallistuminen

Kun rikos- ja riita-asioiden oikeudenkäyntimenettely uudistettiin 1990-luvulla, keskeiseksi menettelyperiaatteeksi omaksutun välittömyysperiaatteen toteutuminen edellytti käytännössä sitä, että tuomarit, asianosaiset ja asiassa kuultavat henkilöt olivat lähtökohtaisesti läsnä samassa paikassa. Asianosaisten ja kuultavien osalta tästä lähtökohdasta on poikettu sallimalla tietyissä tilanteissa asianosaisten etäosallistuminen ja suullisen todistelun vastaan ottaminen etäyhteyksiä käyttäen. Toistaiseksi ei kuitenkaan ole ryhdytty toimiin sen arvioimiseksi, olisiko syytä sallia myös tuomarin etäosallistuminen oikeudenkäyntiin.

Välittömyysperiaate mainitaankin käytännössä merkittävimmäksi vastasyyski tuomarin etäosallistumiselle. Kysymyksessä on yksi oikeudenkäyntimenettelyn kantavista periaatteista. Toisaalta etäyhteyksien käytön tähänastisen lisääntymisen on luonteva nähdä kuvastavan sitä, että mitä laadukkaammat ja toimintavarmemmat etäyhteydet ovat, sitä pienempää poikkeusta välittömyysperiaatteeseen niiden avulla toimitettava oikeudenkäynti merkitsee. Nykyisessä prosessilainsäädännössä on jo monin kohdin rinnastettu asianosaisten osallistuminen etäyhteyksien välityksellä hänen henkilökohtaiseen läsnäolonsa. Tuomioistuimen jäsenten osallistumiselle välittömyysperiaate saattaa asettaa joitakin lisävaatimuksia, kuten esimerkiksi sen, että kokoonpanon jäsenet eivät saa vaihtua pääkäsittelyn aikana, mutta välittömyysperiaatteen ei voida nähdä muodostavan ehdotonta estettä jäsenen etäosallistumiselle. Lisäksi voidaan huomauttaa, ettei välittömyysperiaatteen toteutumisen kannalta ole juurikaan merkitystä sillä, osallistuuko tuomari oikeudenkäyntiin istuntosalissa läsnä ollen vai etäyhteyksien välityksellä, jos asianosaiset itse osallistuvat oikeudenkäyntiin etäyhteyksillä.

Välittömyysperiaatetta ei muutoinkaan ole syytä nähdä itseisarvoksi, vaan kysymys on enemminkin menettelyllisestä periaatteesta, joka palvelee oikeudenkäynnille asetettujen tavoitteiden saavuttamista ja suojaa menettelyn oikeudenmukaisuutta. Esimerkiksi suullisen todistelun tallentamista ja vastaanottamista koskevassa uudistuksessa lähdettiin siitä, että välittömyysperiaatteella perinteisesti suojatut päämäärät, oikeudenkäynnin varmuus, nopeus ja halpuus sekä oikeudenkäynnin oikeudenmukaisuuden toteutuminen, voidaan tekniikan kehittymisen myötä saavuttaa joissain tilanteissa paremmin sellaisessa menettelyssä, joka ei nykyisessä laajuudessa perustu välittömyysperiaatteelle (HE 133/2021 vp, s. 19).

Nykytilassa ongelmana voidaan pitää sitä, että joissakin tapauksissa pääkäsittely lykkääntyy tai viivästyy, kun tuomarin etäosallistuminen ei ole mahdollista. Tästä aiheutuu oikeudenkäynnin viivästymistä ja kuluja, jotka olisivat vältettävissä. Ongelmana voidaan pitää myös sääntelyn joustamattomuutta esimerkiksi päivystysluonteisissa pakkokeinoasioissa.

Kun etäyhteyksien laatu ja saatavuus on parantunut ja niiden käyttäminen oikeudenkäynnissä on muuten lisääntynyt, ei enää ole vakuuttavia perusteita olla sallimatta myös tuomarin etäosallistumista ainakin joissakin asioissa.

Toisaalta vaatimus tuomarin läsnäolosta oikeussalissa on perusteltu oikeudenkäynnin julkisuuden toteutumisen kannalta. Julkisuus toteutuu parhaiten, kun yleisöllä on tilaisuus

seurata oikeudenkäyntiä siinä oikeussalissa, jossa oikeudenkäynti tapahtuu. Tämän edellytys on se, että ainakin joku ratkaisukokoonpanosta on paikalla oikeussalissa. Jos tuomarin etäosallistuminen sallitaan siten, ettei kenenkään ratkaisukokoonpanoon kuuluvan edellytetä olevan paikalla istuntosalissa, oikeudenkäynnin julkisuus on toteutettava toisella tavalla. Lisäksi tuomioistuimen jäsenten samanaikaisella läsnäololla voidaan ajatella joissakin tilanteissa olevan hyötyjä ratkaisutoiminnan laadun ja tuomioistuintyön kollegiaalisuuden kannalta.

Oikeudenkäynnissä noudatettava menettely kuuluu tarkimmin säänneltyihin viranomaisprosesseihin, ja menettelyllä ja siitä saatavalla kokemuksella on itsenäistä merkitystä myös yhteiskunnallisesti arvioituna. Tuomioistuinten uskottavuuden ja tuomioistuinratkaisujen yhteiskunnallisen hyväksyttävyyden säilyttämisen kannalta on tärkeää, että oikeudenkäyntimenettely on järjestetty tavalla, joka ylläpitää tuomioistuinten legitimitettiin ja arvovaltaa. Tuomarin osallistumista oikeudenkäyntiin perinteisellä tavalla eli istuntosalista käsin voidaan puolustaa myös tästä näkökulmasta arvioituna.

2.4.2 Asianosaisen etäosallistuminen

Asianosaisen etäosallistumista koskeva säätely on asianosaisen kannalta tarkasteltuna verraten joustavaa. Tätä on pidetty tärkeänä myös sen vuoksi, että käräjäoikeuksien määrää on tällä vuosituhanella voimakkaasti vähennetty (LaVM 2/2018 vp, PeVL 12/2017 vp). Asianosaisten toivomukset saada osallistua etäyhteydellä ovatkin huomattavasti lisääntyneet.

Nykyisen sääntelyn perusteella asianosaiset voivat useissa tapauksissa osallistua etäyhteydellä rikos- ja riita-asioden oikeudenkäynteihin. Asianosaisen etäosallistuminen edellyttää kuitenkin tämän omaa suostumusta sekä sitä, että tuomioistuin harkitsee osallistuminen soveliaaksi. Käytännössä este asianosaisen etäosallistumiselle on lisäksi se, että hänen kuulemiselleen todistelutarkoituksessa etäyhteyksiä käyttäen on OK 17:52:ssa asetettu lisäedellytyksiä. Ainakin lyhyissä pääkäsittelyissä tämä käytännössä merkitsee sitä, että kuulemiseen liittyvien lisäedellytysten jäädessä täyttymättä etäosallistuminenkaan ei käytännössä ole mahdollista. Pidemmissä pääkäsittelyissä tilanne on tältä osin toinen.

Useissa pakkokeinoasioissa tuomioistuimella on jo nykytilassa täysi harkintavalta sen suhteen, milloin ja miltä osin teknistä tiedonvälitystapaa käytetään. Vangittavaksi vaaditun tahdolla ei ole asiassa ratkaisevaa merkitystä (HE 222/2010 vp s. 254).

Asianosaisten etäosallistumisesta on saatu pääosin hyviä kokemuksia. Etäosallistumisen on koettu tuovan joustavuutta oikeudenkäynteihin. Etäyhteyksien käyttäminen vähentää asianosaisten sekä asiamestien matkustamisesta aiheutuvaa ajanhukkaa ja alentaa oikeudenkäynnin kustannuksia. Videoneuvottelun käyttäminen on ollut käytännössä tehokas tapa toteuttaa pääkäsittelyn valmistelu, ja siitä on saatu hyviä tuloksia myös sovittelussa.

Asianosaisen etäosallistumisen jättäminen tuomioistuimen harkinnan varaan on käytännössä merkinnyt sitä, että säännösten soveltamisessa on suurta tuomari- ja tuomioistuinkohtaista vaihtelua.

Siltä osin kuin kysymys on siitä, milloin asianosaisen on mahdollista osallistua etäyhteyksin oikeudenkäyntiin, säännöksissä ei ole erityisiä muutostarpeita. Sen sijaan kritiikille alttiina voidaan pitää asianosaisen poikkeuksetonta oikeutta osallistua oikeudenkäyntiin istuntosalista käsin, jota heijastaa tämän suostumuksen asettaminen etäosallistumisen edellytykseksi. Tällaista oikeutta ei vaikuttaisi olevan sellaisenaan johdettavissa perus- tai ihmisoikeuksista. Asianosaisella on luonnollisesti oikeus osallistua oman asiansa käsittelyyn, mutta

videoyhteyksien laadun ja oikeudenkäyntimenettelyn digitalisoitumisen myötä tämä oikeus voidaan useimmissa tapauksissa toteuttaa etäyhteyksiä käyttämällä. Jo oikeudenkäymiskaaren 14 luvun 6 § osoittaa, että läsnäolo-oikeus ei ole ehdoton. Ei ole mitään syytä edellyttää, että esimerkiksi oikeudenkäynnin järjestyksen ja turvallisuuden vaarantavan asianosaisen olisi saatava olla läsnä istuntosalissa.

Asianosaisen läsnäoloa istuntosalissa voidaan tarkastella paitsi oikeutena, myös velvollisuutena. Periaatteellisesti merkittävänä ratkaisuna voidaan pitää sitä, että rikosasian vastaajan voidaan jo nykyään sallia osallistuvan videoyhteyden välityksellä. Kysymystä siitä, milloin asianosaisen edellytetään osallistuvan oikeudenkäyntiin istuntosalista käsin, onkin pidettävä periaatteellisesti vähintään yhtä merkittävänä kuin tuomarin osallistumistapaa koskevia kysymyksiä. Asianosaisen läsnäolo ei ole pelkästään käytännöllinen ja teknisluontoinen vaan myös periaatteellinen yhteiskunnallinen kysymys. Rikosoikeudenkäynnissä on ratkaistava, luetaanko vastaajan syyksi se teko, josta hänelle vaaditaan rangaistusta. Rikostuomion yhtenä funktiona on pidetty niin sanottua moitefunktiota; rangaistukset ovat yhteiskunnan esittämä moite (HE 44/2002 vp s. 47). Vaikka oikeudenkäynti päättyisikin syytteiden hylkäämiseen tai vaikka syyksilukeva tuomio annettaisiin myöhemmin kansliassa, jo syytteeseen vastaamisella on yhteiskunnallista merkitystä. Moitefunktio saattaaakin varsinkin vakavammassa rikoksissa edellyttää sitä, että vastaaja on läsnä oikeudenkäynnissä istuntosalissa. Vastaajan läsnäolo istuntosalissa voi tietyissä tapauksissa olla merkityksellistä myös asianomistajan kannalta arvioituna. Historiallisesti suomalaisessa oikeudenkäyntimenettelyssä vastaajan on edellytetty saapuvan henkilökohtaisesti oikeuteen vastaamaan häntä vastaan nostettuun syytteeseen (KKO 2022:55, kohta 9), ja viime kädessä vastaaja on tuotu paikalle väkisin. Kuitenkin jo nykyisessä lainsäädännössä etäosallistuminen samastetaan henkilökohtaiseen läsnäoloon (ROL 8:13.4). Toisaalta nykyiselläänkin soveliaisuusharkinnassa on tarkoitettu otettavaksi huomioon teon vakavuus ja asian julkinen intressi (HE 200/2017 vp, s. 47). Käytännössä vastaajan esittämä pyyntö saada osallistua etäyhteyksillä on kuitenkin yleensä hyväksytty.

Toisin kuin rikosasiassa, siviiliasiansa asianosaisen läsnäolovelvollisuus on riippuvainen keskeisesti asian selvittämistarpeesta (OK 12:6) ja siitä, onko asiassa sovinto sallittu.

Nykytilassa asianosaisten edellytetään osallistuvan tunnustamisoikeudenkäyntiin istuntosalista käsin. Poikkeukseton velvollisuus ei enää ole perusteltu. Vastaajan läsnäolovelvollisuuden taustalla on menettelyn poikkeuksellisuus ja siihen liittyvä tarve tuomioistuinkontrollin korostamiseen. Tuomioistuimen mahdollisuudet varmistua tunnustamisoikeudenkäynnin edellytyksistä ovat kuitenkin yleensä yhtä hyvät, vaikka vastaaja osallistuisikin oikeudenkäyntiin etäyhteyksillä. Syyttäjän velvollisuudelle olla läsnä istuntosalissa on vaikea nähdä periaatteellisiakaan syitä.

2.4.3 Suullisen todistelun vastaanottaminen etäyhteyksiä käyttäen

Oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 52 § on tullut voimaan vuonna 2015 osana oikeudenkäymiskaaren 17 luvun kokonaisuudistusta. Digitalisaation voimakas eteneminen ja koronapandemian aikana saadut kokemukset etäyhteyksien aiempaa laajemmasta käyttämisestä ovat tehneet säännöksestä vanhentuneen. Säännös rajoittaa etäyhteyden käyttämistä tilanteissa, joissa se voisi olla perusteltua. Kokemukset hyvälaatuisen videon välityksellä tehdyistä kuulemisista ovat olleet pääosin positiivisia. Vaikka pääsääntönä olisi jatkossakin pidettävä kuulemista istuntosalista käsin, perusteita ei enää ole asettaa videokuulemiselle sen vaihtoehtona erityisiä edellytyksiä. Tämä koskisi myös kertomuksen uskottavuuden arvioimista.

Suullinen todistelu otetaan pääsääntöisesti jatkossa vastaan muutoksenhakutuomioistuimessa kuva- ja äänitallenteelta (HE 133/2021 vp). Tämä merkitsee suurempaa poikkeamista välittömyysperiaatteeseen kuin todistelun vastaanottaminen reaaliaikaisen videoyhteyden välityksellä. Jossain määrin epäjohtonmukaisena voidaan siten pitää sitä, että suullisen todistelun vastaanottamiselle reaaliaikaisesti videoyhteydellä on asetettu erityisiä edellytyksiä.

Videoyhteydellä vastaanotettavan suullisen todistelun osalta tilannetta on lain esitoissa ja oikeuskäytännössä pidetty pitkälti samankaltaisena kuin henkilöä välittömästi tuomioistuimen pääkäsittelyssä kuultaessa. Vaikka videoyhteyttä käytettäessä havainnointimahdollisuudet eivät ole aivan samalla tasolla kuin henkilöä välittömästi läsnä olevana kuultaessa, vallitseva oikeuspsykologinen käsitys viittaa siihen, että henkilötodistelun luotettavuuden arvioinnin kannalta keskeiset seikat voidaan pääsääntöisesti havainnoida riittävällä tavalla hyvälaatuisen videoyhteyden välityksin. Kertomuksen uskottavuuden arvioimiseen vaikuttavat seikat ovat nykyisen oikeuspsykologisen käsityksen mukaan ainakin pääosin sellaisia, joita voidaan yhtä havainnoida hyvälaatuisen videoyhteyden välityksellä (ks. KKO 2021:5, kohta 21). Tätä seuraten lainuudistuksessa, jonka myötä suullinen todistelu tullaan lähtökohtaisesti ottamaan vastaisuudessa vastaan muutoksenhaussa käräjäoikeudessa laaditulta videotallenteelta, katsottiin, että suullinen todistelu voidaan luotettavasti ottaa vastaan ja arvioida riippumatta siitä, vastaanotetaanko se kuva- ja äänitallenteelta vai niin, että kuulusteltava esittää kertomuksensa henkilökohtaisesti tuomioistuimen jäsenten edessä, kunhan kuva- ja äänitallenne on riittävän laadukas (HE 133/2021 vp, s. 21).

Luontevaa on vastaavasti katsoa, että suullinen todistelu on jo sitä ensimmäisen kerran esitettäessä arvioitavissa pääsääntöisesti yhtä luotettavasti riippumatta siitä, otetaanko se vastaan videoyhteydellä vai kasvotusten. Jos videoyhteys on riittävän laadukas, mahdolliset erot kuultavan kertomuksen luotettavuuden arvioinnissa liittyvät lähinnä siihen tapauskohtaiseen arviointiin, seuraako esimerkiksi jutun laadusta, kuultavan henkilön olinpaikasta tai muista kuulemistilanteen olosuhteista aihetta epäillä kertomuksen luotettavuutta. Tällöin kysymys ei ole siitä, etteikö henkilöä sinänsä kyettäisi havainnoimaan riittävän selkeästi videoyhteyden välityksellä, vaan esimerkiksi siitä, että asiassa voi olla aihetta olettaa kuultavan henkilön olevan jonkinlaisen painostuksen alaisena. Säädetessä mahdollisuutta suullisen todistelun vastaanottamiselle videoyhteydellä vuonna 2003 on lähdetty perustellusti siitä, että kysymys on ollut erityistilanteesta, ja sellaisena menettelyn soveltamisalaa on rajoitettu. Videoneuvotteluteknologian ja oikeuspsykologisten käsitysten kehittymisen myötä voidaan kuitenkin arvioida, että laissa asetettu uskottavuusedellytys lähtökohtaisesti täyttyy nykyisin videokuulemismenettelin. Ne seikat, joiden vuoksi videoyhteyden käyttäminen ei tapauskohtaisten seikkojen vuoksi sovellu suullisen todistelun vastaanottamiseen, olisi mahdollista ottaa huomioon myös yleisessä soveliaisuusarvioinnissa. Myös muut laissa asetetut lisäedellytykset ovat luonteeltaan sellaisia, että ne olisi mahdollista ottaa huomioon soveliaisuusharkinnassa niiden edellyttämällä painoarvolla.

Lisäksi oikeustilaa voidaan pitää epäselvänä sen osalta, miten muut edellytykset käytännössä suhtautuvat uskottavuusedellytykseen ja soveliaisuusharkintaan. Säännös nimittäin periaatteessa mahdollistaa esimerkiksi sellaisen tulkinnan, että suullinen todistelu etäyhteydellä sallittaisiin, vaikka uskottavuusedellytys ei täyty, jos kuultavalle aiheutuisi todisteen merkitykseen nähden huomattavia kustannuksia.

Uskottavuusedellytyksen ja muiden lisäedellytysten arvioinnin sekä soveliaisuusharkinnan erottaminen toisistaan voi olla käytännössä hankalaa. Lisäksi, kuten edellä on todettu, asianosaisen kuuleminen etäyhteyksiä käyttäen on käytännössä läheisesti kytköksissä hänen mahdollisuuksiinsa osallistua oikeudenkäyntiin etäyhteydellä. Kokonaisuutena arvioiden

vaikuttaisi siltä, että suullisen todistelun vastaanottamiselle videoyhteydellä asetettuja edellytyksiä olisi mahdollista säännöstellä keventää nykyisestä.

Edellä todetuista perusteista oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 52 §:n lisäedellytyksiä suullisen todistelun vastaanottamiselle etäyhteyksiä käyttäen ei voida enää pitää tarpeellisina. Saadut kokemukset etäyhteyksien käyttämisestä ovat olleet pääosin myönteisiä. Tavanomaista on, että asianosaiset, todistajat ja asiantuntijat toivovat kuulemistaan etäyhteyksillä useammin kuin siihen voidaan lain mukaan suostua. Käytännössä etäyhteyksien käyttämisen suurin negatiivinen vaikutus oikeudenkäynnissä on niihin toisinaan liittyvässä teknisessä epävarmuudessa.

Puhelinkuulemisen käyttöalan laajentamiseen ei ole tällä hetkellä tarvetta ottaen huomioon myös videokuulemisen käyttöalan laajeneminen. Asianmukaista on, ettei puhelinkuuleminen ole mahdollista, kun kertomuksen uskottavuutta ei voida luotettavasti arvioida ja kertomuksen uskottavuus on riidanalainen. Kuitenkin käytännössä esiintyy tilanteita, joissa puhelimella tapahtuva kuuleminen voisi olla varteenotettava mahdollisuus välttää oikeudenkäynnin peruuntuminen. Tällöin olisi perusteltua, että mahdollista näytön laadun heikkenemistä voitaisiin tapauskohtaisesti punnita oikeudenkäynnin viivästymisestä aiheutuvia haittoja vasten.

2.4.4 Pakkokeinot ja poissaolon seuraamukset etäyhteyksien välityksellä osallistuttaessa

Hyviä perusteita ei ole sille, että etäyhteydellä toteutetuissa valmisteluistunnoissa ei voida käyttää vastaavia poissaoloon liittyviä uhkia ja seuraamuksia kuin etäyhteydellä toteutetuissa pääkäsitelyissä. Eron selittää ilmeisesti se, että valmistelua koskevat säännökset on aikanaan laadittu ennen kaikkea puhelinvalmistelua silmällä pitäen.

Pakkokeinojen ja poissaolon seuraamusten määrääminen on rajoitettu tuomioistuimessa tai muun viranomaisen luona tapahtuviin kuulemisiin sekä periaatteellisista että käytännöllisistä syistä. Periaatteellisissa syissä on kysymys siitä, että muunlainen osallistuminen edellyttää asianosaisen suostumusta. Käytännölliset syyt liittyvät siihen, etteivät muut kuin viranomaisten väliset videoneuvottelut ole osoittautuneet kovinkaan toimintavarmiksi. Kun henkilö saapuu tuomioistuimeen tai muuhun viranomaiseen etäyhteyden käyttämistä varten, voidaan lähteä siitä, että yhteydet toimivat, ja elleivät poikkeuksellisissa tapauksissa toimi, on selvää, että paikalle saapunut asianosainen on tällöinkin täyttänyt hänelle asetetut velvoitteet. Tämä on myös tuomioistuimen helposti kontrolloitavissa. Näin ei ainakaan toistaiseksi ole, kun henkilö osallistuu oikeudenkäyntiin muista tiloista ja muuta tietojärjestelmää käyttäen. Jos henkilö tällaisessa tilanteessa ilmoittaa, että hän ei pysty teknisistä syistä omilla laitteillaan ottamaan etäyhteyttä, tuomarin on käytännössä mahdotonta varmistua siitä, onko este todellinen.

Käytännössä ei tietävästi ole esiintynyt juurikaan sellaisia ongelmia, että etäyhteydellä osallistumaan kutsutut henkilöt olisivat laiminlyöneet osallistumisensa. Tämä selittyy luultavasti osittain sillä, että etäyhteyden käyttäminen on useimmiten perustunut asianosaisen pyyntöön ja joka tapauksessa edellyttänyt tämän suostumusta. Sääntelyn johdonmukaisuuden vuoksi paikallaan olisi, että pakkokeinoja ja poissaolon seuraamuksia ei rajoitettaisi koskemaan ainoastaan tuomioistuimessa tai muussa viranomaisessa etäyhteydellä tapahtuvaa kuulemistä tai osallistumista. Tämä edesauttaisi oikeudenkäynnin joutuisuutta ja poistaisi yhden mahdollisuuden tahallaan viivyttää oikeudenkäyntiä.

3 Tavoitteet

Esityksen tavoitteena on lisätä oikeudenkäyntien toteuttamisen joustavuutta yleisissä tuomioistuimissa lisäämällä mahdollisuuksia etäyhteyksien käyttämiseen. Samalla tavoitteena on parantaa oikeuden saatavuutta ja vähentää oikeudenkäyntien viivästymistä.

4 Ehdotukset ja niiden vaikutukset

4.1 Keskeiset ehdotukset

4.1.1 Monijäsenisen kokoonpanon jäsenen etäosallistuminen

Esityksessä ehdotetaan, että lakiin otetaan erityissäännökset tuomarin etäosallistumisesta oikeudenkäyntiin. Selkeänä lähtökohtana säilyisi edelleen se, että oikeudenkäyntimenettely perustuu pääsääntöisesti oikeussalissa toimitettaviin istuntoihin, joihin tuomari osallistuu henkilökohtaisesti läsnä ollen. Tästä lähtökohdasta voitaisiin kuitenkin poiketa säännöksessä mainittujen edellytysten täytyessä.

Tuomarin etäosallistumisessa eroteltaisiin kaksi tilannetta, joista säädettäisiin kahdessa eri pykälässä. Ensiksi säädettäisiin monijäsenisen kokoonpanon jäsenen, joka ei ole puheenjohtaja, etäosallistumisesta. Toiseksi säädettäisiin puheenjohtajan etäosallistumisesta.

Etäosallistuminen olisi mahdollista monijäsenisessä kokoonpanossa muulle kuin kokoonpanon puheenjohtajalle silloin, kun puheenjohtaja on läsnä istuntosalissa. Istuntosalissa olisi tällöin paikalla ainakin puheenjohtaja ja mahdollisesti myös asianosaisia. Myös yleisöllä olisi tilaisuus seurata oikeudenkäyntiä istuntosalissa.

Ehdotettu säännös soveltuisi kaikkiin asteisiin ja kaikkiin monijäsenisiin kokoonpanoihin. Se koskisi kaikkia tuomioistuimen jäseniä.

Edellytyksenä jäsenen etäosallistumiselle olisi se, että siihen olisi aihetta ja että puheenjohtaja harkitsee sen soveliaaksi. Soveliasuusharkinnassa olisi kysymys kokonaisharkinnasta, jossa huomioon otettavia seikkoja olisivat muun muassa asian laatu ja etäyhteyden käyttämisestä mahdollisesti saatavat edut.

Tuomarin etäosallistuminen ei edellyttäisi jutun asianosaisen suostumusta. Asianosaiselle olisi kuitenkin pääsääntöisesti varattava tilaisuus lausua käsityksensä tuomarin etäosallistumisesta.

4.1.2 Puheenjohtajan etäosallistuminen

Toiseksi myös puheenjohtaja voisi osallistua oikeudenkäyntiin etäyhteydellä. Puheenjohtajan osallistuessa etäyhteyden välityksellä myös muu mahdollinen ratkaisukokoonpano ja asianosaiset osallistuisivat oikeudenkäyntiin puheenjohtajan tavoin etäyhteydellä. Tällöin kysymyksessä olisi niin sanottu etäoikeudenkäynti, jossa suulliselle käsittelylle ei olisi lainkaan määrätty istuntopaikkaa. Etäoikeudenkäynti olisi mahdollinen riita- ja rikosasian valmistelussa, jos se on soveliaista. Rikos- ja riita-asian pääkäsittelyssä ja muussa asiassa se olisi mahdollinen, jos siihen on perusteltu syy ja se on soveliaista.

Etäoikeudenkäynti olisi ainakin ensi vaiheessa tarkoitettu poikkeukselliseksi lukuun ottamatta erikseen mainittuja tilanteita. Etäoikeudenkäyntiä voidaan kuitenkin arvioida tulevaisuudessa hyödynnettävän mahdollisesti enenevissä määrin. Tarkoituksena olisi muun ohella mahdollistaa kokemusten saaminen etäoikeudenkäynnin toteuttamisesta.

4.1.3 Oikeudenkäynnin julkisuuden takaaminen

Lakiin otettaisiin erillinen säännös oikeudenkäynnin julkisuuden takaamisesta etäoikeudenkäynnissä. Tällaisessa tilanteessa ei olisi istuntosalia, johon yleisö voitaisiin ottaa. Perustuslain 21 §:n 2 momentin sekä muun muassa Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan takaama oikeudenkäynnin julkisuus olisi kuitenkin tällaisessakin tilanteessa taattava täysimääräisesti.

Keinot taata oikeudenkäynnin julkisuus jäisivät tuomioistuimen harkintaan. Yksinkertainen tapa voisi olla järjestää mahdollisuus seurata oikeudenkäyntiä valvotusti tuomioistuimen tai muun viranomaisen tiloista etäyhteyden välityksellä. Julkisuuden toteutuminen olisi otettava huomioon etäyhteyssääntelyä sovellettaessa.

Viranomaisen velvollisuutena olisi varmistua siitä, ettei oikeudenkäyntiä tallenneta, kun sitä seurataan etäyhteyden välityksellä. Valvonnan toteuttaminen jäisi sen viranomaisen harkintaan, jonka tiloista oikeudenkäyntiä seurataan. Valvonta voitaisiin toteuttaa ottamalla turvatarkastuksessa pois tallentamiseen soveltuvat välineet, mistä säädettäisiin erikseen.

4.1.4 Asianosaisen etäosallistuminen

Esityksessä ehdotetaan, että tuomioistuin voisi erityisestä syystä määrätä asianosaisen osallistumaan etäyhteydellä vastoin tämän tahtoa. Pääsääntönä kuitenkin säilyisi se, että asianosainen voisi halutessaan osallistua oikeudenkäyntiin istuntosalissa. Tästä poikkeavan määräyksen antaminen tarkoittaisi sitä, että asianosaisen läsnäolo-oikeus toteutettaisiin etäyhteyden välityksellä. Asianosaisen voitaisiin sallia osallistua oikeudenkäyntiin istuntosalista myös osan aikaa oikeudenkäynnistä.

Määräys voitaisiin antaa kaikissa asiaryhmissä, mutta käytännössä määräyksiä annettaisiin ensisijaisesti rikosasioissa. Erityinen syy, jonka vuoksi määräys voitaisiin antaa, olisi esimerkiksi oikeudenkäynnin turvallisuuden vaarantuminen.

4.1.5 Suullisen todistelun vastaanottaminen etäyhteyksillä

Oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 52 §:n 1 momentin sisältämät lisäedellytykset videoyhteyden käyttämiselle suullista todistelua vastaanottaessa kumottaisiin. Videoyhteyden käyttäminen jäisi pelkän yleisen soveliaisuusharkinnan varaan. Voimassa olevan lain mukaisilla lisäedellytyksillä olisi kuitenkin tapauskohtaisesti ratkaistavaa merkitystä harkittaessa sitä, onko videoyhteyden käyttäminen soveliaista vai ei. Soveliasuusharkinnassa voitaisiin kiinnittää huomiota myös esimerkiksi asian laatuun ja merkitykseen sekä todisteen merkitykseen asiassa.

Videokuulemisen lisäedellytysten kumoaminen tarkoittaisi sitä, että puhelinkuulemisen edellytyksistä olisi tarpeen säätää erikseen. Oikeustila säilyisi tältä osin pääosin ennallaan. Uutta olisi poikkeussäännös, jonka nojalla oikeudenkäynnistä pois jäänyttä henkilöä voitaisiin laajemmin edellytyksin kuulla ilman kuvayhteyttä. Tarkoituksena olisi välttää pääkäsittelyn peruuntuminen tai lykkäytyminen ja sitä kautta oikeudenkäynnin viivästyminen.

4.1.6 Pakkokeinojen ja poissaolon seuraamusten käytön laajentaminen

Lakia muutettaisiin siten, että etäyhteyden välityksellä toimitettavassa valmisteluistunnossa olisivat käytössä samat pakkokeinot ja poissaoloseuraamukset kuin muissakin etäyhteyden välityksellä toimitettavissa istunnoissa. Merkitystä ei olisi sillä, osallistuuko asianosainen istuntosalissa läsnä ollen vai ei.

Muutoksesta seuraisi, että tuomioistuimien voisi sekä rikos- että riita-asiassa velvoittaa asianosaisen osallistumaan etäyhteydellä valmisteluistuntoon sakon tai asian ratkaisemisen uhalla. Henkilö voitaisiin siis esimerkiksi kutsua sakon uhalla tulemaan saapuville etäyhteyden välityksellä, ja jos hän ei noudattaisi kutsua, sakko voitaisiin tuomita maksettavaksi. Lisäksi riita-asia voitaisiin tällaisessa tilanteessa ratkaista passiivisuuden perusteella yksipuolisella tuomiolla.

Toiseksi lakia muutettaisiin siten, että pakkokeinojen ja poissaoloseuraamusten käyttö laajennettaisiin tilanteisiin, joissa etäyhteyttä käytetään muualta kuin tuomioistuimesta tai muusta viranomaisesta käsin. Tämä koskisi sekä asianosaisia, kun he osallistuvat oikeudenkäyntiin etäyhteydellä, että todistajia ja asiantuntijoita, kun suullista todistelua otetaan vastaan etäyhteyden välityksellä muualta kuin tuomioistuimesta tai muusta viranomaisesta.

4.2 Pääasialliset vaikutukset

4.2.1 Vaikutukset oikeudenkäyntimenettelyyn

Tuomarin etäosallistumisen mahdollistaminen ja etäoikeudenkäynti merkitsisivät periaatteellisesti ja myös käytännössä merkittävää muutosta oikeudenkäyntimenettelyyn.

Perinteisesti oikeudenkäynti toimitetaan nimenomaisesti sitä varten suunnitellussa tilassa, istuntosalissa, varsin muodollisella tavalla ja kaikkien asianosaisten, todistajien ja yleisön läsnä ollessa. Tällaisen menettelyn tarkoituksena on aineellisesti oikeaan lopputulokseen pääsemisen lisäksi vahvistaa yleisesti kokemusta siitä, että oikeudenkäynti on avoin, vakaa, ennustettava ja arvovaltainen menettely, jonka lopputuloksena syntyy osapuolia myös moraalisesti sitovia ratkaisuja. Tuomioistuinten legitimitettiin eli järjestelmän koettua oikeutusta ja sen tuottamien ratkaisujen hyväksyttävyyttä tavoitellaankin muiden, sinänsä merkittävämpien seikkojen lisäksi oikeudenkäynnin tuomioistuimen arvovaltaa korostavilla puitteilla. Esimerkiksi vaatimusta tuomarin läsnäolosta istuntosalissa on käytännössä perusteltu myös tuomioistuimen arvovallalla ja asianosaisen siitä saamalla kokemuksella ja viime kädessä kansalaisten luottamuksella oikeuslaitokseen.

Periaatteellisesti merkittävin muutos esityksessä olisi tuomarin etäosallistumisen mahdollistaminen. Muiden kuin puheenjohtajien etäosallistumisen käytännön vaikutus oikeudenkäyntimenettelyyn tai asianosaisten kokemukseen siitä olisi oletettavasti vähäinen. Sen sijaan puheenjohtajan etäosallistuminen ja siitä seuraava kokonaan etäyhteyksin toteutettava oikeudenkäynti merkitsisi periaatteellisesti ja myös käytännössä merkittävää muutosta. Etäoikeudenkäynti saattaa edellyttää tuomioistuimelta jossain määrin erilaista tapaa johtaa prosessia, ja sen julkisuus toteutetaan joka tapauksessa kokonaan uudella tavalla. Kuten todettua, tällaiset käsittelyt olisivat kuitenkin oletettavasti ainakin alkuun harvinaisia eräitä asiaryhmiä lukuun ottamatta. Niissä asioissa, joissa etäoikeudenkäyntejä ainakin ensi vaiheessa olisi eniten, vaikutus oikeudenkäyntimenettelyyn olisi varsin vähäinen. Pakkokeinoasioissa tämä seuraisi asioiden erityispiirteisyydestä. Valmisteluistunnoissa vaikutuksia oikeudenkäyntimenettelyyn vähentäisi se, että oletettavasti etäyhteyksillä toimitettavissa valmisteluistunnoissa molemmilla asianosaisilla olisi asiamies, jolloin päämiehen ei olisi välttämätöntä useimmissa tapauksissa edes osallistua valmisteluun. Pääasiallisena vaikutuksena menettelyyn olisi oletettavasti menettelyn sujuvoituminen. Etäoikeudenkäynti ei käytännössä poikkeaisi juurikaan sellaisesta nykyään tavallisesta suullisesta käsittelystä, jossa istuntosalissa on ainoastaan tuomioistuimen ratkaisukokoonpano. Toisaalta ulkomainen tutkimus viittaa siihen, että etäyhteyden käyttäminen saattaa tietyissä tilanteissa vääristää tuomioistuimen päätöksentekoa vaikuttamalla esimerkiksi siten, että kuultavan uskottavuus arvioidaan etäyhteyden heikkolaatuisen ääniyhteyden vuoksi heikommaksi (esim. Bild, E., Redman, A.,

Newman, E. J., Muir, B. R., Tait, D., & Schwarz, N. (2021). Sound and credibility in the virtual court: Low audio quality leads to less favorable evaluations of witnesses and lower weighting of evidence. *Law and Human Behavior*, 45(5), 481–495).

Etäyhteyksiä käytettäessä kokemus oikeudenkäynnistä muodostuu väistämättä erilaiseksi kuin siinä tapauksessa, että henkilöt kokoontuvat istuntosaliin. Vaikka riittävät menettelylliset takeet oikeaan lopputulokseen pääsemiseksi saataisiinkin turvattua, jää harkittavaksi kysymys siitä, miten tällainen menettely vaikuttaa tuomioistuinten koettuun arvovaltaan sekä menettelyn koettuun oikeudenmukaisuuteen. Tieteellisesti tuotettua tietoa kysymyksen arvioimiseksi on toistaiseksi vähän, mutta se viittaa siihen, että etäosallistuminen voi johtaa tuomioistuimen arvokkuuden ja vakavuuden vaikutelman menettämiseen ja mahdollisesti sitä kautta koetun arvovallan murenemiseen, jos menettelyyn ei kyetä liittämään samanlaisia arvovaltaa korostavia tekijöitä kuin perinteisesti (Emma Rowden, *Distributed Courts and Legitimacy: What do we Lose When we Lose the Courthouse?* *Law Culture and the Humanities* 2018, Vol. 14(2), s. 263–281; Emma Rowden – Anne Wallace, *Remote Judging: the impact of videolinks on the image and the role of the judge*. *International Journal of Law in Context* 2018, 14(4), s. 504-524).

Toisaalta suomalaisessa oikeuskulttuurissa ei perinteisesti ole nojaututtu menettelyn arvovaltaa korostaviin ulkonaisiin piirteisiin yhtä vahvasti kuin monessa muussa maassa. Tämä ilmenee esimerkiksi oikeussalien ja -talojen arkkitehtuurissa ja siinä, ettei tuomarin ja asiamiesten edellytetä käyttävän erityisiä virka-asuja. Näin ollen etäosallistumisen lisäämisellä olisi tästä näkökulmasta arvioituna vähäisempi vaikutus tuomioistuimen koettuun arvovaltaan. Käytännössä edellä todetusta perinteisen oikeudenkäynnin ideaalista on joka tapauksessa poikettu jo monin tavoin, ja etäyhteyksien käyttäminen oikeudenkäynnissä on arkipäiväistä. Viime kädessä tuomioistuimen arvovalta perustuu muihin kuin ulkoisiin seikkoihin, kuten ratkaisuiden sisällölliseen laatuun ja perusteluihin. Näihin seikkoihin tuomarin etäosallistumisen mahdollistaminen ja asianosainen etäosallistumismahdollisuuksien lisääminen ei vaikuttaisi. Tärkeämpänä voidaan pitää sitä, että menettely koetaan oikeudenmukaiseksi kuin että se koetaan arvovaltaiseksi ja juhlavaksi.

Esitys selventäisi oikeustilaa pakkokeinoasioiden osalta. Se myös edistäisi oikeudenkäynnin digitalisoitumista. Lisäksi mahdollisuus toteuttaa asianosaisen läsnäolo-oikeus etäyhteydellä tekisi oikeudenkäynneistä turvallisempia ja kohentaisi oikeudenkäyntien järjestystä, mikä olisi omiaan turvaamaan myös sitä, että kuultavat uskaltavat heitä kuultaessa avoimesti kertoa asioista.

4.2.2 Vaikutukset asianosaisiin, todistajiin ja asiantuntijoihin

Joustavampi etäyhteyksien käyttäminen parantaisi oikeuden saatavuutta ja vähentäisi oikeudenkäynnistä asianosaisille aiheutuvia kustannuksia ja ajanhukkaa. Kun mahdollisuuksia ottaa vastaan etäyhteydellä todistelua lisättäisiin, asianosaisten mahdollisuudet etäosallistua lisääntyisivät. Puhelinkuulemista koskevan poikkeussäännöksen lisääminen merkitsisi pääkäsitteilyjen peruuntumisen vähenemistä, mikä ehkäisisi oikeudenkäyntien viivästymistä. Tällä olisi merkittävä positiivinen vaikutus asianosaisiin ja todistajiin. Joissakin tilanteissa myös etäoikeudenkäynti voisi edesauttaa asian ratkaisemista kohtuullisessa ajassa. Toisaalta asianosaisen tällaisesta menettelystä saama kokemus olisi oletettavasti erilainen. Kokemukseen vaikuttaisi käytännössä merkittävästi se, miten puheenjohtaja johtaa prosessia. Asianmukainen prosessinjohto hälventäisi riskiä siitä, että asianosaiset kokisivat uusilla tavoilla toteutetut oikeudenkäynnit kielteisesti.

Koska asianosaisilla olisi pääsääntöisesti oikeus osallistua suulliseen käsittelyyn istuntosalista käsin, kielteisiä vaikutuksia asianosaisten kannalta ei juurikaan olisi.

Todistajien ja asiantuntijoiden kuuleminen etäyhteyksillä oletettavasti lisääntyisi. Oikeudenkäynnistä heille koituva ajanhukka ja kustannukset vastaavasti vähenisivät. Tyypillistä on, että todistajat ja asiantuntija itse pyytävät etäyhteyksillä kuulemista.

Pääosin etäosallistuminen ja kuuleminen etäyhteyksien välityksellä suoritettaisiin sekä asianosaisten että todistajien ja asiantuntijoiden osalta toisen viranomaisen luota. Selvää on, ettei asianosaista, todistajaa tai asiantuntijaa voida vastentahtoisesti velvoittaa käyttämään omaa päätelaitettaan.

4.2.3 Muita yhteiskunnallisia vaikutuksia

Etäyhteyksien käyttämisen lisääminen kohentaisi alueellista yhdenvertaisuutta, koska käräjäoikeusverkon supistamisen myötä oikeudenkäyntiin osallistuminen istuntosalista käsin edellyttää paikoin huomattavaakin matkustamista. Samalla se vähentäisi päästöjä ja edistäisi yhteiskunnan digitalisoitumista. Sinänsä esityksellä voisi olla kielteisiä vaikutuksia digisyrjäytyneiden ja esimerkiksi iäkkäiden ihmisten kannalta, mutta koska vahvana lähtökohtana säilyisi oikeus osallistua istuntosalista käsin, näitä vaikutuksia voi pitää vähäisinä. Vammaisten henkilöiden osallistuminen oikeudenkäyntiin yleisesti ottaen helpottuisi, millä olisi myönteinen vaikutus yhdenvertaisuuteen. Sillä, että oikeudenkäyntiin osallistuminen todistajana tai asianosaisena veisi etäyhteyksien käytön lisääntymisen myötä entistä vähemmän aikaa, olisi tuottavuutta parantavia vaikutuksia.

4.2.4 Vaikutukset perus- ja ihmisoikeuksiin

Oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin esityksellä olisi ensisijaisesti myönteisiä vaikutuksia. Näistä keskeisin olisi se, että esitys mahdollistaisi yksittäisissä tapauksissa viivästyksen välttämisen ja edistäisi siten oikeusturvaa ja oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin toteutumista. Vaikka vaikutukset jäisivät oletettavasti yleisellä tasolla vähäisiksi, yksittäisissä tapauksissa menettelyn joustavuudesta saaduilla eduilla ja siitä mahdollisesti seuraavasta viivästyksen välttämisestä voisi olla merkittäväkin vaikutus. Myös oikeuden saatavuuden parantuminen kohentaisi perusoikeuksien toteutumista.

Valmistelussa on arvioitu erityisesti sitä, heikentääkö oikeutta oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin se, että asianosaisen läsnäolo-oikeus voidaan vastoin hänen suostumustaan toteuttaa etäyhteyden välityksellä. Läsnäolo-oikeuden keskeinen merkitys asianosaiselle on sen varmistaminen, että hänellä on mahdollisuus käyttää täysimääräisesti hänelle kuuluvia oikeuksiaan ja että oikeudenkäynti on myös kokonaisuutena arvostellen oikeudenmukainen. Jos etäyhteys on riittävän laadukas, täysimääräinen osallistuminen on mahdollista myös sen avulla.

Oikeudenkäynnin julkisuuden toteutumista etäyhteyksien käyttämisen laajentaminen ei heikentäisi. Yksittäisessä tapauksessa julkisuuden tosiasiallinen rajoittuminen merkitsisi sitä, ettei etäyhteyden käyttäminen olisi soveliaista. Sillä, että osa monijäsenisen kokoonpanon jäsenistä osallistuisi oikeudenkäyntiin etäyhteyksillä, ei olisi käytännön vaikutusta julkisuuden toteutumiseen. Mahdolliset vaikutukset voisivat tulla kysymykseen ainoastaan tilanteessa, jossa käsittely toimitetaan kokonaan etäyhteyksin, jolloin oikeudenkäynnin seuraaminen istuntosalista käsin ei olisi mahdollista. Tällaisessa tilanteessa tuomioistuimen olisi tavalla tai toisella toteutettava oikeudenkäynnin julkisuus vähintään vastaavalla tasolla kuin tavanomaisessa oikeudenkäynnissä.

Ehdotuksella ei edellä todetuin perustein olisi kielteistä vaikutusta oikeudenkäyntien julkisuuteen. Käytännön tasolla julkisuuden toteutuminen jäisi sen varaan, millaisia käytännön ratkaisuita yksittäisissä oikeudenkäynneissä toteutettaisiin. Esimerkiksi hovioikeuden matkakäräjien korvaaminen etäoikeudenkäynnillä, jota yleisön olisi mahdollista seurata hovioikeuden sijaintipaikkakunnalta käsin, olisi omiaan käytännössä kaventamaan julkisuutta. Sen sijaan matkakäräjien sijasta sijaintipaikkakunnalla toimitettavan oikeudenkäynnin korvaaminen etäoikeudenkäynnillä, jota yleisön on mahdollista seurata matkakäräjäpaikkakunnalla olevassa sivusalissa, olisi omiaan edistämään julkisuutta. Sinänsä tällaisia erilaisten toimintatapojen vaikutuksia käytännön yleisöjulkisuuden toteutumiseen on pidettävä vähäisinä ottaen huomioon sekin, että vastaavia vaikutuksia on vanhastaan ollut hovioikeuksien matkakäräjien toimittamista koskevilla käytänteillä. Tuomioistuimen vastuulla olisi sen varmistaminen, että omaksuttu ratkaisu ei heikentäisi julkisuuden toteutumista.

Etäyhteyksien käyttämisellä voi olla *vaikutuksia henkilötietojen suojaan ja tietoturvallisuuteen*. Vaikutukset ja käsittelystä mahdollisesti aiheutuvat riskit riippuisivat käytettävästä teknologiasta sekä käsiteltävän oikeudenkäyntiasian luonteesta, mukaan lukien esimerkiksi anonyymien todistelun tarpeet. Tietosuojalainsäädännöstä seuraavat vaatimukset, kuten henkilötietojen käsittelyn tietoturvallisuuteen liittyvät vaatimukset, toisaalta voivat vaikuttaa myös siihen, minkälaisia etäyhteyksiä tai teknologisia sovelluksia on mahdollista käyttää oikeudenkäynnissä. Lisäksi osa asioista voisi näistä näkökohdista johtuen olla sellaisia, että etäyhteyden käyttö ei soveltuisi niihin. Tietosuojavaikutusten ja riskien sekä tarvittavien suojatoimien arviointiin sovelletaan EU:n yleisen tietosuojasetuksen (Euroopan parlamentin ja neuvoston asetus (EU) 2016/679) 35 artiklaa ja henkilötietojen käsittelystä rikosasioissa ja kansallisen turvallisuuden ylläpitämisen yhteydessä annetun lain (1054/2018) 20 §:ää. Muita vaikutuksia kuin edellä mainittuja tietosuojavaikutuksia voisi kohdistua yksityiselämän suojaan, jos etäyhteydellä osallistumiseen käytettäisiin omaa päätelaitetta ja oikeudenkäyntiin osallistuttaisiin puhe- ja kuvayhteydellä kotirauhan suojaamasta, pysyväisluontoiseen asumiseen käytettävästä tilasta. Pääosin etäosallistuminen ja kuuleminen etäyhteyksien välityksellä suoritettaisiin sekä asianosaisten että todistajien ja asiantuntijoiden osalta kuitenkin toisen viranomaisen luota. Siltä osin kuin on kyse yleisön osallistumisesta oikeudenkäyntiin, etäyhteyden käyttöön voisi käytettävästä teknologiasta riippuen liittyä nykyistä suurempi riski siitä, että puheenvuoroja tallennetaan kiellosta huolimatta. Kiellon noudattamisen valvonta olisi vaikeampaa silloin, kun etäyhteydellä osallistuminen ei tapahdu viranomaisen luota. Asianosaisten suostumuksen hankintaa etäyhteyden käytölle voitaisiin käyttää samalla suojatoimena, jolla varmistuttaisiin siitä, että asianosaiset ovat tietoisia mahdollisesta riskistä.

4.2.5 Vaikutukset viranomaisten toimintaan

Ratkaisukokoonpanon jäsenen etäosallistumisen mahdollistaminen joustavoittaisi tuomioistuimen jäsenten työtä. Koska kysymys olisi poikkeuksesta, se ei merkittävästi heikentäisi tuomioistuimen kollegiaalisuutta.

Etäyhteydellä tapahtuvien kuulemisten on arvioitu olevan kasvokkaskuuntelutilanteita kuormittavampia (Sanna Ala-Kortesmaa – Tuula-Riitta Välikoski: Käräjätuomareiden kuunteluosaaminen ja vuorovaikutuksen rakentuminen rikosoikeudenkäynnin etäkuulemistilanteissa – asian selvittämisen mahdollistaja ja oikeussalikokemuksen tuottaja. Oikeus 3/2023, s. 170-190). Siten tällaisten kuulemisten lisääntyminen saattaa lisätä tuomarien työn kuormittavuutta.

Etäyhteyksien käyttämisen lisääntyminen tarkoittaisi sitä, että tuomioistuimissa ja muissa viranomaisissa syntyisi kuulemisten ja osallistumisen järjestämisestä jonkin verran lisätyötä ja työjärjestelyjä. Tämä lisäisi tuomioistuimissa muun muassa käräjäsihteerien ja

virastomestareiden työtä. Lisääntyneet kuulemiset voitaisiin kuitenkin ainakin pääsääntöisesti järjestää olemassa olevissa tiloissa. Oikeudenkäyntien peruuntumisen ja lykkääntymisen välttäminen merkitsisi mahdollisuutta käyttää viranomaisten resursseja aiempaa tarkoituksenmukaisemmin.

Etäoikeudenkäyntien mahdollistaminen pakkokeinoasioissa helpottaisi esitutkintaviranomaisten työtä. Vankikuljetusten väheneminen pääasioiden suullisissa käsittelyissä aiheuttaisi työnsäästöä. Koska pakkokeinoasioissa etäyhteyksiä käytetään laajasti jo nykyisellään, työnsäästö ja kuljetusten väheneminen olisi kuitenkin oletettavasti marginaalista.

4.2.6 Taloudelliset vaikutukset

Esityksen voimaantulo ei edellytä määrärahaa. Se, millaisia taloudellisia vaikutuksia esityksestä aiheutuu, riippuu keskeisesti siitä, kuinka paljon etäyhteyksien käyttäminen lisääntyy. Etäyhteyksien käyttämisestä aiheutuu toisaalta lisätyötä avustavalle henkilökunnalle, toisaalta asianosaisten ja kuultavien matkustamisen myötä kustannussäästöjä matkakulujen vähenemisen vuoksi ja työnsäästöä esimerkiksi syyttäjille. Esityksen säästövaikutusten arvioidaan olevan vähintään yhtä suuret kuin kustannusvaikutukset.

Tuomioistuinten avustavalle henkilökunnalle esityksestä aiheutuva lisätyövaikutus olisi tuomioistuinviraston arvion mukaan 0,1 htv / tuomioistuin ja isoimmissa tuomioistuimissa 0,2 htv, yhteensä 3,1 htv:ta. Rahaksi muunnettuna tämä tarkoittaisi noin 166 000 euroa kustannusta.

Valmistelussa on arvioitu, ettei uusien laitteistojen hankkiminen olisi välttämätöntä, koska olemassaolevien laitteiden käyttökertoja on tilastojen mukaan mahdollista lisätä. Tuomioistuinten istuntosalit on kuitenkin jo nykyisin varusteltu varsin kattavasti AV-esitystekniikalla ja videoneuvottelulaitteilla. Lisäksi tuomioistuimiin on hankittu videoneuvottelulaitteita myös muualle kuin istuntosaleihin videokuulemisten järjestämiseksi toisiin tuomioistuimiin (Oikeudenkäytön kehitystyöryhmän arviomuistio 18.8.2022, s. 43). Yhteensä tuomioistuinlaitoksessa olevien videoneuvottelulaitteiden määrä on pystytty muun muassa koronapandemian aikana saadun rahoituksen turvin kasvattamaan siten, että laitteita oli vuonna 2019 yhteensä 268 kappaletta ja vuonna 2022 jo yhteensä 404 kappaletta (tuomioistuinlaitoksen tilinpäätös 2022, s. 13). Siihen nähden, että laitekohtaisten käyttökertojen määrä on vuosina 2020 ja vuonna 2021 ollut vajaat 30 kappaletta suurempi kuin vuonna 2022, voidaan lisäksi arvioida, että etäyhteyksien käyttämisen maltillinen lisääminen voidaan mahdollistaa lisäämällä jo olemassaolevien videoneuvottelulaitteiden käyttämistä.

Toisaalta osassa oikeustaloista saattaa silti esiintyä tarvetta hankkia uusia videoneuvottelulaitteita tuomareiden käytettäväksi tähän tarkoitukseen, ja joka tapauksessa nykyisten laitteistojen määrä asettaa rajat etäyhteyksien käytön lisääntymiselle. Tuomioistuinviraston arvion mukaan tuomioistuimiin olisi hankittava arviolta 35 videokuulemistilaan soveltuvaa laitteistoa, mistä aiheutuisi vuosittainen noin 37 000 euron kustannus.

Tuomioistuinten ICT-kustannusten ei ole arvioitu esityksen vuoksi lisääntyvän. Näin asiaa on arvioinut myös tuomioistuinvirasto. Huomionarvoista on, että käynnissä on toinen hanke, jossa tuomioistuinten käytössä oleva Skype for Business -ohjelma korvataan ViPu-sovelluksella, mikä osaltaan tukee videoyhteyden käytön lisääntymistä.

Tilajärjestelyistä ei aiheutuisi kustannuksia. Tarkoitus ei ole, että tuomioistuimissa ryhdyttäisiin tilamuutoksiin. Etäoikeudenkäyntien sallimisesta seuraisi se, että näissä asioissa istuntosalit vapautuisivat käytettäväksi muihin istuntoihin ja esimerkiksi videotallenteiden katsomiseen. Toisaalta oikeudenkäynnin julkisuuden toteutuminen edellyttäisi, että näitäkin istuntoja voisi seurata, mikä tapahtuisi todennäköisesti useimmin istuntosalista tai muusta tilasta tuomioistuimessa. Tila voisi olla esimerkiksi valmistelusalit tai muusta tilasta sermeillä erotettu pienempi tila. Tila voisi olla sama, joka on jatkossa varattava videotallenteiden katsomista varten. Videotallenneuudistuksen yhteydessä on katsottu, että tila voisi olla esimerkiksi vapaana oleva istuntosali (HE 133/2021 vp s. 27). Käytännössä yleisön saapuminen etäoikeudenkäynteihin tai videotallenteita katsomaan olisi oletettavasti hyvin harvinaista. Samasta tilasta käsin voisi olla mahdollista useamman suullisen käsittelyn seuraaminen esimerkiksi kuulokkeiden avulla. Ellei yleisöä saapuisi, tilaa ei tarvitsisi pitää varattuna.

Mitä enemmän etäyhteyksien käyttäminen lisääntyisi, sitä enemmän kasvaisivat myös säästövaikutukset. Virkamatkustaminen vähentyisi, kun hovioikeuden ratkaisukokoonpanon matkustaminen toiselle paikkakunnalle istuntoa varten kävisi aiempaa useammin tarpeettomaksi. Hovioikeuksien matkakäräjiä oli vuonna 2023 yhteensä 272 asiassa. Toisaalta matkakäräjien voidaan olettaa vähenevän merkittävästi jo videotallennusuudistuksen voimaantulon myötä.

Jos syyttäjien etäosallistuminen yleistyi, syyttäjälaitokselle voisi aiheutua merkittävääkin työ- ja kustannussäästöä, kun istuntopaikkoihin tarvitsisi matkustaa harvemmin. Tämä koskee erityisesti hovioikeusvaihetta, mutta toisaalta syyttäjien matkustaminen etäompänä oleviin käräjäoikeuksiin ei sekään ole harvinaista. Valtakunnansyyttäjän toimistosta saadun tiedon mukaan Syyttäjälaitos käytti vuonna 2023 tuomioistuin käsittelyihin liittyviin virkamatkoihin noin 343 000 euroa. Työajassa laskettuna virkamatkustamiseen käytettiin noin 1,68 htv:tta. Valtakunnallisesti istuntopaikkoihin käytettiin keskimäärin noin 7,08 tuntia yhtä syyttäjän htv:tta kohti.

Sekä tuomioistuimille että syyttäjille aiheutuisi merkittävää työsäästöä siitä, että pääkäsittelyitä olisi peruutettava entistä harvemmin. Tähän vaikuttaisi erityisesti uusi puhelinkuulemista koskeva säännös.

Valtion varoista maksettavat todistelukulut laskisivat, kun todistajille ja asiantuntijoille tarvitsisi maksaa vähemmän matkakuluja. Tämä säästö olisi todennäköisesti marginaalinen.

Myös oikeusapupalkkiot vähenisivät. Oikeusapulain tai oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain mukaan määrätyle avustajalle tai puolustajalle maksetaan palkkio välttämättömästä matkustamisesta johtuvasta ajanhukasta sekä korvaus kuluista. Avustajille ja puolustajille maksettiin matka-ajalta istuntoon vuonna 2023 noin 4,3 miljoonaa euroa, muulta matka-ajalta n. 1,4 miljoonaa euroa ja matkakuluina noin 200 000 euroa, sekä lisäksi arvonnäisäverot. Kun valtion varoista maksettava asiamies osallistuu suulliseen käsittelyyn videoyhteydellä paikalle matkustamisen sijasta, sen voidaan varovaisesti arvioida tuovan keskimäärin noin 400 euron säästön asiaa kohden.

Vankien kuljettaminen pääkäsittelyihin vähentyisi, mistä aiheutuisi sekä työ- että kustannussäästöä. Vankien etäosallistuminen on kuitenkin nykyisellään jo yleistä. Kustannussäästöt olisivat todennäköisesti marginaalisia.

Asianosaisten etäosallistumisen lisääntyminen voisi vähentää heille itselleen matkustamisesta aiheutuvia kuluja. Lisäksi se vähentäisi heidän asiamiestensä matkustamisesta aiheutuvia kuluja.

Pääosin edellä todetut esityksestä arviolta aiheutuvat säästöt olisivat kuitenkin luultavasti verraten vähäisiä. Säästöjen suuruus ei riipu niinkään sääntelyn yksityiskohdista vaan enemmän tuomioistuimissa omaksuttavista käytänteistä, jotka ratkaisevat sen, miten laajaksi tuomarin ja asianosaisten etäyhteyksien käyttäminen muodostuisi.

Yhteenvetona voidaan arvioida, että esityksestä valtiolle aiheutuvat kustannukset eivät olisi suuremmat kuin siitä aiheutuvat säästöt.

5 Muut toteuttamisvaihtoehdot

5.1 Vaihtoehdot ja niiden vaikutukset

Ehdotettavat muutokset perustuvat pitkälti oikeuskäytännössä ja käytännön lainsoveltamisessa lainsäädännön sisällöstä tehtyihin havaintoihin sekä lausuntopalautteeseen, joiden johdosta esitetyt lainsäädäntötoimien katsotaan olevan perusteltuja.

Valmistelussa on harkittu myös lainsäädäntömuutosta, jolla edistettäisiin syyttäjän etäosallistumisesta. Vaihtoehto oli esillä sen vuoksi, että saatujen tietojen perusteella tuomioistuimet ovat eräissä tapauksissa suhtautuneet kategorisesti tai muutoin tarpeettoman torjuvasti syyttäjien pyyntöihin saada osallistua etäyhteydellä. Syyttäjälaitos on vuonna 2023 käyttänyt tuomioistuin­käsitteilyihin liittyviin virkamatkoihin noin 1,68 henkilötyövuotta ja noin 343 000 euroa. Nykylainsäädännön lähtökohta on, että harkittaessa syyttäjän etäosallistumispyyntöä olisi oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 8 luvun 13 §:n esitöiden mukaan otettava huomioon syytteessä esitetyn teon vakavuus ja käsiteltävän asian tärkeä julkinen intressi (HE 200/2017 vp s. 47).

Yksin syyttäjää koskevan poikkeuksen säätäminen olisi kuitenkin vastoin asianosaisten tasapuolisen kohtelun periaatetta. Muutoinkin lähtökohta oikeudenkäyntimenettelyssä on se, että tuomioistuin päättää oikeudenkäynnin kulusta ja vastaa oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin toteutumisesta. Tähänkään nähden ei olisi perusteltua antaa asianosaiselle oikeutta päättää itse tavasta, jolla hän osallistuu oikeudenkäyntiin.

Syyttäjän etäosallistumista koskevaan harkintaan liittyy samoja tuomioistuimen arvovaltaan ja rikosoikeudenkäynnin moitefunktiioon liittyviä seikkoja kuin tuomioistuimen jäsenen osalta, mitä edellä mainittu esityölausumakin ilmentää. Perusteltua on siten edelleen jättää syyttäjän etäosallistuminen tuomioistuimen tapauskohtaiseen harkintaan. Selvää samalla on, että tämän harkinnan on perustuttava laista ja sen esitöistä ilmeneviin asiallisiin syihin, jollainen ei ole esimerkiksi tuomarin kielteinen suhtautuminen etäyhteyden käyttämiseen. Perusteltua ei useinkaan ole se, että syyttäjä velvoitetaan vähäisessä rikosasiassa matkustamaan kaukana syyttäjän virkapaikasta olevaan tuomioistuimeen. Tarvetta säätää asiasta erikseen vähentää myös tuomioistuimen velvollisuus tehdä syyttäjän pyynnön hylkäävästä ratkaisusta perusteltu päätös oikeudenkäymiskaaren 24 luvun 14 §:n 2 momentissa säädetyin tavoin.

Etäoikeudenkäynnin julkisuudesta on harkittu säädettävän siten, että julkisuus toteutettaisiin aina niin sanotun sivusalin avulla. Tätä on kuitenkin pidetty tarpeettoman joustamattomana ratkaisuna myös mahdollinen teknologinen kehitys huomioon ottaen.

Valmistelussa on harkittu sitä, tulisiko etäyhteyksien käyttämistä koskeva sääntely koota laajemminkin oikeudenkäymiskaaren 2 lukuun. Nykyisten säännösten on kuitenkin katsottu luontevammin kuuluvan nykyiseen yhteyteensä, minkä vuoksi kokoaminen vähentäisi sääntelyn selkeyttä. Lisäksi oikeudenkäymiskaaren 2 luku ei vaikuttaisi olevan luonteva paikka tällaiselle sääntelylle.

Erilaisia sääntelyvaihtoehtoja on muilta osin pyritty tarpeen mukaan kuvaamaan nykytilan kuvauksessa kulloistakin muutettavaksi ehdotettavaa säännöstä koskevassa osiossa.

Valmistelussa on lisäksi pohdittu useita sellaisia kysymyksiä, joiden johdosta ei ole päädytty ehdottamaan lainsäädäntömuutoksia. Näitä on käsitelty esitystä edeltäneessä arviomuistiossa.

5.2 Ulkomaiden lainsäädäntö ja muut ulkomailla käytetyt keinot

5.2.1 Yleiskatsaus kehitykseen EU:n alueella

Uusimman käytettävissä olevan tilastotiedon mukaan Euroopan unionin 27:stä jäsenvaltiosta 16:ssa asianosaisten kuuleminen etäviestintätekniikan avulla on yleisesti mahdollista riita- ja rikosasioiden oikeudenkäynneissä. Tämän lisäksi kaikissa muissa jäsenvaltiossa etäviestintätekniikkaa voidaan käyttää rajoitetuissa tilanteissa oikeudenkäynneissä (EU:n oikeusalan tulostaulu 2023, s. 51).

Euroopan unionin neuvoston sähköisen oikeuden strategian 2019–2023 mukaan sähköisen oikeuden tavoitteena on parantaa oikeussuojan saatavuutta yleiseurooppalaisessa kontekstissa, kehittää tieto- ja viestintätekniologioita oikeudellisten tietojen saatavuuden osalta ja integroida ne oikeusjärjestelmien toimintaan. Yhtenä keinona on helpottaa sähköistä asiointia ja viestintää oikeusviranomaisten välillä sekä kansalaisten ja toimijoiden kanssa oikeudenkäyntimenettelyissä muun muassa videokonferenssien avulla (kohta 20).

Neuvosto on myös oikeussuojan saatavuutta ja digitalisoinnin mahdollisuuksien hyödyntämistä koskevissa päätelmissään (11599/20) korostanut, että digitaalisia ratkaisuja olisi mahdollisuuksien mukaan kehitettävä koko oikeudenkäyntimenettelyä silmällä pitäen, mikä mahdollistaisi nopeammat ja turvallisemmat menettelyt ja helpottaisi jäsenvaltioiden välistä yhteistyötä (kohta 15). Digitaalitekniologioiden ja sähköisten viestintävälineiden käyttö ei kuitenkaan saisi heikentää oikeutta oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin eikä etenkään oikeutta oikeuskeinojen tasapuolisuuteen ja oikeutta kontradiktoriseen menettelyyn, oikeutta julkiseen oikeudenkäyntiin, mukaan lukien tietyissä tapauksissa oikeus suulliseen kuulemiseen, jossa asianosainen on istuntosalissa läsnä, eikä muutoksenhakuoikeutta (kohta 17).

Viimeisin askel oikeudenkäytön digitalisoinnissa on digitalisaatioasetus (EU) 2023/2844 ja siihen liittyvä direktiivi (EU) 2023/2843. Asetus mahdollistaa yhdessä muun muassa uudistetun todisteluasetuksen kanssa laaja-alaisesti osallistumisen oikeudenkäynteihin videoyhteydellä rajat ylittävissä oikeudenkäynneissä unionin alueella.

Edellä mainitun perusteella voidaan arvioida, että Euroopan unionissa omaksutut oikeudenkäytön digitalisoinnin tavoitteet ja videoyhteyksien käyttömahdollisuuksien laajentaminen ovat omiaan lisäämään myös jäsenvaltioiden tarvetta kehittää kansallisia menettelysääntöjään videoneuvottelun ja muiden etäyhteystekniikoiden käytön osalta. Tällaisia kehityshankkeita on vireillä ainakin Alankomaissa, joissa etäoikeudenkäynnistä on tarkoitus kehittää täysipainoinen vaihtoehto istuntosalissa toteutettavalle oikeudenkäynnille, ja Saksassa (ks. jäljempänä).

5.2.2 Ruotsi

Ruotsissa videoyhteyden käyttöä oikeudenkäynnissä säännellään yhdellä yleissäännöksellä (rättegångsbalk 5:10). Lähtökohta on, että asianosaiset ja muut istuntoon osallistuvat saapuvat henkilökohtaisesti oikeussaliin (1 mom.). Tuomioistuimien voi kuitenkin säännöksessä asetuin edellytyksin määrätä, että istuntoon tulee osallistua joko ääniyhteydellä tai ääni- ja

kuvayhteydellä (2 mom.). Sanottu osallistumistapa rinnastuu henkilökohtaiseen läsnäoloon (5 mom.). Säännöstä sovelletaan yleisesti kaikkiin henkilöihin ja istuntoihin kaikissa oikeusasteissa, ja se koskee sekä oikeudenkäyntiin osallistumista että henkilöiden kuulemista todistelutarkoituksessa (Prop. 2004/05:131, s. 224).

Säännöksen mukaan etäyhteyden käytön tulee tapahtua perustellusta syystä, ja tuomioistuimen tulee harkinnassaan kiinnittää erityisesti huomiota niihin kustannuksiin ja haittoihin, joita henkilölle istuntoon saapumisesta aiheutuisi, henkilön pelkoon osallistua istuntoon ja häneen kohdistuvaan painostukseen sekä siihen, onko etäosallistuminen välttämätöntä turvallisuussyistä (2 ja 3 mom.). Etäosallistumista ei kuitenkaan saa sallia, jos se on henkilön saapumisen merkitykseen ja muihin olosuhteisiin nähden sopimatonta (4 mom.). Lain esitöissä on todettu huomioon otettavien kustannusten ja haittojen koskevan myös muille kuin tuomioistuimeen saapuvalle aiheutuvia seurauksia, kuten esimerkiksi vängin kuljetuskustannuksia (Prop. 2004/05:131, s. 224). Istuntoon osallistumisen pelko taas ei saa olla abstraktia, vaan sen tulee kytkeytyä esimerkiksi uhkauksiin tai häirintään oikeussalissa tai sen ulkopuolella. Painostusta puolestaan voi olla avoimen uhkailun ja häirinnän lisäksi hienovaraisemmatkin toimenpiteet, kuten eleet, tuijottaminen ja vihjailut kostotoimista tai vastaavista. Välttämättömillä turvallisuussyillä puolestaan tarkoitetaan esimerkiksi asianosaisiin tai todistajiin kohdistuvaa konkreettista uhkaa. Tällöin etäosallistumisen tarvetta on punnittava suhteessa muihin käytettävissä oleviin turvallisuustoimenpiteisiin (Prop. 2018/19:81, s. 88–89).

Ruotsissa sääntely ei edellytä henkilön omaa suostumusta etäyhteyden käytölle. Lain esitöissä on kuitenkin korostettu, että pääsääntöisesti etäosallistumisesta ei tulisi päättää vastoin henkilön omaa tahtoa. Poikkeusten tulee kuitenkin olla mahdollisia niissä tapauksissa, joissa etäosallistuminen tuomioistuimen harkinnan mukaan on perusteltua. Näin voisi olla esimerkiksi silloin, jos tutkintavankeudessa olevan henkilön läsnäolon merkitys asiassa katsotaan vähäisemmäksi kuin siitä aiheutuvien kustannusten tai haittojen. Kun kyse on todistelutarkoituksessa kuultavasta henkilöstä, tulisi kuulemista vaativan asianosaisen kannalle antaa painoarvoa. Myös vastapuolen kanta tulee ottaa huomioon arvioinnissa. Erityisesti dispositiivisessa riita-asiassa, jos osapuolet ovat yksimielisiä henkilön osallistumisesta etäyhteydellä, tuomioistuimella ei yleensä ole aihetta tehdä toisenlaista arviota (Prop. 2004/05:131, s. 225). Painostusepäilyä koskevassa tilanteessa tuomioistuimen on voitava käsitellä asia omasta aloitteestaan, eikä painostuksen kohteena olevalta henkilöltä tulisi edellyttää toimia asiassa tai pelkonsa esille tuomista (Prop. 2018/19:81, s. 88–89).

Etäyhteyden käyttöä tulee kaikissa tilanteissa arvioida kokonaisvaltaisesti kaikki olosuhteet huomioon ottaen. Esimerkiksi todisteet on voitava arvioida tyydyttävällä tavalla, ja toisaalta joissakin tilanteissa henkilön läsnäolo oikeussalissa voi olla niin tärkeää, ettei etäosallistumista voida sallia, vaikka siihen olisi painavat syyt (Prop. 2004/05:131, s. 225).

Lisäksi Ruotsissa on säännökset sen varalta, ettei yleisön läsnäolo oikeussalissa ole mahdollista tai yleisön pääsyn rajoittamiselle on perusteltu syy (RB 5:12 ja 5:13). Syynä voi olla esimerkiksi istumapaikkojen vähäisyys, epäily istunnon häiritsemisestä tai kuultavan painostuksesta, istuntoon osallistuvan pelko tai turvallisuussyyt. Tällöin tuomioistuimen tulee osoittaa yleisölle sivusali (sidosal), josta istuntoa voi seurata ääni- ja kuvalähetyksenä. Vastaavasti jos henkilö on poistettu oikeussalista esimerkiksi häiritsevän käyttäytymisen vuoksi, hänelle tulee mahdollisuuksien mukaan tarjota mahdollisuus osallistua istuntoon etäyhteydellä (RB 5:9a).

5.2.3 Norja

Norjassa oikeudenkäyntiin osallistuminen videoyhteydellä on laajasti mahdollista riita-asioissa. Riita-asioiden oikeudenkäyntilain (lov om mekling og rettergang i sivile tvister; tvisteloven) § 9-4 ja 9-5 mukaan suullinen valmisteluistunto ja muut valmistelun aikana toimitettavat istunnot voidaan järjestää etäkokouksena (fjernmøte). Pääkäsittely ja muut istunnot voidaan toimittaa osittain tai kokonaan etäkokouksina, jos siitä määrätään laissa tai osapuolet sopivat asiasta (tvisteloven § 13-1). Säännöksen mukaan etäkokouksella tarkoitetaan kokousta, jossa kaikki osallistujat eivät ole henkilökohtaisesti läsnä, vaan osallistuvat etäkokoustekniikoita käyttäen. Asianosaisten, todistajien ja asiantuntijoiden kuuleminen todistelutarkoituksessa on mahdollista etäkuulemisena (fjernavhør), jos heidän läsnäolonsa ei ole mahdollista tai se olisi erityisen työlästä tai kallista. Tällöin kertomuksella ei tulisi olla erityisen painavaa merkitystä tai etäkuulemisen ei tulisi olla muuten sopimaton menettelytapa. Etäkuulemisessa tulee käyttää ensisijaisesti videoyhteyttä, ja tuomioistuimien päätää missä kuuleminen tapahtuu (tvisteloven § 21-10).

Rikosasioita koskevassa oikeudenkäyntilaissa (lov om rettergangsmåten i straffesaker; straffeprosessloven) on säädetty etäkokouksen käyttämisestä tietyissä tilanteissa. Tuomioistuimien voi määrätä esimerkiksi asianomistajien ja heidän edustajiensa osallistumisesta etäkokouksella, jos se on tarpeen oikeudenkäynnin asianmukaiseksi järjestämiseksi. Tällöin asianosaisille on varattava tilaisuus lausua asiasta (straffeprosessloven § 93 c). Todistaja voidaan kuulustella etäkuulustelulla, jos se maantieteellisistä syistä tai muusta erityisestä syystä tarpeellista. Kuten riita-asioissa, edellytyksenä on, että todistajan lausunnolla ei tulisi olla erityisen painavaa merkitystä tai etäkuulemisen ei tulisi olla muuten sopimaton menettelytapa (§ 109 a). Asiantuntijoita voidaan etäkuulustella samoin edellytyksin (§ 149 a). Vangitsemisasian jatko- tai uudelleen käsittelyä voidaan myös pitää etäkokouksina laissa määrättyin edellytyksin (§ 185). Etäkokousta on mahdollista käyttää myös asiassa, jossa annetaan tunnustukseen perustuva suppeaan menettelyyn perustuva tuomio (tilståelsesdom, § 248).

Etäkokouksen ja -kuulustelun säännöistä rikosasioissa määrätään erillisellä säännöksellä (forskrift om fjernmøter og fjernavhør i straffesaker). Kun oikeuden istunto pidetään etäkokouksena, osallistuminen määrätään ensisijaisesti tapahtuvaksi tuomioistuimesta, poliisiasemalta tai vankilasta. Osallistuminen voi tapahtua myös esimerkiksi sairaalasta, jos se on terveydellisistä syistä tarpeen ja katsotaan sopivaksi. Jos tuomioistuimien pitää soveliaana, osallistuminen voi tapahtua muualtakin (§ 1 ja 2). Etäkokouksiin ja -kuulusteluihin noudatetaan yleisiä sääntöjä mm. poissaolon seuraamuksista. Henkilön, joka on saapunut ilmoitettuun etäkokouspaikkaan, katsotaan saapuneen oikeuden istuntoon (§ 3).

Norjassa on ollut voimassa ensin väliaikainen määräys ja sen jälkeen väliaikainen säännös oikeudenkäyntimenettelyistä covid-19-epidemian aikana ajalla 28.3.2020–1.12.2021 (midlertidig forskrift om forenklinger og tiltak innenfor justissektoren for å avhjelpe konsekvenser av utbrudd av Covid-19 sekä midlertidig lov om tilpasninger i prosessregelverket som følge av utbruddet av covid-19 mv.). Määräyksen 2 §:n ja lain 3 §:n mukaan tuomioistuimien sai toimittaa istunnot etäkokouksina (fjernmøte) ja suorittaa kuulustelut etäkuulusteluina (fjernavhør). Edellytyksenä oli, että etätekniikan käyttö oli tarpeellista (nødvendig) ja haitatonta (ubetenkelig). Tässä arvioinnissa tuli rikosasioissa kiinnittää huomiota erityisesti asian luonteeseen ja syytetyn oikeuksiin, ja syytetyille tuli varmistaa luottamuksellinen yhteydenpito puolustajaansa käsittelyn aikana. Ennen etäkokouksesta tai -kuulustelusta päättämistä tuomioistuimien tuli varata asianosaisille tilaisuus lausua asiasta. Päätökseen ei kuitenkaan saanut hakea muutosta erikseen.

Norjan korkein oikeus on antanut väliaikaista menettelysäännöstä koskevan ratkaisun etäkuulemisesta (HR-2021-202-U), jossa se hyväksyi seksuaalirikosasian nuoren asianomistajan kuulemisen hovioikeudessa videoyhteyttä käyttäen. Asianomistajan kertomus oli videoitu jo aikaisemmassa käsittelyn vaiheessa, ja tämä tallenne oli katsottu hovioikeudessa, ja videoyhteyden käytössä oli kysymys asianomistajan lisäkuulemisesta hovioikeudessa.

Ratkaisua perusteltiin sillä, että asianomistajan iän vuoksi hänen henkilökohtainen kuulemisensa ei ylipäänsä ollut pääsääntö muutoksenhakuasteessa, ja että videoyhteydellä suoritettua kuulemisesta oli mahdollista myös havainnoida asianomistajan reaktioita hänelle esitettyihin kysymyksiin.

Toisessa väliaikaista menettelylakia koskevassa ratkaisussa (HR-2020-972-U) Norjan korkein oikeus katsoi, ettei riittäviä perusteita vangitsemisistunnon toimittamiselle käräjäoikeuden etäkokouksena ollut ollut, kun vastaaja ja hänen puolustajansa olivat vastustaneet etäkokousta, ja alemmat oikeudet olivat perustelleet etäkokousta vain yleisillä tartunnantorjuntakäytöksillä. Korkein oikeus totesi, että väliaikaista menettelylakia tuli tulkita ja soveltaa noudattaen muun muassa Euroopan ihmisoikeussopimuksen 5 artiklan 3 kohdan määräystä pidätetyn tai vangitun tuomisesta viipymättä tuomarin tutkittavaksi. Korkein oikeus ei ottanut kantaa siihen, voisivatko erityiset syyt oikeuttaa poikkeamaan sanotusta oikeudesta, koska alemmat oikeudet eivät olleet tällaisia perusteita edes esittäneet.

5.2.4 Tanska

Riita-asioissa käräjäoikeudessa asian valmistelua koskevassa tapaamisessa oikeus voi sallia osapuolen tai tämän asiamiehen osallistumisen etäviestimin (telekommunikation), ellei sitä pidetä sopimattomana (retsplejeloven; rpl 353 § 6 stk). Pääkäsittelyssä asianosaiselle voidaan myöntää osallistuminen etäyhteyksin, jos asianosainen on edustettuna oikeudessa ja etäyhteyttä ei pidetä sopimattomana. Mikäli asianosainen ei ole edustettuna oikeudessa ja osallistuminen etäyhteydellä on tarkoituksenmukaista erityisistä syistä, etäyhteys voidaan myöntää asianosaiselle tai tämän asiamiehelle (rpl. 365 § 4-5 stk). Etäyhteyden käyttämisestä hovioikeudessa valmistelukokouksessa ja pääkäsittelyssä on vastaavat säännökset (rpl. 378 § 3 stk ja 386a § sekä aiempaa päätöstä koskevissa valituksissa 398 § 2 stk).

Rikosasioissa syytetty voi oikeuden harkinnan mukaan osallistua pääkäsittelyyn kuvallisella etäyhteydellä (telekommunikation med billede), jos hänen läsnäolonsa ei ole tarpeellista ja jos asiassa on kyse vain sakosta, korkeintaan vuoden vankeusrangaistuksesta, menettämisseuraamuksesta, asemanmenetyksestä, uhkasakosta tai vahingonkorvauksista. Mahdollisen puolustusasianajan tulee osallistua oikeudenkäyntiin samalla tavalla kuin syytetty, ellei oikeus pidä sopivana, että puolustuksen asiamies on läsnä olevana oikeudessa (rpl. 854 § 1 stk.). Etäyhteydellä osallistumisesta ns. tunnustukseen perustuvan tuomion menettelyssä (ks. jäljempänä) on säännelty vastaavin säännöksin (rpl. 831 § 8 stk).

Jos asianosainen on pidätetty, hänet tuodaan oikeuden eteen oikeuden päätöksellä tai mikäli pidätetty itse sitä pyytää. Häntä ei kuitenkaan tuoda oikeuteen pyynnöstä huolimatta, mikäli oikeus kuultuaan pidätetyn vallitsevasta tilasta pitää henkilön paikalle tuomista sopimattomana. Oikeus myös päättää, tuodaanko henkilö läsnä olevaksi oikeuteen vai onko riittävää, että häntä kuullaan omassa sijainnissaan tai etäyhteyksin (rpl. 470 § stk. 4).

Tanskassa on lisäksi Norjaan verrattuna samankaltainen käytäntö tunnustukseen perustuvassa tuomiossa (tilståelsesdom), josta on säädetty rpl 831 §:ssa.

Hallinnollisesti määrättyä vapaudenriistoa koskevan säännöksen (ks. edellä rpl. 470 §) lisäksi etäyhteyden käyttö on Tanskassa mahdollista tietyin edellytyksin pakkokeinoasioissa (rpl. 748 a ja b §).

5.2.5 Saksa

Saksassa liittohallitus on keväällä 2023 ehdottanut videoneuvottelun käyttämisen merkittävää laajentamista riita-asioiden oikeudenkäynneissä. Hallituksen lakiesitys perustuu marraskuussa 2022 julkaistun liittovaltion oikeusministeriön ehdotukseen videoneuvottelutekniikan kehittämisestä oikeudenkäynneissä (Referentenentwurf des Bundesministeriums der Justiz: Entwurf eines Gesetzes zur Förderung des Einsatzes von Videokonferenztechnik in der Zivilgerichtsbarkeit und den Fachgerichtsbarkeiten).

Esityksen tarkoitus on edistää videoneuvottelun käyttöä oikeudenkäynnissä, jotta oikeudenkäytöstä tulisi nykyistä modernimpaa, digitaalisempaa ja ihmisläheisempää. Videoneuvottelun katsotaan voivan tehdä oikeudenkäynneistä nykyistä nopeampia, edullisempia, kustannustehokkaampia ja ympäristöä säästävämpiä. Ehdotuksen mukaan videoneuvottelutekniikan asema oikeudenkäynneissä olisi jatkossa keskeinen.

Esitys koskee riita-asioita sekä hallintotuomioistuimissa ja eräissä erityistuomioistuimissa käsiteltäviä asioita. Rikosasiat on rajattu uudistuksen ulkopuolelle.

Esityksessä lisättäisiin oikeudenkäyntiä riita-asioissa koskevaan siviiliprosessiasetukseen (Zivilprozessordnung) 128 a §, jossa säädettäisiin videoneuvotteluna toteutettavasta oikeudenkäynnistä. Esityksen mukaan puheenjohtaja voisi viran puolestakin määrätä, että yksi tai useampi asianosainen taikka kaikki asianosaiset osallistuvat oikeudenkäyntiin videoneuvottelulla. Tällaisen määräyksen antamista puoltaisivat ehdotuksen perusteluiden mukaan etenkin prosessitaloudelliset näkökohdat. Toisaalta esimerkiksi oikeudenkäyntimateriaaliin liittyvät syyt, sovintoneuvottelujen ennakoitu vaikeus tai se, että vain toisella asianosaisella olisi avustaja, voisivat puhua videoneuvottelun käyttöä vastaan.

Asianosaiset voisivat kuitenkin aina vaatia, että he saavat osallistua oikeudenkäyntiin oikeussalissa. Vaatimusta ei tarvitsisi perustella. Saatuaan määräyksen etäyhteyden käyttämisestä asianosaisella olisi kaksi viikkoa aikaa vastustaa sitä, ja ajoissa tehdyn vastustamisen jälkeen määräys raukeaisi kaikkien asianosaisten osalta.

Toisaalta jos asianosaiset sopivat siitä, että pääkäsittely toimitetaan videoneuvotteluna, näin tulee lähtökohtaisesti menetellä. Jos tuomioistuin kuitenkin haluaa kieltäytyä videoneuvottelusta, sen tulee antaa kieltäytymisestään perusteltu ja valituskelpoinen käsittelyratkaisu. Perusteluiden mukaan kieltäytyminen edellyttäisi, että syiden, jotka tässä asetelmassa puoltaisivat oikeudenkäynnin toimittamista istuntosalissa, tulisi olla selvästi videoneuvottelun käyttämistä painavampia.

Oikeudenkäynti voitaisiin esityksen mukaan toteuttaa myös täysin virtuaalisesti niin, ettei edes puheenjohtaja olisi istuntosalissa (eine vollvirtuelle Videoverhandlung). Tämä edellyttäisi, että myös kaikki asianosaiset ja ratkaisukokoonpanon muut jäsenet osallistuvat pääkäsittelyyn videoneuvottelulla. Perusteluissa todetaan, että puheenjohtaja voisi johtaa prosessia esimerkiksi työhuoneestaan tai kotoaan. Jos näin toteutettava oikeudenkäynti olisi julkinen, sen kuva ja ääni tulisi välittää johonkin istuntosaliin tai muuhun tuomioistuimen tilaan niin, että yleisö kykenisi seuraamaan oikeudenkäyntiä. Päätösvalta menettelyn käyttämisestä olisi puheenjohtajalla, mutta menettely edellyttää myös muiden ratkaisukokoonpanon jäsenten suostumusta. Kuten muutoinkin, asianosaisilla olisi oikeus niin vaatiessaan saada tulla oikeussaliin, jolloin

menettely ei olisi mahdollinen. Esityksen mukaan kysymys on koeluontoisesta menettelystä, jonka käytön laajentamisesta on tarkoitus päättää sen jälkeen, kun liittovaltion oikeusministeriö on arvioinut menettelystä saatuja kokemuksia.

5.2.6 Englanti ja Wales

Englannissa ja Walesissa videoyhteyttä voidaan käyttää riita-asiassa todistajan kuulemiseen (Civil Procedure Rules; CPR 32.3 §). Oikeusministeriön antamissa käytännön ohjeissa (Practice Direction) on kuitenkin korostettu, että ideaalitilanne on todistajan henkilökohtainen läsnäolo, eikä videokuulemisen käyttöalaa tulisi määrittää vain sen helppous.

Rikosasioissa videoyhteyden käyttömahdollisuuksia laajennettiin huomattavasti covid-19-epidemian vuoksi annetulla väliaikaislailla (Coronavirus Act 2020, 53 § ja liite 23). Kesällä 2022 väliaikaislain sääntely vakiinnutettiin joillakin tarkennuksilla ja lisäyksillä (Police, Crime, Sentencing and Courts Act 2022). Etäyhteyksien (*live link*) käytöstä säädetään rikosprosessilaissa kokonaan omassa luvussaan (Criminal Justice Act 2003; CJA, part 8).

Lainuudistuksen myötä tuomioistuin voi rikosasiassa antaa henkilölle määräyksen osallistua oikeudenkäyntiin ääni- tai videoyhteydellä (*live audio/video link*) asianosaisen pyynnöstä tai omasta aloitteestaan (CJA 51 §). Säännöstä sovelletaan laaja-alaisesti rikosasioiden suullisiin käsittelyihin osallistumiseen eri oikeusasteissa sekä suullisen todistelun vastaanottamiseen. Määräys voidaan antaa kaikille oikeudenkäyntiin osallistuville tai valikoidulle henkilöille, ja se voidaan rajata koskemaan vain osaa oikeudenkäynnistä. Määräys voi koskea myös tuomaria sekä rajoitetuin edellytyksin valamiehistöä. Tuomioistuimen tulee ennen määräyksen antamista kuulla asianosaisia. Tuomioistuin voi oikeudenkäynnin aikana muuttaa määräystä tai peruuttaa sen.

Tuomioistuimen tulee määräystä harkitessaan ottaa huomioon tapauksen olosuhteet kokonaisuudessaan (CJA 51(5) ja 51(6)). Arvioinnissa huomioon otettavia seikkoja ovat erityisesti henkilön läsnäolon tarve, kuultavan henkilön kanta etäosallistumiseen, osallistumiseen käytettyjen tilojen soveltuvuus sekä se, voiko etäyhteydellä oikeudenkäyntiin osallistuva tosiasiallisesti osallistua menettelyyn tehokkaasti. Suullisen todistelun osalta on myös otettava huomioon kertomuksen painoarvo asiassa sekä osapuolten mahdollisuus koetella henkilön luotettavuutta. Tuomioistuimen tulee lisäksi määräystä antaessaan turvata yleisön osallistuminen oikeudenkäyntiin.

Videoyhteydellä osallistuvan katsotaan noudattavan laissa henkilökohtaiselle läsnäololle asetettuja vaatimuksia (CJA 52A(1) §). Oikeudenkäynti katsotaan toimitettavaksi ensisijaisesti siinä oikeussalissa, josta vähintään yksi oikeuden jäsenistä osallistuu istuntoon, tai jos tällaisia saleja on useita, oikeuden määräämässä salissa. Toissijaisesti jos tällaista salia ei ole, oikeudenkäynti tapahtuu siinä oikeussalissa, josta vähintään yksi asianosainen osallistuu istuntoon, tai jos tällaisia saleja on useita, oikeuden määräämässä salissa. Viimesijaisesti, jos kukaan ei osallistuu oikeudenkäyntiin oikeussalista, tuomioistuimen tulee määrätä istunto pidettäväksi paikassa, jossa oikeus voi lain mukaan istunnon toimittaa (CJA 52A(3) §).

Englannin ja Walesin tuomioistuinvirasto (HM Courts & Tribunal Service) julkaisi 19.12.2021 laajan raportin etäyhteyksien käyttämisestä koronaviruspandemian aikana (Evaluation of remote hearings during the COVID 19 pandemic – Research report). Raportti perustuu sidosryhmille tehtyihin kyselyihin, joihin oli saatu yhteensä yli 8 000 vastausta, ja 180 haastatteluun. Siinä on todettu (s. 80), että asianosaisilla, jotka osallistuivat oikeudenkäyntiin etäyhteyksien avulla, oli kaikissa tuomioistuimissa ja keskeisissä väestöryhmissä yhtä hyvä tai parempi kokemus käsittelystä kuin oikeudenkäynnissä istuntosalissa läsnä olleilla.

Etäyhteyksien varassa osallistuneista ja istuntosalissa läsnä olleista asianosaisista samankaltainen osuus koki, että oikeudenkäynti oli ollut oikeudenmukainen ja että heidän asiansa oli saanut oikean määrän huomiota (s. 83). Muita ryhmiä suurempi osuus sellaisista asianosaisista, jotka olivat haavoittuvassa asemassa, toivoi jatkossa voivansa osallistua oikeudenkäyntiin istuntosalissa läsnä olleen (s. 76).

Toisaalta tuomarit kokivat, että etäyhteyksin käydyt oikeudenkäynnit eivät tuntuneet tarpeeksi muodollisilta tai välittäneet riittävästi prosessin vakavuutta. Rikosjuttuja istuvat tuomarit olivat vahvimmin sitä mieltä, että asianosaisten olisi syytä osallistua oikeudenkäyntiin istuntosalissa läsnä olleen (s. 81, 83). Moni sidosryhmiin kuuluvista toivoi, että etäyhteyksin toteutettavia oikeudenkäyntejä voitaisiin jatkossakin toimittaa ainakin valmistelemissa istunnoissa sekä lyhyissä ja yksinkertaisissa asioissa.

6 Lausuntopalaute

6.1 Lausuntokierrokset ja niillä saatu lausuntopalaute

Oikeusministeriössä laadittiin vuonna 2023 arviomuistio, jossa selvitettiin etäyhteyksien käyttämisen nykytilaa yleisissä tuomioistuimissa ja kartoitettiin tarvetta ja mahdollisuuksia sujuvoittaa oikeudenkäyntejä lisäämällä etäyhteyksien käyttömahdollisuuksia (Etäyhteydet oikeudenkäynneissä. Arviomuistio. Oikeusministeriön mietintöjä ja lausuntoja 2023:2). Arviomuistio oli keväällä 2023 lausuntokierroksella. Arviomuistiosta saaduissa lausunnoissa sääntelyn uudistamista ja etäyhteyksien käyttämisen lisäämistä pidettiin tarpeellisena. Lausunnoista on laadittu tiivistelmä (Etäyhteydet oikeudenkäynneissä. Lausuntotiivistelmä. Oikeusministeriön mietintöjä ja lausuntoja 2023:28).

Arviomuistion ja siitä saadun lausuntopalautteen perusteella oikeusministeriössä laadittiin virkatyönä luonnos hallituksen esitykseksi etäyhteyksien edistämisestä. Virkatyönä tehtävää valmistelua tuki Etäyhteydet oikeudenkäynneissä -hankeryhmä, jonka oikeusministeriön asettama Oikeusvaltion takeet ja oikeuslaitoksen kehittäminen -työryhmä asetti tätä tarkoitusta varten.

Edellä kuvatulla tavalla laadittu luonnos hallituksen esitykseksi oli lausuntokierroksella 9.1 – 20.2.2024. Lausunto saatiin 39 taholta.

Lausunnoissa jaettiin hallituksen esityksen taustalla oleva tilannekuva. Esitystä pidettiin lausunnoissa tarpeellisena. Tavoitetta edistää etäyhteyksien käyttämistä pidettiin kannatettavana, samoin sääntelyn yhtenäistämistä.

Tuomarin etäosallistumisen osalta lausunnoissa pidettiin pääosin perusteltuna sitä, että ratkaisukokoonpanon osallistuminen istuntosalista käsin säilyisi pääsääntönä. Pääsäännöstä poikkeamisen mahdollistaminen katsottiin tarpeelliseksi, mutta kannat jakaantuivat siinä, kuinka poikkeuksellista sen tulisi olla. Osa lausunnonantajista (muun muassa korkein oikeus) katsoi, että jäsenen etäosallistumisen tulisi olla poikkeuksellisempaa ja kynnyksen sen vuoksi korkeampi kuin esitetty. Näin ei kuitenkaan esityksessä ole tehty, koska jäsenen etäosallistumisesta ei ole katsottu perustelluksi tehdä yhtä poikkeuksellista kuin näissä lausunnoissa on ehdotettu. Välittömyysperiaatteen ei voida katsoa asettavan tällaista vaatimusta.

Etäoikeudenkäynnin julkisuuden osalta moni lausunnonantaja piti teknologianeutraalia sääntelytapaa hyvänä. Toisaalta esiin nostettiin käytännön ongelmia, jotka liittyvät erityisesti oikeudenkäynnin seuraamiseen niin sanotusta sivusalista käsin. Lausuntopalautteen johdosta

esitetään säädettävän, että turvatarkastajalla olisi oikeus tarkastaa tuomioistuimeen saapuvat henkilöt, jotka seuraavat etäoikeudenkäyntiä videoyhteydellä, ja ottaa pois tallentamiseen sopivat välineet.

Videokuulemiselle asetettujen lisäedellytysten kumoamista pidettiin lausunnoissa kannatettavana. Myös puhelinkuulemisen käyttöalan laajentamista kannatettiin.

Säätämistä asianosaisen pakollisesta etäosallistumisesta pidettiin perusteltuna. Osassa lausunnoissa kuitenkin kehoitettiin tarkentamaan lain tasolla niitä seikkoja, jotka olisi otettava huomioon tällaista määräystä annettaessa. Esitystä on tämän vuoksi tarkistettu.

Pakkokeinojen ja poissaoloseuraamusten ulottamista etäosallistumistilanteisiin pidettiin lausunnoissa pääosin hyvänä ja loogisena. Asianosaisten mahdollisuus etäosallistua tunnustamisoikeudenkäyntiin saa lausunnoissa kannatusta. Lausunnoissa korostettiin tarvetta varmistaa etäyhteyksien ja käytössä olevien tietoliikennejärjestelmien laatu.

Erityiskysymyksenä osassa lausunnoista esitettiin, että myös tuomarin osallistumisesta esittelytilaisuuteen etäyhteydellä olisi säädettävä laissa. Näin ei kuitenkaan esityksessä ole tehty. Esittelymenettely poikkeaa suullisista käsittelyistä muun muassa siinä, että esittelytilaisuudet eivät ole julkisia asianosaisille eivätkä yleisölle, eikä esittelyyn osallistuminen etäyhteydellä näistä syistä ole sellainen periaatteellinen kysymys, josta olisi välttämätöntä säätää lailla. Tarkoituksena ei kuitenkaan olisi muuttaa oikeustilaa esittelyihin osallistumisen osalta. Lainsäädännöstä tai ratkaisuisista KKO 2021:91 ja 92 ei ole johdettavissa kieltoa etäyhteyksien käyttämiselle esittelyissä. Käytännössä tuomioistuimissa onkin käytetty ja käytetään verraten laajasti ja joustavasti etäyhteyksiä esittelyissä, eikä tarvetta säätämiseen senkään vuoksi ole.

6.2 Lainsäädännön arviointineuvoston lausunto

Lainsäädännön arviointineuvoston lausunnon mukaan esitysluonnos täyttää hyvin lainvalmistelun vaikutusarviointiohjeen vaatimukset. Arviointineuvosto on kuitenkin suositellut, että esitysluonnosta täydennetään neuvoston lausunnon mukaisesti.

Lausunnon mukaan esitysluonnos on tiivis ja selkeä kokonaisuus ja sen perusteella saa käsityksen nykytilan lähtökohdista ja keskeisistä ehdotuksista. Arviointineuvosto on pitänyt myönteisenä, että esitysluonnoksen taustalla on arviomuistio, jossa on käsitelty myös sellaisia kysymyksiä, joiden johdosta ei ole päädytty ehdottamaan lainsäädäntömuutoksia.

Arviointineuvosto on suositellut, että lakimuutosten vaikutuksia seurattaisiin tarkemmin kuin esitysluonnoksessa oli ehdotettu.

Ehdotuksen taloudellisia vaikutuksia on lausunnon mukaan käsitelty riittävästi niin julkisen talouden kuin oikeudenkäyntiin osallistuvien näkökulmasta. Lausunnon mukaan on kuitenkin katsottu, ettei esitysluonnoksessa ole otettu riittävästi huomioon olemassa olevaa tutkimusta etäyhteyksien käytön vaikutuksista ihmisten päättelykykyyn oikeudenkäytössä. Arviointineuvosto on toivonut, että esityksessä kuvattaisiin tutkimuskirjallisuuteen nojautuen, mitä mahdollisia riskejä tai muita vaikutuksia etäyhteyksien käytöllä oikeudenkäyntimenettelyssä voi olla tuomareiden päätöksentekoon ja asianosaisiin. Lisäksi lausunnon mukaan on toivottu tarkempaa kuvausta siitä, miten esitys saattaisi vaikuttaa esimerkiksi oikeudenkäynnin vuorovaikutukseen tai asianosaisten kokemukseen oikeudenkäynnin luotettavuudesta. Esitystä on täydennetty arviointineuvoston lausunnon mukaisesti.

7 Säännöskohtaiset perustelut

7.1 Oikeudenkäymiskaari

2 luku Päätösvaltaisuudesta

15 §. Esityksessä ehdotetaan säädettäväksi uusi pykälä, joka mahdollistaisi monijäsenisen kokonpanon jäsenen etäosallistumisen suulliseen käsittelyyn. Pykälä ei koskisi tuomioistuimen puheenjohtajaa, vaan siitä säädettäisiin erikseen 16 §:ssä. Ero jäsenen ja puheenjohtajan etäosallistumisen seurausten välillä olisi ratkaiseva, koska puheenjohtajan etäosallistuminen tarkoittaisi kaikkien asianosaisten ja koko ratkaisukokoonpanon etäosallistumista. Sen sijaan yksittäisen jäsenen etäosallistuminen ei muuttaisi sitä, miten asianosaiset voivat osallistua oikeudenkäyntiin.

Ehdotettu pykälä koskisi suullista käsittelyä, kuten esimerkiksi pääkäsittelyä, suullista valmistelustuntoa tai oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 56 §:n 1 momentin 2–4 kohdassa tarkoitettua pääkäsittelyn ulkopuolella pidettävää todisteiden vastaanottamista varten toimitettavaa käsittelyä. Se ei kuitenkaan koskisi oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 38 §:n 1 momentissa tarkoitettavaa erillistä katselmusta. Pykälä ei toisaalta estäisi katselmoimasta pääkäsittelyssä videoyhteyden välityksellä tuomioistuimeen tuotua esinettä tai esimerkiksi pääkäsittelyssä kuultavan arpea.

Pykälä ei koskisi esittelystä ratkaistavia asioita. Tarkoituksena ei kuitenkaan olisi muuttaa oikeustilaa esittelyihin osallistumisen osalta. Lainsäädännöstä tai ratkaisusta KKO 2021:91 ei ole johdettavissa kieltoa etäyhteyden käyttämiselle esittelyissä. Käytännössä tuomioistuimissa onkin käytetty ja käytetään verraten laajasti ja joustavasti etäyhteyttä esittelyissä.

Ehdotettu pykälä koskisi yleisten tuomioistuinten kaikkia asteita ja lisäksi markkinaoikeutta ja työtuomioistuinta, jotka soveltavat oikeudenkäymiskaarta soveltuvin osin (laki oikeudenkäynnistä markkinaoikeudessa 4 luku 17 §, laki oikeudenkäynnistä työtuomioistuimessa 38 §), ja myös valtakunnanoikeutta. Ehdotettu pykälä koskisi kaikkia tuomioistuimen jäseniä paitsi sen puheenjohtajaa. Vaikka se ei sanamuodosta nimenomaisesti kävisikään ilmi, se koskisi korkeimmassa oikeudessa myös esittelijää. Pykälän soveltamista ei olisi rajattu ainoastaan lainoppineisiin jäseniin, vaan se koskisi myös esimerkiksi tuomioistuimen asiantuntija- ja sotilasjäseniä sekä lautamiehiä. Esimerkiksi markkinaoikeudessa asiantuntijajäsenen etäosallistuminen voisi useinkin olla tarkoituksenmukaista, jos siihen on aihetta. Toisaalta useissa tilanteissa muiden kuin lainoppineiden jäsenten ja erityisesti juuri lautamiesten etäosallistuminen saattaisi olla epätarkoituksenmukaista ja käytännössä vaikeasti järjestettävissä. Puheenjohtajan tehtävän hoitamiseen liittyvät velvollisuudet saattavat lautamieskokoonpanossa nousta esiin tavalla, jolla on merkitystä myös tuomioistuimen päätösvaltaisuuden kannalta (VaaHO 2023:8) tai jotka muuten puoltavat lautamiesten läsnäoloa oikeussalissa (OK 23:2). Kaiken tämän perusteella on selvää, että lautamiehen etäosallistuminen olisi erittäin poikkeuksellista.

Säännös ei merkitsisi sitä, että jäsenellä olisi subjektiivinen oikeus etäosallistumiseen. Vaikka pykälä on kirjoitettu yksikkömuotoon, estettä ei olisi sille, että useampi jäsen osallistuu etäyhteydellä samanaikaisesti.

Hovioikeudessa esittelijä toimii usein pääkäsittelyissä valmistelijana ja pöytäkirjanpitäjänä. Menettelystä ei erikseen säädetä laissa. Valmistelija ei esittele asiaa tai osallistu sen ratkaisemiseen, eikä hänellä ole esimerkiksi oikeutta jättää asiassa mietintöä. Näin ollen valmistelija samaistuu lähinnä oikeudenkäymiskaaren 13 luvun 2 §:n 1 momentissa ja 15 luvun

3 §:n 3 momentissa mainittuun pöytäkirjanpitäjään. Ehdotettu pykälä ei soveltuisi hovioikeuden esittelijään, mutta muutenkin on selvää, että valmistelija voi osallistua pääkäsittelyyn etäyhteyden välityksellä vähintään samanlaisilla edellytyksillä kuin tuomari.

Säännös tulisi sovellettavaksi pakkokeinoasioissa pakkokeinolakiin ehdotettavien viittaussäännösten myötä.

Pykälän 1 momentissa ilmaistaisiin pääsääntö, jonka mukaan pääkäsittelyihin osallistuttaisiin istuntosalissa läsnä ollen. Tarkoituksena olisi säilyttää selkeänä pääsääntönä kollegion yhtäaikainen läsnäolo. Pääsäännön mukaan meneteltäisiin, ellei olisi aihetta poiketa siitä.

Laissa ei ole erikseen säädetty suullisen käsittelyn paikasta lukuun ottamatta muutamia erityissäännöksiä, eikä ehdotetun momentin olisi tarkoitus muuttaa oikeustilaa tältä osin. Istuntosali tarkoittaisi siten yleisesti mitä tahansa paikkaa, jossa käsittely toimitetaan.

Pykälän 2 momentin mukainen etäosallistuminen olisi poikkeus 1 momentin pääsäännöstä. Poikkeaminen olisi mahdollista, jos siihen olisi aihetta ja puheenjohtaja harkitsisi sen soveliaaksi. Vaatimus merkitsisi sitä, ettei kynnystä jäsenen etäosallistumiselle olisi asetettava erityisen korkealle. Toisaalta tarkoitus ei olisi, että yhden tai useamman jäsenen etäosallistumisesta tulisi pääsääntö. Siten esimerkiksi puhtaat mukavuussyyt eivät olisi riittävä syy etäosallistumiselle. Aihetta etäosallistumiseen voisi olla esimerkiksi jäsenen terveydentilaan liittyvien seikkojen tai etäosallistumisen mahdollistamien aika- ja kustannussäästöjen perusteella. Etäosallistuminen voisi mahdollistaa myös tuomioistuimen henkilöresurssien tarkoituksenmukaisemman käytön tilanteissa, joissa asian käsittely tuomioistuimessa edellyttää erityisasiantuntemusta tai kielitaitoa. Lisäksi etäosallistuminen voisi olla keino tarvittaessa turvata tuomioistuimen päätösvaltaisuus sekä ehkäistä pääkäsittelyn peruuntuminen tai lykkäntyminen ja näin välttää siitä aiheutuva viivästys.

Soveliaisuusharkinta olisi tapauskohtaista kokonaisharkintaa, jossa huomioon otettavien seikkojen tyhjentävä luetteloiminen ennakolta ei ole mahdollista. Merkitystä olisi joka tapauksessa etäyhteyden käyttämisestä saatavalla edulla ja siitä aiheutuvilla mahdollisilla haitoilla. Kokoonpanon jäsenen etäosallistuminen ei missään tapauksessa saisi tarkoittaa sitä, että ratkaisukokoonpanon kyky käsitellä ja ratkaista asia ja käsittelyssä mahdollisesti esitettävät vaatimukset heikentyisi.

Käytännössä merkittävin etäosallistumista vastaan puhuva seikka olisi asian laatu. Koko ratkaisukokoonpanon läsnäolo oikeussalissa olisi omiaan korostamaan sitä, että yhteiskunta suhtautuu asiaan vakavasti, ja tukemaan asianosaisille ja yleisölle syntyvää kokemusta tuomioistuimen arvovallasta. Riita-asioissa ja hakemusasioissa kynnys kokoonpanon jäsenen etäosallistumiselle olisi rikosasioita matalammalla.

Pykälän soveltamisalan ulkopuolelle ei rajattaisi mitään asiaryhmää, ja jäsenen osallistuminen etäyhteyksillä olisi mahdollista myös rikosasioissa. Toisaalta rikosasian vakavuus olisi peruste katsoa, että koko ratkaisukokoonpanon on syytä olla läsnä oikeussalissa. Mitä vakavammasta rikosepäilystä on kysymys, sitä painavampia perusteita etäosallistuminen edellyttäisi. Etäosallistumiselle ei kuitenkaan asetettaisi kategorisia rajoja esimerkiksi rangaistusasteikon tai seuraamuksen perusteella. Esimerkiksi pelkästään se seikka, että vastaaja on käräjäoikeudessa tuomittu pitkäänkin ehdottomaan vankeuteen, ei merkitsisi sitä, että hovioikeuden jäsen ei voisi osallistua pääkäsittelyyn etäyhteydellä. Kuitenkin esimerkiksi niin sanottuja ylitörkeitä rikosnimikkeitä käsittävissä asioissa edellytettäisiin jo huomattavan painavia perusteita etäosallistumiselle. Riita-asioissa harkinnassa korostuisi asian merkitys asianosaisille.

Momentissa säädettäisiin, että jäsenen etäosallistumisesta päättäminen kuuluisi puheenjohtajalle. Jäsen ei siis voisi itse päättää omasta etäosallistumisestaan. Toisaalta ratkaisukokoonpanon jäsen voisi niin halutessaan kuitenkin aina osallistua oikeudenkäyntiin istuntosalista käsin, jos puheenjohtajakin tekee niin. Puheenjohtaja ei toisin sanottuna voisi 15 §:n mukaisessa tilanteessa pakottaa jäsentä osallistumaan etäyhteyden välityksellä.

Jäsenen etäosallistuminen ei edellyttäisi asianosaisten suostumusta. Asianosaiselle olisi kuitenkin varattava tilaisuus lausua käsityksensä tuomarin etäosallistumisesta, jos se on mahdollista. Koska peruste etäosallistumiselle voisi ilmetä myöhäänkin, käytännössä tämä olisi mahdollista tehdä myös suullisen käsittelyn aluksi. Sellaista asianosaista, joka ei itsekään saavu paikalle oikeudenkäyntiin, ei olisi tarpeellista kuulla tuomarin etäosallistumisesta. Mikäli asianosainen häntä kuultaessa vastustaa tuomarin etäosallistumista ja puheenjohtaja päättää sallia etäosallistumisen, tästä olisi annettava perusteltu päätös. Päätökseen saisi hakea muutosta vasta pääasian yhteydessä. Jos muutoksenhakutuomioistuimien katsoisi, että etäosallistumisen edellytykset eivät ole täyttyneet, sen olisi ratkaisun KKO 2021:91 (kohdat 24-34) mukaisesti arvioitava, onko menettelyvirhe vähintään oletettavasti vaikuttanut asian lopputulokseen. Tässä tarkoituksessa on arvioitava oikeudenkäyntiä kokonaisuutena (kohdat 29 ja 34). Jos menettelyvirhe on tapahtunut käräjäoikeudessa, se olisi useimmiten korjattavissa toimittamalla hovioikeudessa vähintään niin sanottu pienimuotoinen pääkäsittely (ks. Toivanen v. Suomi, 9.11.2023, 38).

Mahdollista olisi myös se, että kokoonpanon jäsen osallistuu osan ajasta suulliseen käsittelyyn etäyhteydellä ja osan ajan istuntosalista käsin. Tätä mahdollisuutta ei kuitenkaan tulisi käyttää sellaisella tavalla, joka ei sovi tuomioistuimen arvovallalle. Sopivaa ei esimerkiksi olisi, että kokoonpanon jäsen poistuu henkilökohtaisten kiireidensä vuoksi käsittelystä muita aikaisemmin ja osallistuu käsittelyyn loppuajan etäyhteydellä. Mahdollisuus olisi lähinnä tarkoitettu siihen, että jäsen osallistuu esimerkiksi useampipäiväisen pääkäsittelyn aikana yhden päivän etäyhteyden välityksellä.

Tuomioistuimen jäsenen etäosallistuminen olisi toteutettava siten, että asianosaisten oikeus tuomarinsa kohtaamiseen toteutuu. Asianosaisille olisi ensinnäkin tehtävä selväksi, että kokoonpanoon kuuluu etäyhteydellä osallistuva jäsen. Etäyhteydellä osallistuvan tuomarin mahdollisuudet havainnoida asianosaisia ovat tärkeämmät kuin asianosaisten mahdollisuudet havainnoida etäyhteydellä osallistuvaa tuomaria. Kuitenkin etäyhteydellä olevaan jäseneseen tulisi olla kuvayhteys koko ajan.

Laissa ei säädettäisi siitä, millaisesta paikasta käsin jäsen voisi osallistua käsittelyyn. Kysymys on samankaltaisesta seikasta kuin tuomarin pukeutuminen istunnossa, ja sellaisena osallistumisen paikka olisi jätettävä mahdollisen lakia alempiasteisen ohjeistuksen varaan tai sen puuttuessa tuomarin itsensä harkittavaksi. Vaatimus siitä, että etäosallistuminen on soveliaista, kattaisi kuitenkin myös jäsenen etäosallistumisen tavan ja sitä myöten myös sen paikan. Harkittaessa paikan soveliaisuutta huomiota olisi kiinnitettävä siihen, miten se vaikuttaa tuomioistuimen arvovaltaan. Paikan olisi välttämättä oltava sellainen, että tuomarin täysipainoinen osallistuminen oikeudenkäyntiin on mahdollista. Selvästi epäsoveliaisia paikkoina voitaisiin pitää esimerkiksi kulkuneuvoja, ravitsemusliikkeitä ja julkisia tiloja. Sopivana paikkana voitaisiin pitää esimerkiksi tuomarin työhuonetta virastolla tai kotona tai soveltuvaa tilaa tuomioistuimessa. Myös vaatimus puolueettomuudesta olisi otettava huomioon paikan soveliaisuutta harkittaessa. Epäsoveliaista olisi siten esimerkiksi se, että tuomari osallistuisi rikosasian käsittelyyn Syyttäjälaitoksen tiloista käsin.

Pykälän 3 momentissa tuotaisiin esiin se itsestäänselvyys, että jäsenen olisi oltava Suomessa osallistuessaan suulliseen käsittelyyn. Tämä seuraa suoraan yleisistä periaatteista; tuomari

käyttää valtiolle kuuluvaa tuomiovaltaa, jonka käyttämistä vieraan valtion alueelta käsin ei voida pitää suvereniteetin kannalta oikeana. Se ei myöskään olisi tuomioistuimen arvovallalle sopivaa.

Kysymyksessä olisi selventävä säännös, joka ei oikeuttaisi päättelemään vastakohtaispäätelyn keinoin, että osallistuminen ulkomailta esittelystä ratkaistavaan asiaan olisi sallittua. Samat yleiset periaatteet, joihin suullista käsittelyä koskeva 3 momentin säännös perustuu, estäisivät esittelyyn osallistumisen ulkomailta käsin.

16 §. Pykälässä säädettäisiin edellytyksistä, joilla kokoonpanon puheenjohtaja voi osallistua oikeudenkäyntiin etäyhteydellä. Puheenjohtajan etäosallistuminen tarkoittaisi sitä, että myös mahdolliset muut kokoonpanon jäsenet sekä asianosaiset osallistuisivat oikeudenkäyntiin etäyhteydellä, eikä suullisella käsittelyllä olisi määrätyä istuntopaikkaa sen perinteisessä merkityksessä. Tästä käytettäisiin nimitystä etäoikeudenkäynti. Puheenjohtajan etäosallistuminen johtaisi toisin sanottuna poikkeuksetta kaikkien muidenkin etäosallistumiseen ja oikeudenkäynnin toimittamiseen pelkästään tietoliikenneyhteyksien välityksellä. Tällöin myös todistelu olisi otettava vastaan etäyhteyden välityksellä. Sanotusta seuraisi, että edellytyksenä olisi pykälässä säädetyn lisäksi se, että suullisen todistelun vastaanottamisen etäyhteydellä ja asianosaisen etäosallistumisen edellytykset täyttyisivät. Siitä seuraisi sekkin, että asianosaisen suostumus olisi edellytys etäoikeudenkäynnille tilanteissa, joissa pakollisen etäosallistumisen edellytykset (ROL 8:13.5 ja OK 12:8.5) eivät täyty.

Pykälän tarkoituksena ei olisi, että oikeudenkäyntejä alettaisiin laajamittaisesti käydä etäoikeudenkäynteinä. Tarkoituksena olisi pikemminkin mahdollistaa etäoikeudenkäynnit sellaisissa tilanteissa, joissa niihin on perusteltu syy.

Ehdotettu säännös soveltuisi kaikkiin kokoonpanoihin. Sitä olisi näin ollen mahdollista soveltaa myös yhden tuomarin kokoonpanossa. Etäoikeudenkäyntejä voitaisiin pitää kaikissa oikeusasteissa. Se soveltuisi myös tuomioistuinsovitteluun. Asianosainen voisi pyytää etäoikeudenkäyntiä, mutta estettä ei olisi sille, että tuomioistuin olisi asiassa aloitteellinen. Käytännössä tuomioistuimen aktiivinen etäyhteyksien käyttämisen tarjoaminen esimerkiksi riita-asian istuntopäivää sovittaessa onkin osoittautunut merkittävimmäksi keinoksi lisätä etäyhteyksien käyttämistä.

Suullisella käsittelyllä tarkoitettaisiin tässä samaa kuin ehdotetussa 15 §:ssä. Säännös tulisi sovellettavaksi pakkokeinoasioissa pakkokeinolakiin ehdotettavien viittaussäännösten myötä.

Toisin kuin 15 §:ssä, ehdotetussa pykälässä ei olisi mainintaa siitä, kuka päättää etäoikeudenkäynnin toimittamisesta. Näin ollen päätösvalta etäoikeudenkäynnin toimittamisesta kuuluisi koko ratkaisukokoonpanolle.

Pykälän *1 momentissa* säädettäisiin siitä, että rikos- tai riita-asian valmisteluistunnot voitaisiin yleisesti toimittaa etäoikeudenkäyntinä. Myös tämä koskisi kaikkia oikeusasteita. Tällöin edellytettäisiin sitä, että etäoikeudenkäynti on soveliaista.

Etäoikeudenkäynti edellyttäisi 1 momentissa tarkoitetuissa tilanteissa ainoastaan sitä, että tuomioistuin harkitsisi sen soveliaaksi. Käytännössä etäoikeudenkäynnin toimittaminen olisi yleensä soveliaista valmisteluistunnon osalta. Rikosasian valmistelun osalta olisi kuitenkin huomattava se, että haastehakemus tulee julkiseksi valmisteluistunnossa. Ehdotetun 17 §:n mukaan oikeudenkäynnin julkisuus olisi taattava etäoikeudenkäynnissä. Yleisön ja tiedotusvälineiden kiinnostus olisi kuitenkin otettava kärkeäjoikeudessa huomioon harkittaessa rikosasian valmisteluistunnon toteuttamista etäoikeudenkäyntinä.

Pykälän 2 momentissa säädettäisiin siitä, että oikeudenkäynti voitaisiin toimittaa etäoikeudenkäyntinä myös rikos- ja riita-asioiden sekä hakemusasioiden pääkäsitelyissä. Tällöin sen edellytyksenä olisi kuitenkin menettelyn yleisen soveliaisuuden lisäksi se, että etäoikeudenkäynnille on perusteltu syy ottaen huomioon asian laatu ja merkitys asianosaiselle.

Perustellun syyn vaatimuksella on tarkoitettu korostaa sitä, että oikeudenkäynnin toimittaminen istuntosalissa tai muussa vastaavassa paikassa olisi jatkossakin vahva pääsääntö. Pääsäännöstä olisi kuitenkin voitava poiketa, jos siihen olisi perusteltua aihetta. Asianosaisen näkökulmasta etäoikeudenkäynti ei käytännössä lainkaan poikkeaisi sellaisesta oikeudenkäynnistä, johon asianosaiset osallistuvat etäyhteyden välityksellä mutta jossa ratkaisukokoonpano ja mahdollinen yleisö ovat paikalla istuntosalissa.

Perusteltu syy olisi käsillä esimerkiksi silloin, kun etäyhteyksiä käyttämällä voitaisiin välttää merkittävä viivästys. Näin voi olla, jos soveliasta istuntosalia ei olisi saatavilla kohtuullisessa ajassa. Perusteltu syy voisi liittyä myös tuomioistuimen päätösvaltaisuuden turvaamiseen ja istunnon turvallisuuteen. Se, kuinka painavia vaatimuksia erityiselle syyille asetetaan, riippuisi jossain määrin myös asian laadusta. Suppeassa riita-asiassa, johon ei kohdistu julkista intressiä ja jossa asianosaiset eivät itse ole tulossa istuntosaliin, kynnystä ei olisi asetettava korkealle. Sen sijaan silloin, kun kysymys on vakavasta rikosepäilystä, johon kohdistuu merkittävä julkinen intressi, perustellun syyn kynnys olisi korkeampi. Pelkkä virkamatkustamisen vähenemisestä valtiolle aiheutuva säästö ei olisi esitetyssä pykälässä tarkoitettu perusteltu syy kuin poikkeuksellisissa tilanteissa.

Perusteltua syytä arvioitaisiin ottaen huomioon asian laatu ja merkitys asianosaiselle. Samoihin seikkoihin on kiinnitettävä huomiota arvioitaessa asian julistamista kiireelliseksi (OK 19:1) ja hovioikeuden velvollisuutta toimittaa pääkäsitely (OK 26:14), ja näitä säännöksiä koskevasta käytännöstä voitaisiin saada johtoa käsitteiden tulkintaan. Asian laatu viittaisi muun muassa käsiteltävän asian tyyppiin ja sen selvitettyyn tilaan. Tosiseikastoltaan riita-asiassa, monimutkaisessa ja vaikeaselkoisessa asiassa selkeyttä saattaa käytännössä palvella se, että todistelu otetaan vastaan istuntosalissa. Asian merkitys tarkoittaisi käytännössä sitä, että mitä merkittävämpi asia on asianosaisen kannalta arvioituna, sitä korkeammat vaatimukset perustellulle syyille olisi asetettava tilanteessa, jossa asianosainen vastustaa etäoikeudenkäyntiä. Jos asianosainen sen sijaan antaa pätevän suostumuksensa etäoikeudenkäyntiin, asian merkityksen hänelle ei tulisi pääsääntöisestä estää menettelyä. Etenkin rikosasiassa julkinen intressi saattaa toki tällöinkin vaatia asianosaisten kutsumista istuntosaliin.

Soveliaisuusharkinnassa olisi otettava huomioon lähtökohtaisesti samat seikat kuin arvioitaessa tuomioistuimen jäsenen etäosallistumista. Koska etäoikeudenkäynti tarkoittaisi sitä, ettei asianosaisilla tai yleisöllä olisi mahdollisuutta olla istuntosalissa, huomiota olisi kuitenkin kiinnitettävä myös muihin seikkoihin. Asianosaisten osalta tämä merkitsisi erityisesti heidän kantansa ottamista huomioon. Etäoikeudenkäynnistä voitaisiin kuitenkin päättää myös, vaikka asianosainen vaatisi saada tulla istuntosaliin. Tällöin voitaisiin ehdotetun oikeudenkäymiskaaren 12 luvun 8 §:n 5 momentin tai oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 8 luvun 13 §:n 5 momentin nojalla määrätä, että osallistumisoikeus toteutetaan etäyhteyden välityksellä. Kysymystä käsitellään tarkemmin mainittujen pykälien säännöskohtaisissa perusteluissa. Jos asianosainen vastustaisi etäoikeudenkäyntiä ja jos mainittujen lainkohtien edellytykset eivät täyty, etäoikeudenkäyntiä ei voitaisi toimittaa.

Etäoikeudenkäynti ei toisaalta olisi sovelias vain sillä perusteella, että asianosaiset eivät sitä vastusta. Se ei olisi sovelias, jos oikeudenkäynnin julkisuutta ei tosiasiallisesti pystyisi takaamaan. Etäoikeudenkäyntiä vastaan puhuisi yleensä myös asianosaisen haavoittuvainen asema tai nuori ikä, varsinkin rikosasioissa. Tämä on perusteltua sen varmistamiseksi, että

asianosaiset ymmärtävät, mistä käsittelyssä on kysymys ja mitä siitä voi seurata. Haavoittuvaisessa asemassa olevien henkilöiden tosiasialliset mahdollisuudet osallistua oikeudenkäyntiin etäyhteyksillä saattavat myös olla tavanomaista heikommalla. Sanotuilla seikoilla ei kuitenkaan luonnollisesti olisi merkitystä, jos tällainen henkilö ei itsekään osallistu oikeudenkäyntiin istuntosalista käsin. Myös vammaisten henkilöiden oikeuksia koskevan yleissopimuksen (SopS 27/2016) 13 artiklan määräys siitä, että vammaisille henkilöille on varmistettava oikeussuojan tehokas saavutettavuus yhdenvertaisesti muiden kanssa, olisi otettava huomioon soveltuvuusharkinnassa tapauskohtaisesti etäoikeudenkäyntiä puoltavana tai sitä vastaan puhuvana seikkana.

Soveliaisuusharkinnassa olisi kiinnitettävä huomiota myös siihen, että vakavassa rikosasiassa yhteiskunnalliset syyt saattavat edellyttää vastaajan velvoittamista saapumaan paikalle vaikka vasten tämän tahtoa. Tämä koskisi erityisesti käräjäoikeutta.

Kuten todettu, päätösvalta siitä, toimitetaanko oikeudenkäynti etäoikeudenkäyntinä, kuuluisi tuomioistuimen ratkaisukokoonpanolle. Asiasta olisi kuitenkin kuultava asianosaisia. Jos vastoin asianosaisen kantaa etäoikeudenkäynti päätettäisiin toimittaa, asiasta olisi annettava perusteltu päätös. Kysymys olisi oikeudenkäyntiväitteen hylkäävästä ratkaisusta, johon haettaisiin muutosta kuten oikeudenkäymiskaaren 16 luvun 3 §:n 3 momentissa säädetään. Käytännössä erillisen muutoksenhakuosoituksen antaminen olisi oletettavasti varsin harvoin tarpeellista. Päätös voitaisiin tarvittaessa julistaa etäoikeudenkäynnissä, vaikka sen toimitamisesta ei vielä olisi tehty päätöstä.

Tuomioistuimen harkinnassa olisi, kutsutaanko asianosaiset osallistumaan etäoikeudenkäyntiin viranomaisen luota vai muutoin videoneuvottelun välityksellä.

Pykälän 3 momentissa säädetäisiin mahdollisuudesta toimittaa valmistelu puheyhteyden välityksellä etäoikeudenkäyntinä. Tällöin valmistelussa ei olisi istuntosalia, ja yleisö voisi seurata sitä videoyhteyden tai pelkän ääniyhteyden välityksellä.

Valmistelu voitaisiin lisäksi nykytilaa (OK 5:15 d, ROL 5:10 a ja 7:14 a) vastaten toimittaa puhelimen välityksellä siten, että tuomioistuimen jäsenet osallistuisivat siihen istuntosalissa, jolloin yleisö voisi seurata valmistelua istuntosalista. Tällöin kysymys ei olisi etäoikeudenkäynnistä. Asianosaisten osallistumisesta tällaiseen valmisteluun säädetäisiin oikeudenkäymiskaaren 12 luvun 8 §:n 6 momentissa ja oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 8 luvun 13 §:n 6 momentissa.

17 §. Pykälässä säädetäisiin tuomioistuimen velvollisuudesta taata oikeudenkäynnin julkisuus. Julkisuus olisi taattava siten, että yleisö voi seurata etäoikeudenkäyntiä reaaliajassa. Julkisuus olisi toteutettava siten, että yleisön mahdollisuudet seurata oikeudenkäyntiä eivät ainakaan heikkenisi verrattuna siihen, että oikeudenkäynti toteutetaan istuntosalissa. Tavasta, jolla tämä toteutettaisiin, ei säädetäisi erikseen.

Pykälä koskisi kaikkia tilanteita, joissa puheenjohtaja ei ole läsnä istuntosalissa tai tilassa, jossa käsittely toimitetaan, myös esimerkiksi valmisteluistuntoja. Myös nykytilassa puhelimitse tai videoyhteydellä toimitettavien valmisteluistuntojen on oltava yleisölle avoimia, mistä syystä ne on yleensä toimitettava istuntosalista käsin. Tässä suhteessa säännös ei merkitsisi muutosta oikeustilaan.

Poikkeus pykälän soveltamisessa olisivat oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa annetun lain 4 luvussa tarkoitetut suljetut käsittelyt. Silloin, jos vain osa käsittelystä olisi toimitettava suljetuin ovin, puheenjohtajan olisi huolehdittava siitä, että

oikeudenkäyntiä ei seurattaisi videoyhteyden välityksellä siltä osin kuin se toimitetaan suljetuin ovin, joko katkaisemalla yhteys yleisöön tai muutoin varmistumalla asiasta.

Yksi mahdollinen tapa julkisuuden toteuttamiseksi olisi, että tuomioistuimessa olisi tila, jossa yleisö voisi seurata oikeudenkäyntejä etäyhteyden välityksellä. Tätä tilaa kutsuttaisiin sivusaliksi. Tila voisi olla esimerkiksi valmistelusali tai muusta tilasta sermeillä erotettu pienempi tila. Tällainen tila voisi olla sama, joka on jatkossa varattava videotallenteiden katsomista varten. Videotallenneuudistuksen yhteydessä on katsottu, että tila voisi olla esimerkiksi vapaana oleva istuntosali (HE 133/2021 vp s. 27). Erillisten tilojen rakentamiseen ei olisi aihetta. Käytännössä yleisön saapuminen etäoikeudenkäynteihin olisi oletettavasti harvinaista. Samasta tilasta käsin voisi olla mahdollista useamman suullisen käsittelyn seuraaminen esimerkiksi kuulokkeiden avulla.

Julkisuus voitaisiin sivusalin avulla toteuttaa esimerkiksi niin, että päiväkohtaisten juttulistojen yhteydessä ilmoitettaisiin yleisön voivan seurata etäoikeudenkäyntiä ilmoittautumalla määrätylle henkilölle. Jos ilmoittautumisia ei tulisi, etäyhteyttä ei tarvitsisi järjestää. Toisaalta jos kesken oikeudenkäynnin yleisö ilmoittautuisi seuraamaan oikeudenkäyntiä, etäyhteys olisi tällöin viipymättä järjestettävä.

Valvonnan järjestäminen olisi sen viranomaisen vastuulla, jonka tiloista seuraaminen tapahtuu. Tämän varmistamiseksi säädettäisiin erikseen turvatarkastajan oikeudesta tarkastaa henkilö, joka haluaa seurata suullista käsittelyä sivusalista käsin. Myös muut tavat toteuttaa julkisuus olisivat mahdollisia, mutta tällöin olisi tarpeellista soveltuvoin tavoin pyrkiä varmistumaan siitä, ettei käsittelyä tallenneta. Jossakin asiassa esimerkiksi etäosallistumisen mahdollistavan linkin jakaminen mahdolliselle yleisölle voisi kuitenkin olla soveliaista, jos tietoturvasyyt eivät muuta vaadi. Näin voitaisiin menetellä, jos se sopii asianosaisille ja mahdollisille kuultaville.

5 luku Riita-asian vireillepano ja valmistelu

15 d §. Pykälä kumottaisiin. Etäoikeudenkäyntinä käytävästä valmistelusta, johon tuomioistuimen jäsenetkään eivät osallistu istuntosalista käsin, säädettäisiin oikeudenkäymiskaaren 2 luvun 16 §:ssä. Jos tuomioistuimen jäsenet osallistuisivat istuntosalista käsin, mutta asianosainen etäyhteydellä, menettelystä säädettäisiin oikeudenkäymiskaaren 12 luvun 8 §:n yleissäännöksessä.

Pykälän kumoaminen merkitsisi sitä, että etäyhteyksin toimitettavassa valmistelustunnossa asia voitaisiin jatkossa ratkaista asianosaisen poissaolon perusteella, toisin kuin nykyään.

Sitä, milloin kysymys on poissaolosta ja milloin esimerkiksi teknisestä viasta, käsitellään jäljempänä 12 luvun 8 §:n säännöskohtaisissa perusteluissa.

12 luku Asianosaisista

8 §. Pykälän 4 momentista poistettaisiin sanat ”toisessa tuomioistuimessa tai muun viranomaisen luona”. Muutos merkitsisi sitä, että kutsuista, pakkokeinoista ja poissaolon seuraamuksista 12 luvussa säädetty soveltuisi jatkossa myös tilanteeseen, jossa suulliseen käsittelyyn osallistutaan teknistä tiedonvälitystapaa käyttäen muualta kuin viranomaisen luota.

Tuomioistuimeen kutsutun henkilön kannalta tuomioistuimen kutsu merkitsee ennen kaikkea velvollisuutta olla saapuvilla. Jos etäyhteys ei toimisi teknisen vian tai lähinnä henkilön oman osaamattomuuden vuoksi, asianosaisen ei voitaisi katsoa olleen poissa. Lähtökohtaisesti selvitystä teknisestä viasta ei yleensä olisi tarpeen esittää, jos tuomioistuin siitä muutoinkin

vakuuttuisi. Poissaoloseuraamusten käyttämisen voitaisiin siten käytännössä ajatella rajoittuvan lähinnä tilanteisiin, joissa tuomioistuimeen kutsuttuun henkilöön ei saataisi määrättynä aikana mitään yhteyttä, esimerkiksi puhelimitse. Tällöin olisi yleensä syy olettaa, että kysymys ei ole teknisestä viasta, vaan asianosaisen passiivisuudesta.

Yksittäistapauksessa tuomioistuin voisi kuitenkin myös muulloinkin päätyä siihen, että etäyhteydellä osallistumaan kutsuttu asianosainen ei ole täyttänyt velvollisuuttaan olla saapuvilla, vaikka häneen saadaan yhteys puhelimitse. Jos tuomioistuin pitäisi todennäköisenä, että kysymys ei ole esimerkiksi aidosta teknisestä ongelmasta tai osaamattomuudesta vaan pyrkimyksestä viivästyttää tai estää käsittelyn toimittaminen tai välttää kuulemiselta todistelutarkoituksessa, pakkokeinon tai poissaoloseuraamuksen tuomitseminen olisi perusteltua.

Tuomitessaan poissaoloseuraamuksen tai pakkokeinon tilanteessa, jossa osallistuminen etäyhteydellä ei onnistu, tuomioistuimen olisi kirjattava ratkaisun perusteluihin tai pöytäkirjaan ne toimet, joita se on tehnyt esimerkiksi henkilön tavoittamiseksi. Näin muutoksenhakutuomioistuimella olisi tarvittaessa edellytykset arvioida sitä, onko poissaoloseuraamuksen tai pakkokeinon tuomitsemiselle ollut riittävät perusteet.

Asian laadusta johtuu, että pakkokeinojen käytössä olisi itsestään selviä rajoituksia. Henkilöä ei esimerkiksi voitaisi määrätä tuotavaksi istuntoon muualle kuin tuomioistuimeen tai muuhun viranomaiseen.

Pykälän 5 *momentti*, jossa valmisteluistunnot on rajattu pykälän soveltamisalan ulkopuolelle, kumottaisiin. Asianosaisen osallistuminen valmisteluun etäyhteyden välityksellä jäisi pykälän yleisten säännösten varaan. Muutos merkitsisi sitä, että valmistelun toimittaminen etäyhteyksin edellyttäisi myös muodollisesti asianosaisten suostumusta käsiteltävänä olevan pykälän 1 momentin nojalla. Asiallisesti tämä ei muuttaisi nykytilaa, sillä menettely edellyttää nykyään tosiasiallisesti asianosaisten suostumusta (HE 32/2001 vp s. 44, HE 200/2017 vp s. 40).

Momentti korvattaisiin säännöksellä, joka mahdollistaisi sen, että riita-asian asianosainen voitaisiin erityisestä syystä määrätä osallistumaan suulliseen käsittelyyn etäyhteyden välityksellä. Tämä koskisi kaikkia oikeudenkäynnin vaiheita.

Säännös koskisi asianosaista tai asianosaisen laillista edustajaa mutta ei asianosaisen avustajaa. Avustajalla ja syyttäjällä olisi oikeus osallistua asian käsittelyyn istuntosalista käsin, ellei kysymyksessä olisi etäoikeudenkäynti.

Ehdotettu muutos vastaisi oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 8 luvun 13 §:ään ehdotettua muutosta, minkä vuoksi pykälän soveltamisessa voitaisiin noudattaa sitä, mitä on jäljempänä mainitun pykälän yhteydessä lausuttu. Koska osallistumisoikeuden voidaan nähdä olevan korostuneimmillaan rikosasiassa, riita-asiassa pykälässä tarkoitettu määräys voitaisiin antaa jossain määrin kevyemmin perustein kuin rikosasiassa. Toisaalta tarvetta määräyksen antamiseen ilmenisi riita-asioissa oletettavasti huomattavasti rikosasioita harvemmin.

Pykälään lisättäisiin uusi 6 *momentti*, jossa säädettäisiin asianosaisen osallistumisesta puhelinvalmisteluun. Nykyään puhelinvalmistelusta ja asianosaisen osallistumisesta siihen säädetään oikeudenkäymiskaaren 5 luvun 15 d §:ssä. Jatkossa asianosaisen osallistumisesta puhelinvalmisteluun säädettäisiin käsiteltävänä olevassa pykälässä ja puhelinvalmistelun toimittamisesta etäoikeudenkäyntinä eli ilman istuntosalia säädettäisiin 2 luvussa.

Jos tuomioistuimien katsoisi sen tarkoituksenmukaiseksi, pykälässä tarkoitettu osallistuminen voitaisiin valmisteluistunnossa toteuttaa myös ilman näköyhteyttä. Puhelinvalmisteluun sovellettaisiin muutoin, mitä pykälän 1—4 momenteissa säädetään. Sen sijaan 5 momenttia ei sovellettaisi, eli asianosaista ei voitaisi pakottaa osallistumaan valmisteluun ilman näköyhteyttä. Puhelinvalmistelu edellyttäisi asianosaisen suostumusta.

Muutos merkitsisi sitä, että puheyhteydellä toimitettavassa valmisteluistunnossa asia voitaisiin jatkossa ratkaista asianosaisen poissaolon perusteella, toisin kuin nykyään. Muilta osin nykytilaan ei tavoiteltaisi muutosta.

14 luku Asian käsittelystä oikeudessa

6 §. Pykälään lisättäisiin 2 momentti, jonka mukaan istunnosta poistettavalle asianosaiselle olisi tarjottava mahdollisuus osallistua asian käsittelyyn etäyhteydellä, jos se olisi mahdollista. Näin on käytännössä useimmiten menetelty ilman varsinaista säännöstäkin.

Säännös merkitsisi sitä, että istunnosta poistettavalle asianosaiselle olisi yleensä osoitettava esimerkiksi tuomioistuimesta tila, josta hän voisi jatkaa osallistumista asian käsittelyyn etäyhteyden välityksellä. Näin ei kuitenkaan tarvitsisi menetellä, jos etäyhteyden tarjoaminen asianosaisen käyttöön ei olisi jostakin syystä mahdollista. Syy tähän voisi olla myös poistamismääräyksen antamiseen johtanut käyttäytyminen. Se, voitaisiinko käsittelyä tällaisessa tilanteessa jatkaa, jäisi tuomioistuimen harkintaan. Tilapäisen poistamisen mahdollistaa myös syyttömyysolettamadirektiivin 8 artiklan 5 kohta.

17 luku Todistelusta

41 §. Pykälän 4 momenttia muutettaisiin siten, että oikeudenkäynnissä kuultavan poissaolon seuraamuksista ja heihin kohdistettavista pakkokeinoista säädettyä voitaisiin noudattaa täysimääräisesti myös silloin, kun kuuleminen tapahtuu etäyhteydellä. Muutos merkitsisi sitä, että esimerkiksi todistaja voitaisiin kutsua kuultavaksi etäyhteydellä sakon uhalla riippumatta siitä, kuullaanko hänet viranomaisen luota vai muualta.

Kun etäyhteydellä tapahtuva kuuleminen ei onnistu, tuomioistuimen olisi pakkokeinoja ja poissaoloseuraamuksia harkitessaan otettava huomioon edellä 12 luvun 8 §:n säännöskohtaisissa perusteluissa mainitut seikat. Tarkoitus ei olisi, että esimerkiksi uhkasakkoa tuomittaisiin maksettavaksi, jos kuuleminen ei onnistu teknisen vian johdosta. Jos henkilöllä ei olisi valmiuksia tulla kuulluksi omilta laitteiltaan, häntä ei tulisi kutsua kuultavaksi etäyhteydellä muutoin kuin viranomaisen luota. Harkittaessa erityisesti pakkokeinon tuomitsemista merkitystä olisi myös määrättävän pakkokeinon luonteella. Esimerkiksi vapautteen kohdistuva pakkokeino edellyttäisi tuekseen tukevia perusteita.

52 §. Pykälä uudistettaisiin kokonaan. Pykälän 1 momentissa säädetäisiin todistelun vastaanottamisesta videoyhteyden kautta. Nykyisestä sääntelystä poiketen videoyhteyden käyttämiselle ei asetettaisi muita edellytyksiä kuin se, että se olisi soveliaista. Pääsääntö olisi edelleen, että kuultava saapuisi istuntosaliin. Tuomioistuimella olisi kuitenkin laaja harkintavalta poiketa tästä pääsäännöstä.

Käytännössä ero nykyiseen soveltamiskäytäntöön ei olisi merkittävä, vaan muutoksella ennen kaikkea selkeytettäisiin ja yhdenmukaistettaisiin sääntelyä sekä päivitetäisiin sitä vastaamaan oikeuskäytännön ja oikeuspsykologisen tiedon kehittymistä.

Soveliaisuusharkinnassa tuomioistuimen tulisi ottaa huomioon samat tekijät kuin voimassa olevan lain perusteella. Kuten ratkaisussa KKO 2021:5 on todettu (kohta 23), videokuulemisen soveliaisuuteen voi asianosaisten suostumusten lisäksi vaikuttaa muun ohella peruste, jolla etäyhteyden käyttämistä pyydetään, jutun laatu ja laajuus, kuultavien henkilöiden lukumäärä ja rooli, käytettävän tekniikan laatu ja luotettavuus sekä se, kyetäänkö salassa pidettävän aineiston luottamuksellisuus varmistamaan etäolosuhteissa. Soveliaisuusharkintaa tehdessään tuomioistuimen tulisi viime kädessä punnita tilannetta kokonaisuudessaan (HE 190/2002 vp s. 27). Kysymys olisi tapauskohtaisesta kokonaisharkinnasta, jossa merkitystä on yleensä ainakin todistelun merkityksellä, videokuulemisen käyttämisestä saatavilla hyödyillä ja säästöillä ja oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaatimuksilla. Kuultavalla voisi olla este saapua paikalle, jolloin kysymys olisi lähinnä pääkäsitellyn siirtämisestä aiheutuvien haittojen punninnasta. Toisaalta kysymys voisi olla myös paikalle saapumisesta aiheutuvien kustannusten ja siitä saatavien etujen suhteuttamisesta toisiinsa. Todistelun vastaanottaminen videoyhteyden välityksellä ei saisi ilman painavaa perustetta heikentää tuomioistuimen käytössä olevan todistelun laatua. Erityisen hyvin kuuleminen etäyhteyksillä sopisi asiantuntijoiden kuulemiseen.

Kumottavaksi esitetyt nykyisen lainkohdan mukaiset lisäedellytykset voisivat edelleen saada merkitystä soveliaisuusharkinnassa. Kuuleminen istuntosalissa ei kuitenkaan olisi yleensä tarpeen pelkästään kertomuksen uskottavuuden arvioimista varten. Kertomuksen uskottavuuden arvioiminen on pääsääntöisesti yhtä hyvin mahdollista myös silloin, kun kertomus otetaan vastaan videon välityksellä.

Käytännössä videokuulemista käytettäisiin yleensä kuultavan pyynnöstä. Estettä ei kuitenkaan olisi sille, että tuomioistuin olisi asiassa aloitteellinen ja määräisi viran puolesta henkilön kuulemisesta videoyhteyttä käyttäen, viime kädessä vaikka vastoin kuultavan tai tämän nimeäjän tahtoa. Toisaalta kuultavalla ei myöskään olisi oikeutta tulla kuulluksi videon välityksellä tai saada perusteltua päätöstä tällaiseen vaatimukseensa, vaan kuulemisessa noudatettava menettely olisi tuomioistuimen harkinnassa. Myöskään kuultavan nimenneen asianosaisen tai tämän vastapuolen suostumuksella ei olisi ratkaisevaa merkitystä. Asianosaisten kantaa olisi kuitenkin yleensä mahdollisuuksien mukaan tarpeellista tiedustella harkittaessa todistajan tai asiantuntijan kuulemista videoyhteyttä käyttäen. Tässä suhteessa merkitystä olisi myös todisteluteemoilla sekä asian laadulla ja merkityksellä asianosaisille. Etäyhteyden käyttämisen tilanteet poikkeavat käytännössä toisistaan, eikä kaikkiin tilanteisiin soveltuva yleistä sääntöä kuulemisen tarpeellisuudesta ole mahdollista antaa.

Pykälän 2 *momentissa* säädettäisiin kuulemisesta ilman näköyhteyttä. Kysymys olisi samasta asiasta, jota nykyisessä säännöksessä tarkoitetaan puhelimen käyttämisellä. Terminologinen muutos perustuisi siihen, että puhelimen välityksellä voidaan nykyään välittää kuulemisen yhteydessä myös kuva.

Nykyisen säännöksen rakenteen vuoksi 1 momenttiin tehtävä muutos synnyttäisi tarpeen säätää erikseen ilman näköyhteyttä tapahtuvan kuulemisen edellytyksistä. Vanhastaan on katsottu, että tuomioistuimen edellytykset arvioida kertomuksen uskottavuutta ovat tällaisessa kuulemisessä heikommät kuin kuva- ja äänyhteyttä käytettäessä (HE 190/2002 vp s. 32). Tämä johtopäätös voidaan jossain määrin kyseenalaistaa ottaen huomioon, että vallitsevan oikeuspsykologisen käsityksen mukaan henkilötodistelun luotettavuutta ei voida juurikaan perustaa henkilön puhetavasta, ilmeistä ja eleistä taikka tunnereaktiosta oikeudenkäynnissä tehtävien havaintojen ja vaikutelmien varaan, vaan suurempi merkitys on kertomuksella itsellään, kuten sen keskeisen sisällön johdonmukaisuudella, realismilla ja muuttumattomuudella sekä yksityiskohtien runsaudella (KKO 2021:5, kohta 21). Sinänsä voidaankin pitää jossain määrin epäselvänä,

kuinka perusteltua on tehdä ero puhelin- ja videokuulemisen käyttöalassa kertomuksen uskottavuuden arvioimisen kannalta.

Videokuulemiseen liittyy kuitenkin piirteitä, jotka puoltavat sen laajempaa käyttämistä. Ainakin viranomaisen luota toteutettava videoyhteys tarjoaa käytännössä laadukkaamman ja toimintavarmemman ääniyhteyden kuin kuuleminen kuultavan omaa puhelinlaitetta käyttäen. Puheyhteyttä täydentävä kuvayhteys vähentää väärinymmärryksien mahdollisuutta. Todistelun laatu on näin ollen yleensä parempi videolla kuultaessa. Viranomaisen luota otettava videoyhteys varmistaa käytännössä paremmin sen, että kuultava pystyy paremmin keskittymään kuulemiseensa kuin häntä puhelimella kuultaessa, kun mahdolliset häiriötekijät suljetaan kuulemistilanteen ulkopuolelle. Videoyhteys tarjoaa lisäksi paremmat mahdollisuudet varmistua kuultavan henkilöllisyydestä ja esimerkiksi kuulemistilanteen asianmukaisuudesta, mihin liittyy painostuksen puuttuminen ja tarvittaessa myös kuulemistilanteen luottamuksellisuus.

Momentti olisi teknisesti muotoiltu eri tavoin kuin nykyinen säännös, mutta asiallisesti se ei merkitsisi kovin suurta muutosta. Kuten nykyäänkin, ilman kuvayhteyttä tapahtuvan kuulemisen edellytyksenä olisi kaikissa tilanteissa se, että tuomioistuin harkitsee sen soveliaaksi. Kohtien 1—3 edellytykset olisivat asiallisesti vastaavat kuin nykyään, eikä niillä ole tavoiteltu muutosta oikeustilaan. Edellytyksiä olisi siten sovellettava korkeimman oikeuden voimassa olevan säännöksen soveltamista koskevien ennakkoratkaisujen (esim. KKO 2007:82, KKO 2013:68, KKO 2014:78) sekä nykylainsäädännön esitöiden (mm. HE 190/2002 vp s. 32) mukaisesti.

Puhelinkuuleminen voisi käytännössä tulla useinkin kysymykseen muutoksenhakuasteessa, kun videotallenneuudistuksen voimaantultua otetaan vastaan käräjäoikeudessa vastaanotettua suullista todistelua kuva- ja äänitallenteelta, ja syntyy oikeudenkäymiskaaren 26 luvun 15 a §:ssä mainittu tarve esittää kuultavalle lisäkysymyksiä.

Momentin 4 kohta olisi uusi. Siinä säädettäisiin poikkeuksesta, jonka mukaan tuomioistuin voisi kuulla istunnosta pois jäänyttä henkilöä ilman kuvayhteyttä. Säännös ei laajentaisi niitä edellytyksiä, joilla henkilöt voidaan kutsua tällä tavoin kuultavaksi, vaan sitä sovellettaisiin vasta, kun henkilö ei ole noudattanut hänelle annettua kutsua. Se soveltuisi tilanteisiin, joissa henkilö on kutsuttu kuultavaksi istuntosaliin tai videoyhteyden välityksellä. Kysymys saattaisi olla siitä, ettei puhelinkuulemisen edellytysten olisi arvioitu täyttyvän tai sitten siitä, ettei puhelinkuulemistä olisi pyydettykään. Säännös mahdollistaisi sen, että tällä tavoin kuultavaksi kutsutun henkilön jäädessä pois oikeudenkäynnistä tuomioistuin voisi harkita, voidaanko kuultava vallitsevassa tilanteessa kuulla puhelimitse sen estämiseksi, että käsittely olisi muutoin peruutettava tai sitä olisi lykättävä, ellei kuultavan nimennyt asianosainen luopuisi hänen kuulemisestaan. Kysymys olisi tapauskohtaisesta harkinnasta, jossa tuomioistuimen olisi punnittava vastakkain yhtäältä todistelun laadun mahdollista heikkenemistä puhelinkuulemisen myötä ja toisaalta asian käsittelyn viivästymisestä aiheutuvia haittoja.

Ei ole mahdollista määritellä tyhjentävästi ja yleispätevästi, mitä keskeinen merkitys kussakin asiassa tarkoittaa. Yleisesti ottaen se tarkoittaisi sitä, että kertomus saattaa ennalta arvioituna olla ratkaiseva asian lopputuloksen kannalta. Näin olisi esimerkiksi tilanteessa, jossa on kuultavan kertomusta lukuun ottamatta sana sanaa vastaan. Arvio olisi tehtävä etukäteen käytettävissä olevien tietojen ja kertomukselle nimettyjen todisteluteemojen perusteella. Tähän liittyisi käytännössä epävarmuutta. Prosessinjohtoon kuuluisi sen keskusteluttaminen, miten asianosaiset arvioivat kertomuksen merkitystä ja säännöksen soveltamisen edellytyksiä. Jos kuulemisen aikana tai sen jälkeen osoittautuisi vastoin ennalta arvioitua, että kertomuksen merkitys muodostuu keskeiseksi, kuulemistä ei yleensä olisi tällaisessa tilanteessa välttämätöntä

uusia. Jos tuomioistuimien katsoisi uusimisen välttämättömäksi, silloin kertomus olisi otettava vastaan uudelleen joko istuntosalista käsin tai videon välityksellä. Vapaan todistusharkinnan periaatteiden mukaisesti jäisi tapauskohtaisesti ratkaistavaksi, onko kertomuksen antamisella ilman näköyhteyttä tällaisessa tilanteessa vaikutusta sen näyttöarvoon. Johtoa säännöksen tulkitsemisessa voisi saada myös oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 27 §:ää koskevasta soveltamiskäytännöstä.

Pykälän 3 momentissa säädettäisiin ehdottomasta kiellosta kuulla ilman näköyhteyttä alle 15-vuotiaista tai henkisesti häiriintynyttä henkilöä. Tällaisen henkilön kuuleminen ei oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 27 §:n 1 momentin mukaan ylipäätään ole mahdollista, ellei kuulemisella ole asian selvittämiseksi keskeinen merkitys, jolloin kuuleminen ilman näköyhteyttä ei olisi usein muutoinkaan soveliaista. Lisäksi tällaiseen kuulemisen toteuttamiseen liittyy käytännössä merkittäviä riskejä, joiden vuoksi kuulemista ilman näköyhteyttä ei voisi pitää tarkoituksenmukaisena.

Sen sijaan nykytilasta poiketen ei olisi enää kiellettyä kuulla puhelimitse henkilöä sen vuoksi, että hän on erityisen suojelun tarpeessa, kuten nykyisen 17 luvun 52 §:n 2 momentin kohdissa 4 ja 6 säädetään. Tarvetta kategoriselle kiellolle ei ole. Tuomioistuimen olisi kuitenkin pystyttävä vakuuttamaan siitä, ettei kuultavan kertomukseen pyritä vaikuttamaan häntä painostamalla.

Pykälän 4 momentin sisältämä vaatimus menettelyn kontradiktorisuudesta puhe- tai videoyhteyttä käytettäessä on sinällään itsestään selvä ja sen tarpeellisuus on siksi kyseenalainen. Väärinkäsitysten välttämiseksi lainkohtaa ei kuitenkaan esitetä kumottavaksi.

Etäyhteyksien käyttämiseen liittyy kysymys ulkomailta tapahtuvista kuulemisista. Oikeustilaa ei ole tarkoitus muuttaa niiden osalta. Todistelun vastaanottamisesta ulkomailta säädetään erikseen (oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 60 §). Eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisukäytännössä on katsottu, että kuultavan ollessa ulkomailla oikean menettelytavan valintaan vaikuttaa muun muassa se, onko kysymys vapaaehtoisesti tapahtuvasta kuulemisesta, rikos- vai siviiliasiaista ja Suomen kansalaisen vai vieraan valtion kansalaisen kuulemisesta (EOAK/1941/2020). Kuulemiset voivat perustua erilaisiin oikeudellisiin instrumentteihin. EU-valtioiden (paitsi Tanskan) välillä sovelletaan riita-asioissa todisteluasetusta (EU) 2020/1783, jonka nojalla todistelupyyntö lähetetään suoraan vastaanottavan EU-valtion toimivaltaiselle tuomioistuimelle. Pohjoismaiden kesken sovelletaan sopimusta oikeusavusta tiedoksiannon toimittamisessa ja todistelussa (SopS 26/1975), joka on kuitenkin Ruotsin ja Suomen välisissä suhteissa toissijainen todisteluasetukseen nähden. Lisäksi riita-asioissa voidaan soveltaa Haagin todistelusopimusta (SopS 37/1976). Kuultaessa henkilöä etäyhteydellä on lisäksi otettava huomioon se, että eri valtiot suhtautuvat eri tavoin heidän alueellaan olevien henkilöiden kuulemiseen.

7.2 Laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa

5 luku Syyteen vireillepanosta

10 a §. Pykälä kumottaisiin. Etäoikeudenkäyntinä käytävästä valmistelusta, johon tuomioistuinkaan ei osallistu istuntosalista käsin, säädettäisiin oikeudenkäymiskaaren 2 luvun 16 §:ssä. Jos tuomioistuimien osallistuisi istuntosalista käsin, mutta asianosainen etäyhteydellä, menettelystä säädettäisiin oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 8 luvun 13 §:n yleissäännöksessä.

7 luku Asianomistajan yksin ajaman rikosasian käsittelystä

14 a §. Pykälä kumottaisiin. Muutoksen perustelut ovat vastaavat kuin 5 luvun 10 a §:n kumoamisen perustelut. Jatkossa myös etäyhteyksillä toimitettavassa valmisteluistunnossa voitaisiin soveltaa säännöksiä asian ratkaisemisesta asianosaisen poissaolon perusteella.

8 luku Asianosaisista

13 §. Pykälän 4 momenttiin tehtäisiin vastaava muutos kuin oikeudenkäymiskaaren 12 luvun 8 §:n 4 momenttiin. Tarkoituksena ei kuitenkaan olisi, että esimerkiksi rikosasian vastaajat alkaisivat laajamittaisesti osallistua oikeudenkäynteihin videoyhteydellä muualta kuin toisesta tuomioistuimesta tai muusta viranomaisesta käsin.

Pykälän 5 momentti korvattaisiin uudella säännöksellä. Voimassa olevan 5 b luvun 2 §:n 2 momentin mukaan syyttäjän ja vastaajan on oltava henkilökohtaisesti läsnä tunnustamisoikeudenkäynnissä. Etäyhteyden käyttäminen rinnastetaan 8 luvussa henkilökohtaiseen läsnäoloon 13 §:n 3 momentin nojalla, mutta mainitun pykälän 5 momentissa on erikseen rajattu tunnustamisoikeudenkäynti 13 §:n soveltamisalan ulkopuolelle. Asianosaiset eivät siis nykytilassa saa osallistua etäyhteyksiä käyttäen tunnustamisoikeudenkäyntiin. Pykälää muutettaisiin siten, että tunnustamisoikeudenkäynti voitaisiin käydä etäyhteyden välityksellä. Etäyhteyden käyttäminen olisi mahdollista kaikille asianosaisille ja myös tuomarille, jos ehdotettujen oikeudenkäymiskaaren 2 luvun säännösten edellytykset täyttyvät.

Muutos toteutettaisiin kumoamalla pykälän nykyinen 5 momentti. Ensimmäisen virkkeen kumoaminen tarkoittaisi sitä, että etäyhteyden käyttäminen tunnustamisoikeudenkäynnissä jäisi pykälän muiden säännösten varaan. Tunnustamisoikeudenkäynti voitaisiin lisäksi toimittaa etäoikeudenkäyntinä oikeudenkäymiskaaren 2 luvun 16 §:n yleissäännöksen nojalla. Toisen virkkeen kumoaminen merkitsisi samaa rikosasian valmistelun osalta, mikä muutos vastaisi riita-asioissa tehtävää muutosta.

Pääsääntönä myös tunnustamisoikeudenkäynneissä säilyisi se, että kaikki asianosaiset osallistuvat oikeudenkäyntiin istuntosalista käsin. Tästä poikkeaminen olisi yksin tuomioistuimen ratkaistavissa, eivätkä asianosaiset voisi siitä keskenään sopia. Etäyhteyden käyttäminen olisi tuomioistuimen harkinnassa, kuten muissakin asioissa. Jos asianosaiset osallistuisivat tunnustamisoikeudenkäyntiin etäyhteydellä, heidän tulisi lähtökohtaisesti osallistua viranomaisen luota.

Tunnustamisoikeudenkäyntejä koskevassa soveliaisuusharkinnassa huomioon otettaisiin ensinnäkin samat seikat kuin muissakin asioissa. Lisäksi huomiota olisi kiinnitettävä mahdollisuuksiin varmistua tunnustamisoikeudenkäynnissä kontrolloitavista seikoista, erityisesti suostumuksen pätevydestä ja vapaaehtoisuudesta. Jos asiaa käsittelevällä tuomarilla olisi aihetta esimerkiksi vastaajan iän tai terveydentilan perusteella epäillä sitä, ymmärtääkö vastaaja asian ja antamansa tunnustuksen merkityksen, vastaajan osallistuminen etäyhteyksien välityksellä ei oikeusturvasyistä olisi soveliaista. Näin olisi myös silloin, jos tuomioistuin epäilee, että vastaajaa painostetaan tunnustamaan.

Mainittujen seikkojen huomioiminen perustuu siihen, että tuomioistuimen velvollisuutena tunnustamisoikeudenkäynnissä on lähinnä kontrolloida vastaajan tunnustamisen oikeellisuus, aitous, vapaaehtoisuus ja pätevyys sekä suostumus menettelyyn (HE 58/2013 vp s. 25, 30-31 ja 35). Nykylainsäädännön sisältämä vaatimus asianosaisten läsnäolosta istuntosalissa tuomioistuimessa ilmentää ajattelua siitä, että tästä velvollisuudesta huolehtiminen onnistuu käytännössä paremmin, jos vastaaja on henkilökohtaisesti läsnä tuomioistuimessa. Se on myös omiaan korostamaan tuomioistuinkontrollin merkitystä. Oletukselle ei kuitenkaan ainakaan kaikissa tilanteissa ole vakuuttavaa perustetta. Tuomioistuimella on yleensä yhtä hyvät

mahdollisuudet arvioida tunnustamisen oikeellisuus, aitous ja vapaaehtoisuus myös videoyhteyden välityksellä. Kun käytännössä kuuleminen tapahtuisi toisen viranomaisen luota ja kun vastaajalla on tunnustamisoikeudenkäynnissä pääsääntöisesti avustaja, voidaan pitää varsin vähäisenä riskiä siitä, että ulkopuolinen henkilö voisi epäasiallisesti vaikuttaa oikeudenkäynnissä annettavaan tunnustamiseen voimakkaammin videon välityksellä tapahtuvan osallistumisen yhteydessä kuin vastaajan ollessa läsnä istuntosalissa tuomioistuimessa. Jossain määrin epäjohdonmukaista olisi, jos tunnustamisoikeudenkäynnissä ei voitaisi videoyhteyden välityksellä varmistua tunnustuksen aitoudesta, kun hovioikeudet jatkossa arvioivat kaiken suullisesti vastaanotetun näytön pääsääntöisesti videotallenteelta.

Jos tunnustamisoikeudenkäynnin aloittamisen jälkeen ilmenisi, että osallistuminen etäyhteyksillä ei vastoin aiemmin asiassa tehtyä arviota olisikaan soveliasta, tunnustamisoikeudenkäyntiä voitaisiin tällöin lykätä 6 luvun 10 §:n ja 5 b luvun 6 §:n nojalla.

Jos vastaaja ja syyttävä osallistuisivat oikeudenkäyntiin videoyhteydellä, ei olisi aihetta edellyttää myöskään tuomarin osallistuvan oikeudenkäyntiin istuntosalista käsin sen enempää kuin muissakaan asioissa. Käsittelyn julkisuus ja yleisön mahdollisuus seurata oikeudenkäyntiä turvattaisiin kuten muissakin etäoikeudenkäynneissä.

Voimassa oleva 5 momentti korvattaisiin uudella säännöksellä, joka mahdollistaisi sen, että asianosainen määrättäisiin vastoin hänen tahtoaan osallistumaan oikeudenkäyntiin etäyhteyden välityksellä. Tämä edellyttäisi erityistä syytä. Säännös vastaisi ehdotettua oikeudenkäymiskaaren 12 luvun 8 §:n 5 momenttia.

Nykyinen lainsäädäntö lähtee siitä, että asianosaisen oikeus olla läsnä asiansa käsittelyssä ja osallistua siihen toteutetaan asianosaisen niin vaatiessa istuntosalissa. Taustalla on erityisesti tosiasiallisten osallistumisoikeuksien turvaaminen. Koska videoyhteydet ovat viimeisen kymmenen vuoden aikana merkittävästi kehittyneet, läsnäolo- ja osallistumisoikeuden toteutuminen ei enää edellytä oikeutta olla nimenomaisesti istuntosalissa. Voimassa olevassa lainsäädännössä etäyhteydellä osallistuminen onkin nimenomaisesti rinnastettu henkilökohtaiseen läsnäoloon (ROL 8:13.3). Ehdotettua 5 momenttia sovellettaisiin silloin, kun asianosainen haluaisi tulla paikalle istuntosaliin, mutta olisi erityisiä syitä määrätä, että hänen läsnäolo-oikeutensa toteutetaan etäyhteyttä käyttämällä. Tämä voitaisiin tehdä niin, että asianosaisen pyyntö saada tulla paikalle istuntosaliin evätään, ja hänelle tarjotaan mahdollisuus osallistua etäyhteyden välityksellä. Asianosainen voitaisiin myös määrätä osallistumaan etäyhteyden välityksellä, jos hänen osallistumisensa oikeudenkäyntiin olisi tarpeellista.

Säännöksessä tarkoitettu erityinen syy olisi käsillä esimerkiksi silloin, kun oikeudenkäyntiin osallistuvien turvallisuus tai oikeudenkäynnin järjestys edellyttäisivät asianosaisen tavanomaisesta läsnäolo-oikeudesta poikkeamista. Konkreettisia viitteitä turvallisuuden vaarantumisesta ei edellytetä. Pakollinen etäosallistuminen tulisi kysymykseen esimerkiksi tilanteessa, jossa asianosaisen läsnäolon istuntosalissa arvioitaisiin merkitsevän turvallisuusriskiä. Pakollisesta etäosallistumisesta voitaisiin määrätä myös esimerkiksi silloin, kun olisi uhka siitä, että asianosainen pyrkisi läsnäolonsa turvin painostamaan muita asianosaisia tai asiassa kuultavia henkilöitä. Oikeudenkäynnin järjestyksen turvaamisesta voisi olla kysymys esimerkiksi silloin, kun odotettavissa olisi, että asianosainen saattaa istunnossa käyttäytyä tavalla, jonka vuoksi asiassa olisi annettava oikeudenkäymiskaaren 14 luvun 6 §:ssä tarkoitettu määräys. Perusteltua ei ole, että tällaisessa tilanteessa asianosaisella olisi ehdoton oikeus tulla henkilökohtaisesti paikalle käsittelyyn.

Erityinen syy voisivat olla myös vangin kuljettamisesta tai vartioimisesta aiheutuvat poikkeukselliset kustannukset, jotka eivät olisi järkevässä suhteessa läsnäolosta saatavaan

mahdolliseen lisäarvoon. Tyypilliset vankikuljetuskustannukset eivät olisi säännöksessä tarkoitettu erityinen syy, vaan kustannuksien olisi oltava huomattavia asian laatuun ja merkitykseen nähden. Näin olisi esimerkiksi silloin, kun asianosainen suorittaa vankeusrangaistusta ulkomailla. Se, että esimerkiksi asianomistaja tai todistaja haluaisivat välttyä vastaajan kohtaamiselta istuntosalissa tai istutopaikalla, ei olisi säännöksessä tarkoitettu syy, vaan tällaisessa tilanteessa olisi ennemmin perusteltua kuulla asianomistajaa tai todistajaa esimerkiksi etäyhteyden välityksellä.

Erityistä syytä arvioitaisiin ottaen huomioon asian laatu ja merkitys asianosaiselle. Samoihin seikkoihin olisi kiinnitettävä huomiota arvioitaessa etäoikeudenkäynnin soveliaisuutta (ehdotettu OK 2:16.2), minkä vuoksi tässä yhteydessä tyydytään viittaamaan soveltuvien osien edellä tuon säännöksen säännöskohtaisissa perusteluissa lausuttuun. Rikosasioissa asian laatu ja merkitys tarkoittaisivat käytännössä sitä, että mitä vakavammasta rikosepäilystä olisi kysymys, sitä painavampia perusteita pakollinen etäosallistuminen edellyttäisi. Toisaalta koska oikeudenkäynnin turvallisuuden vaarantavat tilanteet yleensä olisivat oletettavasti käsillä juuri vakavissa rikosasioissa, perusteltua ei ole sulkea etukäteen pois sitä, että tällainen määräys annettaisiin tällaisessakin asiassa.

Säännöstä sovellettaessa olisi otettava huomioon, että rikosasian vastaajalla on Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen käytännön perusteella yleensä oikeus olla läsnä istuntosalissa ensimmäisen asteen suullisessa käsittelyssä. Muutoksenhakuasteessa tämä oikeus ei ole yhtä korostunut (Sakhnovskiy v. Venäjä, 2.11.2010, kohta 96). Tämä merkitsee sitä, että rikosasian vastaajan vaatiessa saada olla läsnä istuntosalissa erityiselle syyille olisi käytännössä asetettava korkeammat edellytykset käräjäoikeudessa kuin hovioikeudessa. Ensimmäisen asteen käsittelyssä pelkät käytännölliset syyt eivät olisi riittävä syy evätä asianosaiselta oikeutta osallistua asiansa käsittelyyn istuntosalista käsin (ks. CCPR/C/135/D/3736/2020, kohta 10.10). Läsnäolo-oikeus voitaisiin kuitenkin tarvittaessa käräjäoikeudessa toteuttaa etäyhteyden avulla, mutta tämä edellyttäisi hyviä perusteita. Ihmisoikeustuomioistuimen käytännön perusteella asianosaisen läsnäolo oikeussalissa ei ole päämäärä itsessään vaan väline kokonaisuutena arvostellen oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin varmistamiseksi (Golubev v. Venäjä, 9.11.2006). Vastaajan puolustautumisoikeuksien toteutumiseen olisikin kiinnitettävä erityistä huomiota, jos hänen ei sallittaisi olla läsnä istuntosalissa. Mahdollisuus neuvotella avustajan kanssa luottamuksellisesti olisi ehdottomasti turvattava.

Ehdotettu säännös selventäisi muun ohella sitä, että asianosainen ei voisi estää oikeudenkäynnin toteuttamista ehdotetun oikeudenkäymiskaaren 2 luvun 16 §:n mukaisena etäoikeudenkäyntinä vaatimalla saada olla läsnä istuntosalissa. Jos asianosaisen oikeus tulla istuntosaliin evättäisiin, suullinen käsittely voitaisiin edellytysten täytyessä toimittaa etäoikeudenkäyntinä. Näin ei kuitenkaan tarvitsisi menetellä, vaan muut asianosaiset, ratkaisukokoonpano ja yleisö voisivat olla oikeudenkäynnissä tavalliseen tapaan istuntosalissa.

Ehdotuksen mukainen määräys voitaisiin antaa myös kesken suullisen käsittelyn, jolloin asianosainen voitaisiin määrätä poistettavaksi istuntosalista oikeudenkäymiskaaren 14 luvun 6 §:n nojalla. Kun käsillä olisi asianosaisen pakollista etäosallistumista puoltavia syitä, ainakin pidemmissä pääkäsittelyissä harkittavaksi voisi tulla myös se, tulisiko asianosaisen sallia tulla paikalle osaksi aikaa, esimerkiksi häntä itseään kuultaessa.

Kun asianosaisen pyyntö saada osallistua oikeudenkäyntiin istuntosalista käsin evätään, se, onko asianosaisella velvollisuus osallistua oikeudenkäyntiin, ratkeaisi sen nojalla, miten asianosainen on kutsuttu oikeudenkäyntiin. Jos asianosaisen osallistumista edellytetään, tarvittaessa tuomioistuimen voisi määrätä asianosaisen tuotavaksi viranomaisen luokse osallistumaan oikeudenkäyntiin etäyhteyden välityksellä.

Pakollista etäosallistumista tarkoittavasta määräyksestä olisi pyydettyä annettava perusteltu päätös. Päätökseen annettaisiin oikeus hakea muutosta samassa yhteydessä kuin pääasian ratkaisuun, ellei tuomioistuin määräisi, että muutosta haetaan erikseen. Mikäli muutoksenhakuaste katsoisi, että määräyksen antamisen edellytykset eivät ole täyttyneet, virhe alemman asteen menettelyssä olisi useimmin korjattavissa sallimalla asianosaisen osallistua käsittelyyn istuntosalissa muutoksenhakuasteessa tai järjestämällä niin sanottu pienimuotoinen pääkäsittely hovioikeudessa asianosaisen kuulemiseksi (ks. Toivanen v. Suomi, 9.11.2023, 38). Ellei virhe jostain syystä olisi tällä tavoin korjattavissa, muutoksenhakutuomioistuimen olisi ratkaisun KKO 2021:91 (kohdat 24-34) mukaisesti arvioitava, olisiko menettelyvirhe vähintään oletettavasti vaikuttanut asian lopputulokseen. Tässä yhteydessä olisi kiinnitettävä huomiota siihen, että oikeus osallistua asiansa käsittelyyn kuuluu oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin ytimeen, minkä vuoksi virheen vaikutuksellisuudelle ei tässä yhteydessä voitaisi asettaa kovin korkeita vaatimuksia.

Säännöksen soveltamisessa olisi otettava huomioon unionin oikeus ja sen kehittyminen. Syyttömyysolettamadirektiivin (Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi (EU) 2016/343 eräiden syyttömyysolettamaan liittyvien näkökohtien ja läsnäoloa oikeudenkäynnissä koskevan oikeuden lujittamisesta rikosoikeudellisissa menettelyissä) 8 artiklan 1 kohdan mukaan jäsenvaltioiden on varmistettava, että epäillyllä tai syytetyllä on oikeus olla läsnä omassa oikeudenkäynnissään. On katsottava, että tämä oikeus voidaan toteuttaa etäyhteyden välityksellä. Unionin tuomioistuin ei ole toistaiseksi lausunut asiasta. Mahdollista on, että unionin tuomioistuin täsmentää säännöksen tulkintaa vireillä olevissa asioissa C-285/23 ja C-760/22. Samankaltainen määräys on lapsidirektiivissä (Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi (EU) 2016/800 rikoksesta epäiltyjä tai syytettyjä lapsia koskevista menettelytakeista rikosoikeudellisissa menettelyissä), jonka 16 artiklan 1 kohdan mukaan jäsenvaltioiden on varmistettava, että lapsella on oikeus olla läsnä häntä koskevassa oikeudenkäynnissä, ja toteutettava tarvittavat toimenpiteet, jotta hän voi osallistua tehokkaasti oikeudenkäyntiin, muun muassa antamalla hänelle mahdollisuus tulla kuulluksi ja ilmaista näkemyksensä.

Pykälään lisättäisiin uusi *6 momentti*, joka asiallisesti vastaisi oikeudenkäymiskaaren 12 luvun 8 §:n 6 momenttia.

7.3 Pakkokeinolaki

3 luku Tuomioistuinmenettely vangitsemisasiassa

1 §. Pykälän *2 momenttia* muutettaisiin siten, että vangitsemisasiassa voitaisiin menetellä siten kuin oikeudenkäymiskaaren 2 luvun 15 §:ssä, 16 §:n 1 momentissa ja 17 §:ssä säädetään. Muutoksella mahdollistettaisiin oikeudenkäyntien toimittaminen etäoikeudenkäyntinä pakkokeinoasioissa. Jos näin meneteltäisiin, oikeudenkäynnin julkisuus olisi turvattava 17 §:n mukaisesti, ellei oikeudenkäyntiä toimiteta kokonaan suljetuin ovin. Lisäksi mahdollista olisi, että laajemman kokoonpanon jäsen osallistuisi etäyhteydellä, jos kokoonpanossa olisi useampi jäsen.

Etäoikeudenkäynti vangitsemisasiassa ei edellyttäisi asianosaisen suostumusta. Näin on siksi, että tuomioistuimella on vangitsemisasiassa jo nykytilassa täysi harkintavalta sen suhteen, milloin ja miltä osin teknistä tiedonvälitystapaa käytetään. Vangittavaksi vaaditun tahdolla ei ole asiassa ratkaisevaa merkitystä (HE 222/2010 vp s. 254).

Momentti poistaisi ratkaisujen KKO 2021:91 ja 92 myötä käytännössä vallinneen epävarmuuden siitä, voiko tuomari osallistua pakkokeinoasian käsittelyyn etäyhteydellä, vai onko hänen oltava istuntosalissa.

Muutoksen tarkoituksena ei olisi laajentaa oikeudenkäyntien julkisuutta pakkokeinoasioissa.

14 §. Pykälän 3 *momenttiin* tehtäisiin vastaava muutos kuin 1 §:ään.

8 luku Etsintä

17 §. Pykälän 1 *momenttiin* tehtäisiin vastaava muutos kuin 3 luvun 1 §:ään.

7.4 Laki sakon täytäntöönpanosta

30 §. Pykälän 3 *momentissa* oleva maininta etäyhteyksien käyttämisestä kumottaisiin. Samalla maksuvelvollisen velvollisuus saapua tuomioistuimen käsittelyyn muutettaisiin velvollisuudeksi osallistua tuomioistuimen käsittelyyn. Muutoksilla ei tavoiteltaisi muutosta nykytilaan. Koska muuntorangaistuksen määräämistä koskeva asia käsitellään pykälän 1 momentin mukaan rikosasioiden oikeudenkäynnistä voimassa olevassa järjestyksessä, muuntorangaistusta koskevassa asiassa tulevat asianosaisen osallistumisen osalta sovellettaviksi oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 8 luvun etäyhteyksien käyttämistä koskevat säännökset. Pykälän 3 momentin ensimmäinen virke ei merkitsisi poikkeusta niistä. Lisäksi sovellettavaksi tulisivat oikeudenkäymiskaaren 2 luvun 15—17 §:t.

7.5 Laki oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa

4 §. Pykälään lisättäisiin selvyuden vuoksi maininta siitä, että tiedot siitä, miten yleisö voi seurata etäoikeudenkäyntiä, olisivat julkisia. Tuomioistuinten päiväkohtaisten juttulistausten yhteydessä tulisi olla erikseen mainittuna kyseisenä päivänä toimitettavat etäoikeudenkäynnit sekä tapa, jolla niitä voi seurata. Tämä voitaisiin toteuttaa esimerkiksi antamalla sähköpostiosoite, josta saa tiedot siitä, miten oikeudenkäyntiä voi seurata.

14 §. Pykälän 2 *momenttia* muutettaisiin niin, että yleisön läsnäolo-oikeuden lisäksi vaihtoehtoiseksi tavaksi toteuttaa suullisen käsittelyn julkisuus säädettäisiin oikeus seurata oikeudenkäyntiä reaaliaikaisella videoyhteydellä. Muutoksen syynä olisivat erityisesti etäoikeudenkäynnit, joista säädettäisiin oikeudenkäymiskaaren 2 luvun 16 §:ssä. Etäoikeudenkäynnissä ei olisi istuntosalia, johon yleisö voisi saapua.

Julkisuus voitaisiin muissakin pakottavissa tilanteissa toteuttaa reaaliaikaisen videoyhteyden välityksellä. Näin voisi olla esimerkiksi silloin, jos laajasti yleisöä kiinnostavassa asiassa ei olisi saatavilla sellaista salia, johon kaikki yleisön jäsenet mahtuisivat. Näin voisi olla myös silloin, kun oikeudenkäynti tai sen osa toimitetaan tilassa, johon yleisöllä ei ole pääsyä, esimerkiksi vankilassa. Näin on toisinaan käytännössä aikaisemminkin toimittu.

Pykälään lisättäisiin uusi 4 *momentti*, jossa säädettäisiin siitä, missä 3 momentissa tarkoitetun juttuluettelon olisi oltava, kun oikeudenkäynti toimitetaan etäoikeudenkäyntinä. Juttuluettelon olisi oltava käräjäoikeuden kansliassa olevien juttuluetteloiden tai, jos etäoikeudenkäynti toimitetaan hovioikeudessa, hovioikeuden sijaintipaikkakunnalla olevien juttuluetteloiden yhteydessä. Hovioikeudessa etäoikeudenkäynnit sisältävä juttuluettelo voisi lisäksi olla julkisuuden toteuttamisen edistämiseksi asian ensi asteessa käsitelleen käräjäoikeuden kansliassa tai istutopaikassa. Erityistuomioistuimissa ja korkeimmassa oikeudessa juttuluettelot olisivat muiden juttuluetteloiden yhteydessä.

7.6 Laki turvatarkastuksista tuomioistuimissa

5 §. Pykälän 3 momentin soveltamisalaan lisättäisiin tilanne, jossa henkilö haluaa seurata etäoikeudenkäyntiä. Mainittu momentti, joka on säädetty osana videotallenneuudistusta, ei ole tullut vielä voimaan, vaan sen voimaantulosta on laissa 101/2022 säädetty säädettävän erikseen. Nyt tätä voimaantulosäännöstä muutettaisiin siten, että laki 101/2022 tulisi voimaan samaan aikaan kuin muut lakiesitykset. Näin tulisi voimaan myös tuolla lailla muutettu 1 §.

Voimaansaatettua 5 §:n 3 momenttia voitaisiin jo ennen videotallenneuudistuksen voimaantuloa soveltaa tilanteissa, joissa henkilö haluaa katsoa tuomioistuimessa olevaa kuva- ja äänitallennetta, joka on esitetty tuomioistuimessa todisteena.

7.7 Laki rikosasioita koskevaa eurooppalaista tutkintamääräystä koskevan direktiivin täytäntöönpanosta

16 §. *Rikoksesta epäillyn tai vastaajan kuuleminen videoneuvottelua käyttäen.* Pykälän 2 momentista poistettaisiin edellytys, jonka mukaan rikosasian vastaajan kuuleminen direktiivin 24 artiklan mukaisesti videokokouksena edellyttää vastaajan suostumusta. Direktiivin 24 artiklan mukaan syytteessä olevan henkilön suostumuksen puuttuminen muodostaa harkinnanvaraisen perusteen kieltäytyä tutkintamääräyksen täytäntöönpanosta. Kun rikosasian vastaajan kuuleminen voitaisiin ehdotetun oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 8 luvun 13 §:n nojalla jatkossa toteuttaa kansallisesti etäyhteyden välityksellä, vaikka hän ei siihen suostuisi, ei enää ole syytä sille, että suostumuksen puute olisi ehdoton este etäyhteyden käyttämiselle tutkintamääräyksen täytäntöönpanolle.

Lain 1 §:n 1 momentin mukaan direktiivin lainsäädännön alaan kuuluvat säännökset ovat lakina noudatettavia, jollei laista muuta johdu. Direktiivin 24 artiklan 2 kohdan a alakohdan mukaan 11 artiklassa tarkoitettujen tunnustamisesta tai täytäntöönpanosta kieltäytymisen perusteiden lisäksi eurooppalaisen tutkintamääräyksen täytäntöönpanosta voidaan kieltäytyä, jos epäilty tai syytteessä oleva henkilö ei siihen suostu. Edellä todettu merkitsee sitä, että täytäntöönpanoviranomainen voisi lakimuutoksen jälkeen harkinnanvaraisesti kieltäytyä panemasta täytäntöön eurooppalaista tutkintamääräystä, jolla pyydetään rikosasian vastaajan kuulemista videoneuvottelua käyttäen, jos vastaaja kuulemista vastustaisi. Koska kieltäytyminen olisi harkinnanvaraista, tällainen määräys voitaisiin vastustuksesta huolimatta panna täytäntöön, toisin kuin nykyään. Suostumuksen puute voitaisiin ottaa huomioon arvioitaessa sitä, vaarantaisiko kuuleminen vastaajan oikeusturvan.

Pykälän 4 momentissa säädetään suostumuksen antamisesta ja 5 momentissa vastaajan kutsumisesta kuultavaksi käräjäoikeuteen. Kun kyse olisi kuulemisesta, johon vastaaja ei olisi antanut suostumustaan, kutsun noudattaminen ei olisi vapaaehtoista, ja siihen voitaisiin asettaa prosessuaalisia uhkia.

8 Voimaantulo

Lakien olisi perusteltua tulla voimaan ilman aiheetonta viivytystä. Etäoikeudenkäynnin julkisuuden toteuttamisen käytännön ratkaisujen valmisteleminen olisi kuitenkin varattava muutamia kuukausia. Ehdotetaan, että lait tulisivat voimaan muutama kuukausi niiden hyväksymisen ja vahvistamisen jälkeen.

9 Toimeenpano ja seuranta

Lakiehdotusten toimeenpano ei edellyttäisi erityisiä toimia.

Oikeusministeriö seuraa oikeudenkäyntimenettelyä koskevan lainsäädännön toimivuutta yleisellä tasolla. Oikeusministeriö seuraa erityisesti uudistuksen vaikutuksia tuomioistuimenmenettelyyn.

10 Suhde perustuslakiin ja säätämisjärjestys

10.1 Johdanto

Esitys liittyy keskeisimmin perustuslain oikeusturvaa ja oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä koskevaan 21 §:ään. Se on merkityksellinen myös julkisuutta koskevien 12 §:n ja 21 §:n 2 momentin näkökulmasta.

Esitystä arvioidaan seuraavassa ensin oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin kannalta. Tältä osin tarkastellaan erityisesti asianosaisen oikeutta osallistua oikeudenkäyntiin. Tämän jälkeen esitystä arvioidaan julkisuutta koskevien perustuslain säännösten valossa. Esitystä arvioidaan vielä erikseen eräiden erityiskysymysten kannalta.

10.2 Oikeudenmukainen oikeudenkäynti

Perustuslain 21 §:n 1 momentin mukaan jokaisella on oikeus saada asiansa käsitellyksi asianmukaisesti ja ilman aiheutonta viivytystä lain mukaan toimivaltaisessa tuomioistuimessa tai muussa viranomaisessa sekä oikeus saada oikeuksiaan ja velvollisuuksiaan koskeva päätös tuomioistuimen tai muun riippumattoman lainkäyttöelimen käsiteltäväksi. Pykälän 2 momentin mukaan käsittelyn julkisuus sekä oikeus tulla kuulluksi, saada perusteltu päätös ja hakea muutosta samoin kuin muut oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin ja hyvän hallinnon takeet turvataan lailla.

Perustuslain 21 §:n 2 momentti ei estä säätämästä lailla vähäisiä poikkeuksia esimerkiksi oikeudenkäynnin julkisuudesta, kunhan kyseiset poikkeukset eivät muuta julkisuuden asemaa pääsääntönä eivätkä yksittäisessä tapauksessa vaaranna yksilön oikeutta oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin (HE 309/1993 vp s. 74 ja esim. PeVL 43/2021 vp s. 2).

Perustuslain 21 §:n 2 momentin luetteloa oikeusturvatakeista ei ole tarkoitettu tyhjentäväksi (HE 309/1993 vp s. 74). Niihin kuuluvat myös muun muassa Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklassa ja kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskevan kansainvälisen yleissopimuksen 14 artiklassa erityisesti rikoksesta syytetylle taatut oikeudet (HE 309/1993 vp s. 74) sekä Euroopan unionin oikeuden asettamat vaatimukset. Merkittävänä tulkintaohjeena on pidettävä Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisuja, joilla on tulkintaa ohjaava vaikutus myös EU-oikeudessa. Ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisut ovat sen vuoksi tärkeässä asemassa arvioitaessa ehdotuksen perustuslainmukaisuutta.

Se, millaisia vaatimuksia oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä koskeva 6 artikla menettelylle asettaa, vaihtelee sen mukaan, onko kysymys rikos- vai siviiliasia ja ensimmäisen asteen käsittelystä vai muutoksenhausta. Artiklan 3 kohdassa vahvistetaan jokaiselle rikoksesta syytetylle eräitä vähimmäisoikeuksia. Ihmisoikeusoikeustuomioistuimen ratkaisukäytännössä onkin käytännössä pidetty tietyiltä osilta erillään oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaatimukset rikosasioissa ja muissa asioissa. Lisäksi ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisukäytännössä on asetettu ensimmäisen asteen oikeudenkäynnille tiettyjä erityisvaatimuksia suhteessa oikeudenkäyntiin muutoksenhakuasteessa.

Etäoikeudenkäynti

Etäoikeudenkäynnin mahdollistaminen merkitsisi periaatteellisella tasolla merkittävää muutosta siihen, miten oikeudenkäynti voidaan järjestää. Käytännössä muutos ei kuitenkaan olisi kovin suuri ottaen huomioon, että jo nykyään osassa tuomioistuimia on tavanomaista toimittaa suullinen käsittely niin, että istuntosalissa on vain tuomioistuimen ratkaisukokoonpano, ja asianosaiset ja kuultavat ovat etäyhteyden päässä. Etäoikeudenkäynti voisi mahdollistaa käytännön syistä aiheutuvan viivytyksen välttämisen ja parantaa oikeuden saatavuutta, millä olisi jäljempänä tarkemmin käsiteltävin tavoin myönteisiä vaikutuksia perusoikeuksien toteutumiseen.

Suurimpana etäoikeudenkäynnin tuomana muutoksena voidaan pitää sen vaikutusta oikeudenkäynnin julkisuuteen.

Perustuslain 21 §:n 2 momentin mukaan käsittelyn julkisuus sekä oikeus tulla kuulluksi, saada perusteltu päätös ja hakea muutosta samoin kuin muut oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin ja hyvän hallinnon takeet turvataan lailla. Käsittelyn julkisuus on siten erikseen mainittu oikeusturvatakeena. Julkisuus on lisäksi yleisesti taattu perustuslain 12 §:n 2 momentissa.

Perustuslakivaliokunta on käytännössään kiinnittänyt erityistä huomiota perustuslain 12 §:n 2 momentissa turvatuun julkisuuden ja yksityiselämän ja henkilötietojen suojan suhteeseen (ks. esim. PeVL 43/1998 vp, s. 2/II ja PeVL 60/2017 vp, s. 3; ks. myös PeVL 22/2008 vp, s. 4/I). Perustuslakivaliokunta on myös painottanut, että yksityiselämän ja henkilötietojen suojalla ei ole etusijaa muihin perusoikeuksiin nähden. Arvioinnissa on kyse kahden tai useamman perusoikeussäännöksen yhteensovittamisesta ja punninnasta (ks. esim. PeVL 54/2014 vp, s. 2/II, PeVL 10/2014 vp, s. 4/II).

Julkisuusintressi on oikeudenkäynnissä vieläkin vahvempi kuin viranomaistoiminnassa yleensä (PeVL 31/2005 vp s. 4, PeVL 43/1998 vp s. 7/II). Oikeudenkäynnin julkisuus nimittäin liittyy asianosaisen oikeusturvan lisäksi yleisempiin vaatimuksiin riippumattomien tuomioistuinten vallankäytön avoimuudesta ja kontrolloitavuudesta.

Myös ihmisoikeustuomioistuimen vakiintuneen ratkaisukäytännön mukaan oikeudenkäynnin julkisuus on perustavanlaatuinen osa oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin edellytyksiä. Julkinen oikeudenkäynti suojelee asianosaisia salassa ja vailla julkista tarkastelua annettavilta tuomioilta, ja se on tapa säilyttää luottamus tuomioistuimiin (Riepan v. Itävalta, 14.11.2000, 27; Sutter v. Sveitsi, 22.2.1984, 26). Ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisukäytännön perusteella pelkästään käsittelyn teoreettinen julkisuus ei ole riittävää, vaan oikeudenkäynnin seuraamisen on oltava myös käytännössä mahdollista, mikä edellyttää tietyissä tilanteissa tuomioistuimelta esimerkiksi aktiivista tiedottamista (Riepan v. Itävalta, 14.11.2000, kohdat 29-31).

Koska tuomioistuimen olisi taattava julkisuuden toteutuminen kaikissa tilanteissa, esitys ei edellä todetuin perustein heikentäisi oikeudenkäynnin julkisuutta. Oletettavasti käsittelyn julkisuus toteutettaisiin useimmiten sivusalin avulla. Koska sivusalit olisivat useimmiten tuomioistuinten tiloissa, käsittelyjen julkisuus ei myöskään käytännössä ainakaan heikentyisi. Sivusaleja voisi myös olla useita, ja sivusalin käyttäminen voisi parantaa yleisön tosiasiallisia mahdollisuuksia seurata oikeudenkäyntiä. Lisäksi julkisuuden toteuttamiselle voisi olla muita tapoja. Vaikutukset yleisöjulkisuuteen riippuisivat eri tilanteissa siitä, miten yleisöjulkisuuden takaavat ratkaisut käytännössä toteutetaan, mutta ne ei saisivat ainakaan heikentää julkisuuden toteutumista käytännössä. Näin ollen esitys voisi joissakin tilanteissa jopa kohentaa käsittelyn julkisuuden toteutumista, mikä olisi perusoikeuksien näkökulmasta myönteistä.

Välittömyysperiaatteen asettamia vaatimuksia etäyhteyden käytölle arvioidaan erikseen jäljempänä.

Tuomioistuimen jäsenen etäosallistuminen

Tuomioistuimen muun jäsenen kuin puheenjohtajan etäosallistuminen herättää kysymyksen siitä, täyttääkö tällainen oikeudenkäynti menettelyn välittömyydelle asetettavat edellytykset.

Välittömyys on yksi oikeudenkäynnin keskeisistä menettelyperiaatteista. Se merkitsee vaatimusta siitä, että oikeudenkäyntiaineisto esitetään välittömästi siinä oikeudessa, jossa juttu on vireillä ja joka ratkaisee jutun. Vaikka kysymys sinänsä on prosessiperiaatteesta, sillä voidaan nähdä olevan liittymä perustuslain 21 §:n turvaamaan oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin (ks. PeVL 43/2021, kohta 10). Näin on ainakin osaksi siksi, että perustuslakivaliokunnan (PeVL 53/2014 vp s. 3, PeVL 5/2018 vp s. 3) mukaan oikeudenkäynnille on luonteenomaista tuomioistuimen istunnossa tapahtuva asian vastavuoroinen ja puolueeton käsittely. Tuomiovaltaa oikeudenkäynnissä käyttävät tuomarit, jotka ovat samanaikaisesti paikalla tuomioistuimen lakisääteisessä kokoonpanossa ja jotka perustavat päätöksensä keskinäiseen neuvotteluun.

Tuomioistuimen jäsenen etäosallistuminen merkitsisi vähäisempää poikkeusta välittömyysperiaatteeseen kuin todistelun vastaanottaminen muutoksenhakuasteessa videotallenteelta, mistä on säädetty lailla 96/2022 perustuslakivaliokunnan myötävaikutuksella. Asiallisesti tuomioistuimen jäsenen etäosallistuminen on pitkälti rinnastettavissa asianosaisen etäosallistumiseen tai todistajan kuulemiseen etäyhteydellä, mitä ei ole pidetty välittömyysperiaatteen näkökulmasta ongelmallisina (ks. PeVL 5/2018 vp).

Myös ihmisoikeustuomioistuimen vakiintuneen ratkaisukäytännön mukaan välittömyys kuuluu oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin erityisesti rikosasiassa (P.K. v. Suomi, 9.7.2002). Välittömyydellä tarkoitetaan tässä yhteydessä sitä, että vastaajaa vastaan esitetty näyttö tulee esittää suullisessa käsittelyssä hänen ja asian ratkaisevan tuomarin läsnäollessa. Vastaava vaatimus on soveltuvin osin voimassa myös siviiliasianssa, joskin heikompana (Pitkänen v. Suomi, 9.3.2004, 62). Ihmisoikeustuomioistuimen käytännöstä ei ole kuitenkaan tehtävissä sellaista johtopäätöstä, että tuomarin etäosallistuminen itsessään heikentäisi välittömyysperiaatteen toteutumista.

Kotimaisessa tuomioistuinmenettelyssä on lähdetty siitä, että osallistuminen hyvälaatuisella videoyhteydellä on rinnastettavissa osallistumiseen istuntosalista käsin ja että tämä ei toisin sanottuna ole ristiriidassa edellä todettujen välittömyysperiaatteen sisältöä koskevien luonnehdintojen kanssa. Näin on perusteltua katsoa myös tuomarin osalta. Lisäksi toisin kuin asianosaisen kohdalla, tuomioistuimen jäsenen etäosallistuminen edellyttäisi menettelyn yleisen soveliaisuuden lisäksi sitä, että siihen olisi aihetta. Kysymys olisi siten jossain määrin poikkeuksellisesta menettelystä. Etäosallistuminen voisi edistää asian viivytyksetöntä ratkaisua, ja sillä olisi siten myös myönteinen vaikutus oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin toteutumiseen. Tuomioistuinmenettelyjen kehittäminen voi — kuten perustuslakivaliokunta onkin monessa yhteydessä todennut — ajan oloon vaikuttaa asioiden käsittelyaikoihin ja siten edistää perustuslain 21 §:n 1 momentissa jokaiselle turvattua oikeutta saada asiansa ilman aiheutonta viivytystä tuomioistuimessa käsitellyksi (PeVL 4/2010 vp s. 5, PeVL 35/2002 vp s. 3/II, PeVL 31/2005 vp s. 3/II, PeVL 2/2006 vp s. 2/II, PeVL 30/2006 vp s. 4 ja 5).

Oikeudenkäynnin julkisuuteen ei vaikuttaisi se, että osa tuomioistuimen jäsenistä osallistuisi käsittelyyn etäyhteydellä, kun puheenjohtaja osallistuu siihen istuntosalista käsin, koska yleisö voisi tällöin seurata oikeudenkäyntiä tavalliseen tapaan.

Asianosaisen pakollinen etäosallistuminen

Asianosaisen oikeus osallistua ja olla läsnä asiansa suullisessa käsittelyssä kuuluu oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin ytimeen. Kysymys siitä, voidaanko nämä oikeudet toteuttaa vasten hänen tahtoaan etäyhteydellä, on näin ollen merkityksellinen oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin kannalta.

Yleisesti ottaen esityksen taustalla on edellä todetuin tavoin käsitys, jonka mukaan hyvälaatuinen videoyhteys voidaan rinnastaa osallistumiseen istuntosalissa. Tähän perustuu asianosaisen laaja oikeus osallistua oikeudenkäyntiin videoyhteyden välityksellä. Esimerkiksi rikosasian vastaajan etäosallistuminen ei merkitse näin ollen poikkeusta siihen historialliseen ja perustuslakivaliokunnankin toteamaan lähtökohtaan, jonka mukaan vastaajan on oltava henkilökohtaisesti läsnä häntä koskevassa rikosoikeudenkäynnissä (PeVL 5/2018 vp, ks. myös KKO 2022:55 kohta 9). Voidaan ajatella, että samasta perustasta voidaan symmetrisesti johtaa myös asianosaisen pakollinen etäosallistuminen. Toisaalta vaikka tapoja sinänsä tuomioistuimen näkökulmasta voitaisiinkin pitää yhtä hyvinä, voidaan kysyä, tulisiko asianosaisella olla oikeus saada valita haluamansa osallistumistapa. Lisäksi pakollista etäosallistumista tarkoittavan määräyksen antaminen voisi kuitenkin olla omiaan vaarantamaan oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaatimukseen sisältyvän asemien yhtäläisyyden (equality of arms) periaatteen toteutumisen tilanteessa, jossa vastapuoli saa osallistua oikeudenkäyntiin istuntosalista käsin.

Ihmisoikeustuomioistuimen käytännön mukaan ihmisoikeussopimuksen 6 artikla perustaa rikosasiassa syytetylle oikeuden osallistua asiansa suulliseen käsittelyyn (Marcello Viola v. Italia, 5.10.2006, 52). Tämä ilmenee muun muassa siitä, että 6 artiklan 3 c–e alakohtien mukaan jokaisella rikoksesta syytetyllä on vähimmäisoikeutena oikeus puolustautua henkilökohtaisesti, kuulustella todistajia ja saada maksutta tulkin apua. Näiden oikeuksien toteutuminen käytännössä edellyttää oikeutta osallistua oikeudenkäyntiin. On kuitenkin syytä muistaa, että ihmisoikeussopimuksen näkökulmasta keskeistä on sen arvioiminen, onko oikeudenkäynti kokonaisuutena arvioiden oikeudenmukainen (Ibrahim ja muut v. Yhdistynyt kuningaskunta, 13.9.2016, kohta 250–252).

Ihmisoikeustuomioistuimella on toistaiseksi kohtuullisen niukasti ratkaisukäytäntöä etäyhteyden käyttämisestä. Ottaen huomioon myös ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisukäytännön dynaaminen luonne ratkaisukäytännön voidaan olettaa tältä osin olevan vielä kehittymässä. Ihmisoikeustuomioistuin on kuitenkin vakiintuneesti katsonut, että asianosaisen osallistuminen voidaan toteuttaa videoyhteydellä, kunhan sille on hyväksyttävä syy ja menettely muutoin täyttää 6 artiklan asettamat vaatimukset (Marcello Viola, 5.10.2006, 72; Medvedev v. Venäjä, 27.6.2017, kohta 30; Bivolaru v. Romania [nro 2], 2.10.2018, 138–139). Asianosaisen läsnäolo istuntosalissa on oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin näkökulmasta toivottavaa, mutta se ei ole päämäärä itsessään, vaan väline kokonaisuutena arvostellen oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin varmistamiseksi (Golubev v. Venäjä, 9.11.2006). Lisäksi käytettävän etäyhteyden on oltava laadultaan sellainen, että osallistuminen on tosiasialla mahdollista ilman teknisiä ongelmia, ja sen on mahdollistettava luottamuksellinen yhteydenpito avustajan kanssa (Grigoryevskikh v. Venäjä, 9.4.2009, 83).

Toisaalta ihmisoikeustuomioistuin on katsonut, että läsnäolo-oikeus on yleisesti ottaen painavampi ensimmäisessä asteessa kuin muutoksenhakuasiaa käsittelevässä tuomioistuimessa (Sakhnovskiy v. Venäjä, 2.11.2010, 96). Tämä koskee erityisesti rikosasian vastaajaa. Tästä huolimatta vaikuttaisi siltä, että rikosasian vastaajankin läsnäolo-oikeus voidaan myös ensimmäisessä asteessa toteuttaa videoyhteyden välityksellä, vaikka vastaaja ei siihen suostu, kunhan muut videoyhteyden käyttämiselle asetettavat edellytykset täyttyvät (ks. em. ratkaisu, 98). Rikosasian vastaajan oikeutta olla läsnä oikeussalissa ensimmäisessä asteessa on kuitenkin pidettävä vahvana lähtökohtana, josta poikkeaminen edellyttää hyviä perusteita.

Jo nykyisen lainsäädännön mukaan on mahdollista poistaa asianosainen, myös rikosasian vastaaja, asiansa suullisesta käsittelystä. Tämän ihmisoikeustuomioistuin on tietyin edellytyksin hyväksynyt (Idalov v. Venäjä, 22.5.2012, 175-177; Marguš v. Kroatia, 27.5.2014, 90-91). Asianosaisen oikeuksia parantaa se, jos hänelle tarjotaan tämän jälkeen mahdollisuus osallistua etäyhteyden välityksellä.

Riita-asioiden osalta ihmisoikeustuomioistuin on katsonut, että 6 artikla ei takaa oikeutta henkilökohtaiseen läsnäoloon vaan yleisemmän oikeuden esittää asiansa ja vaatimuksensa tuomioistuimelle tehokkaasti ja vastapuoleen verrattuna tasapuolisin mahdollisuuksin (Yevdokimov ja muut v. Venäjä, 16.2.2016, kohta 22; Jallow v. Norja 2.12.2021, kohdat 59-70). Johdonmukaista on siten katsoa, että riita-asioissa asianosaisen läsnäolo-oikeuden toteuttamisesta etäyhteydellä voidaan tarvittaessa määrätä matalammalla kynnyksellä kuin rikosasiassa. Toisaalta tarvettakin siihen esiintyyneen käytännössä harvemmin riita-asioissa.

Myös Yhdistyneiden kansakuntien ihmisoikeuskomitea on katsonut, ettei etäyhteyden käyttäminen itsessään välttämättä loukkaa YK:n kansalais- ja poliittisia oikeuksia koskevan sopimuksen (KP-sopimus) 14 artiklaa. Loukkauksen kuitenkin muodostaa se, jos asianosainen on pyytänyt saada olla läsnä oikeussalissa ensimmäisen asteen käsittelyssä, ja tämä oikeus evätään vain käytännöllisiin syihin vedoten (CCPR/C/135/D/3736/2020).

Yhteenvedon voidaan todeta, että missään asiaryhmässä tai tuomioistuimen asteessa ei näyttäisi olevan ehdotonta velvollisuutta toteuttaa asianosaisen osallistumisoikeus nimenomaan istuntosalista käsin hänen sitä vaatiessa. Oikeustila ei kuitenkaan ole täysin vakiintunut sen osalta, millä reunaehdoilla näin voidaan toimia. Unionin tuomioistuin ei ole antanut ratkaisua syyttömyyssolettamadiirektiivin tulkinnasta tästä näkökulmasta, ja ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisukäytännön voidaan olettaa olevan tältä osin vielä kehittymässä. Tähänastisen käytännön perusteella voidaan kuitenkin todeta, että asian erityispiirteillä sekä etäyhteyden käyttämisen syillä ja osallistumisen toteuttamistavalla on käytännössä merkittävä vaikutus siihen, täyttääkö menettely oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaatimukset.

Ehdotettu joustava sääntelymalli mahdollistaa ihmisoikeustuomioistuimen ja unionin tuomioistuimen käytännön kehittymisen huomioimisen. Määräyksen antaminen edellyttäisi erityisiä syitä. Huomioon otettavista kriteereistä olisi erikseen säädetty laissa. Selvää on, että muiden oikeudenkäyntiin osallistuvien turvallisuus ja oikeudenkäynnin järjestys on pystyttävä kaikissa tapauksissa turvaamaan. Esitys on näillä perustein perustuslain mukainen.

Muut vaikutukset oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin

Oikeusturvaan ja oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin kuuluu myös vaatimus oikeuden saatavuudesta ja ratkaisun saamisesta ilman aiheutonta viivytystä. Perustuslakivaliokunta on kiinnittänyt huomiota oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin ja asioiden viivytyksettömyyden käsittelyyn liittyvien perusoikeuksien merkitykseen oikeusvaltion kulmakivinä (esim. PeVL 43/2021 vp). Tuomioistuinkäsittelyjen joutuisuuden edistäminen on tärkeää etenkin, kun oikeudenkäynnin pituus on muodostunut joissakin tapauksissa Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen toteamaksi oikeusturvaongelmaksi Suomessa (PeVM 1/2010 vp, PeVL 4/2010 vp s. 5). Vaikka tähän perustuvia loukkauksia ei oikeudenkäynnin viivästymisen hyvittämisestä annetun lain säätämiseen jälkeen ole todettu, oikeudenkäyntien viivästyminen on sen hyvittämisestä huolimatta edelleen ongelmallista perusoikeuksien näkökulmasta.

Näiden oikeuksien toteutumista esitys olisi omiaan kohentamaan, mikä edistäisi perustuslain 21 §:n 1 momentissa jokaiselle turvattua oikeutta saada asiansa ilman aiheutonta viivytystä tuomioistuimessa käsitellyksi (PeVL 31/2005 vp s. 3). Etäyhteyksien

käyttämismahdollisuuksien laajentaminen olisi omiaan parantamaan oikeuden saatavuutta erityisesti silloin, kun osallistuminen istuntosalista käsin vaatisi matkustamista. Käräjäoikeusverkoston karsiminen on johtanut välimatkojen pidentymiseen, millä voi olla merkitystä perustuslain 21 §:ään sisältyvän oikeuden saatavuuden kannalta (PeVL 55/2006 vp s. 5). Asioiden hoitaminen saattaa hankaloitua ja kustannukset saattavat kasvaa. Perustuslakivaliokunta onkin kiinnittänyt huomiota siihen, että välimatkojen pitenemisestä aiheutuvaa haittaa voidaan vähentää sähköisen asioinnin ja etäyhteyksien käytön avulla (PeVL 12/2017 vp s. 2). Oikeuden saatavuuden parantuminen parantaa osaltaan oikeusturvaa (PeVL 16/2019 vp s. 3–4, PeVL 50/2018 vp s. 5, PeVL 55/2014 vp s. 3–4 ja PeVL 32/2012 vp s. 3).

Etäyhteyksiä käyttämällä voidaan myös ainakin yksittäisissä tapauksissa välttää asian ratkaisemisen viipyminen, joka aiheutuisi käsittelyn peruuttamisesta tai soveliaan istuntosalin vapautumisen odottamisesta. Näiltä lakiuudistus edistäisi perusoikeuksien toteutumista. Kokonaisuutena arvioiden ehdotus on näiltä osin hyväksyttävä perusoikeusjärjestelmän ja sen tavoitteiden kannalta.

10.3 Muita kysymyksiä

Yksityisyyden suoja. Ehdotetut etäoikeudenkäyntiä ja sen julkisuutta koskevat säännökset eivät laajentaisi yksityiselämän suojaan kohdistuvia vaikutuksia, joita oikeudenkäynnistä seuraa riippumatta siitä, millä tavalla oikeudenkäynti järjestetään. Edellä jaksossa 4.2.4 on arvioitu henkilötietojen suojaan ja tietoturvallisuuden kohdistuvia vaikutuksia. Mahdolliset etäyhteyksiin käytettävään teknologiaan liittyvät tietosuojavaikutukset ja riskit huomioitaisiin sovellettavien tietosuojalainsäädännön vaatimusten mukaisesti.

Hallintotehtävän antaminen muulle kuin viranomaiselle. Perustuslain 124 §:n mukaan julkinen hallintotehtävä voidaan antaa muulle kuin viranomaiselle vain lailla tai lain nojalla, jos se on tarpeen tehtävän tarkoituksenmukaiseksi hoitamiseksi eikä vaaranna perusoikeuksia, oikeusturvaa tai muita hyvän hallinnon vaatimuksia. Merkittävää julkisen vallan käyttöä sisältäviä tehtäviä voidaan kuitenkin antaa vain viranomaiselle.

Ehdotettu muutos turvatarkastuksista tuomioistuimissa annettuun lakiin merkitsisi sitä, että etäoikeudenkäyntiä seuraamaan saapuville henkilöille voitaisiin tehdä tuomioistuimessa samanlainen turvatarkastus kuin nykytilassa tehdään oikeudenkäyntiä seuraamaan saapuvalla yleisölle. Lisäksi etäoikeudenkäyntiä seuraamaan saapuvilta voitaisiin ottaa pois kuvan tallentamiseen soveltuvat välineet oikeudenkäynnin asianosaisten ja siellä kuultavien henkilöiden yksityisyyden suojaamiseksi. Tämä muutos vastaisi sitä, mitä on vastikään säädetty videotallenteita katsomaan saapuvien henkilöiden tarkastamisesta mainitun lain 5 §:n 3 momentissa (HE 133/2021 vp, PeVL 43/2021 vp), joka pantaisiin esityksellä voimaan.

Turvatarkastuksista tuomioistuimissa annettu laki on säädetty perustuslakivaliokunnan myötävaikutuksella (PeVL 2/1999 vp), mutta ennen perustuslain voimaantuloa. Perustuslakivaliokunta on katsonut, että hallituksen esitys eduskunnalle laiksi tuomioistuimien turvatarkastuksista annetun lain muuttamisesta HE 63/2023 vp), joka olisi laajentanut lain soveltamisalaa myös muiden oikeushallinnon viranomaisten asiakkaisiin, ei vaikuttanut kokonaan ongelmattomalta perustuslain 124 §:n kannalta (PeVL 6/2024 vp). Hallitus on peruuttanut esityksen.

Ehdotettu muutos voimassa olevaan lainsäädäntöön perustuisi johdonmukaisuussyihin ja olisi luonteeltaan täsmäntävä. Henkilöille, jotka haluavat seurata oikeudenkäyntiä, tehdään jo nykyisellään turvatarkastus mainitun lain 2 ja 5 §:n nojalla, eikä muutos siten laajentaisi turvatarkastuksen kohteeksi joutuvien henkilöiden joukkoa. Lailla ei myöskään laajennettaisi

turvatarkastajien toimivaltuuksia, sillä turvatarkastajan oikeus tarkastaa henkilöt, jotka saapuvat katsomaan tuomioistuimeen henkilötodistelusta laadittuja videotallenteita, ja turvatarkastajan oikeus ottaa pois kuvan tallentamiseen soveltuva väline, on tuoreeltaan hyväksytty (5 §:n 3 momentti, HE 133/2021 vp). Perustuslakivaliokunta on tuolloin katsonut, että lakiesitys voitiin käsitellä tavallisen lain säätämisyjärjestyksessä (PeVL 43/2021 vp).

Syyt turvatarkastuksista tuomioistuimissa annetun lain muuttamiseen ovat hyväksyttäviä perusoikeusjärjestelmän kokonaisuuden kannalta. Yleisölle tehtävät turvatarkastukset olisivat keino varmistaa oikeudenkäynnissä kuultavien henkilöiden ja asianosaisten yksityisyyden suojan toteutuminen. Ehdotettu rajattu muutos on edellytys sille, että etäoikeudenkäyntejä voidaan järjestää. Etäoikeudenkäynnit parantaisivat oikeuden saatavuutta ja ehkäisisivät oikeudenkäyntien viivästymistä.

Näillä perustein esitys on näiltäkin osin perustuslain mukainen.

10.4 Johtopäätökset

Edellä esitetyillä perusteilla esitys on perustuslain ja Suomea sitovien kansainvälisten ihmisoikeusvelvoitteiden mukainen. Lait voidaan siten hyväksyä tavallisen lain säätämisyjärjestyksessä.

Ehdotettu lainsäädäntö olisi merkittävä uudistus. Oikeudenkäyntiin osallistumista ja oikeudenkäynnin julkisuutta koskeva lainsäädäntö on oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaatimuksen ydintä. Perustuslakivaliokunta ei ole aikaisemmin käsitellyt kysymystä siitä, voidaanko oikeus osallistua oikeudenkäyntiin toteuttaa etäyhteyksien välityksellä vastoin asianosaisten tahtoa. Tähän samoin kuin etäoikeudenkäynnin hyväksyttävyyteen laajemminkaan ei ole nimenomaista vastausta myöskään Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisukäytännössä. Näistä syistä ehdotuksesta olisi aiheellista pyytää perustuslakivaliokunnan lausunto.

Ponsi

Edellä esitetyn perusteella annetaan eduskunnan hyväksyttäväksi seuraavat lakiehdotukset:

1.

Laki

oikeudenkäymiskaaren muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
kumotaan oikeudenkäymiskaaren 5 luvun 15 d §, sellaisena kuin se on laissa 422/2018,
muutetaan 12 luvun 8 §:n 4 ja 5 momentti sekä 17 luvun 41 §:n 4 momentti ja 52 §, sellaisina kuin ne ovat, 12 luvun 8 §:n 4 ja 5 momentti laissa 422/2018 sekä 17 luvun 41 §:n 4 momentti laissa 732/2015 ja 52 § laeissa 732/2015 ja 11/2016, sekä
lisätään 2 luvun 1, 8, 9 ja 11 §:n edelle uusi väliotsikko, lukuun uusi 15—17 § ja niiden edelle uusi väliotsikko, 12 luvun 8 §:ään, sellaisena kuin se on laissa 422/2018, uusi 6 momentti sekä 14 luvun 6 §:ään, sellaisena kuin se on laissa 244/2006, uusi 2 momentti seuraavasti:

2 luku

Päätösvaltaisuudesta

Päätösvaltaisuus käräjäoikeudessa

1 §

Päätösvaltaisuus hovioikeudessa

8 §

Päätösvaltaisuus korkeimmassa oikeudessa

9 §

Yleisiä säännöksiä päätösvaltaisuudesta

11 §

Etäyhteydet oikeudenkäynnissä

15 §

Tuomioistuimen kokoonpanon jäsenten on oltava suullisessa käsittelyssä läsnä istuntosalissa. Sen estämättä, mitä 1 momentissa säädetään, tuomioistuimen puheenjohtaja voi sallia tuomioistuimen muun jäsenen osallistuvan suulliseen käsittelyyn käyttäen teknistä tiedonvälitystapaa, jossa käsittelyyn osallistuvilla on puhe- ja näköyhteys keskenään (*etäyhteys*), jos siihen on aihetta ja jos puheenjohtaja harkitsee tämän soveliaaksi.

Tuomioistuimen jäsen ei saa osallistua etäyhteydellä suulliseen käsittelyyn oleskellessaan ulkomailla.

16 §

Sen estämättä, mitä 15 §:n 1 momentissa säädetään, rikos- ja riita-asian suullinen valmistelu voidaan toimittaa niin, että puheenjohtaja ja tuomioistuimen muu ratkaisukokoonpano sekä asianosaiset osallistuvat siihen etäyhteydellä, jos tuomioistuin harkitsee tämän soveliaaksi (*etäoikeudenkäynti*).

Rikos-, riita- ja hakemusasian pääkäsittelyssä ja muussa suullisessa käsittelyssä voidaan soveltaa, mitä 1 momentissa säädetään, jos siihen on perusteltu syy ottaen huomioon asian laatu ja merkitys asianosaiselle.

Suullinen valmistelu voidaan pitää käyttäen teknistä tiedonvälitystapaa, jossa käsittelyyn osallistuvilla on puheyhteys keskenään, jos tuomioistuin katsoo sen tarkoituksenmukaiseksi.

17 §

Meneteltäessä 16 §:ssä tarkoitettulla tavalla tuomioistuimen on taattava oikeudenkäynnin julkisuuden toteutuminen siten, että yleisö voi seurata julkista suullista käsittelyä puhe- ja näköyhteyden välityksellä.

12 luku

Asianosaisista

8 §

Mitä tässä luvussa säädetään kutsuista sekä pakkokeinoista ja poissaolon seuraamuksista, sovelletaan myös osallistumiseen suulliseen käsittelyyn käyttäen teknistä tiedonvälitystapaa.

Jos asianosainen ei anna 1 momentissa tarkoitettua suostumusta, tuomioistuin voi kuitenkin määrätä, että hänen osallistumisensa suulliseen käsittelyyn toteutetaan etäyhteydellä, jos siihen on erityinen syy ottaen huomioon asian laatu ja merkitys asianosaiselle.

Tässä pykälässä tarkoitettu osallistuminen voidaan valmisteluistunnossa toteuttaa myös ilman näköyhteyttä, jos tuomioistuin katsoo sen tarkoituksenmukaiseksi. Tällöin ei kuitenkaan sovelleta, mitä 5 momentissa säädetään.

14 luku

Asian käsittelystä oikeudessa

6 §

Jos poistettavaksi määrätty on asianosainen, hänelle on varattava mahdollisuus osallistua oikeudenkäyntiin etäyhteydellä, jos se on mahdollista.

17 luku

Todistelusta

41 §

Jos kuulustelu toimitetaan etäyhteydellä, kuulusteluun voidaan soveltaa, mitä todistelutarkoituksessa kuultavan asianosaisen taikka todistajan ja asiantuntijan poissaolon seuraamuksista ja heihin kohdistettavista pakkokeinoista säädetään. Kutsussa on ilmoitettava 3 momentissa säädettyjen tietojen lisäksi, millä tavoin kuulustelu toimitetaan.

52 §

Todistelutarkoituksessa kuultavaa asianosaista sekä todistajaa ja asiantuntijaa voidaan kuulla pääkäsittelyssä hänen henkilökohtaisesti läsnä olematta etäyhteydellä, jos tuomioistuimien harkitsee tämän soveliaaksi.

Edellä 1 momentissa tarkoitettu kuuleminen voidaan toimittaa myös ilman näköyhteyttä, jos tuomioistuimien harkitsee tämän soveliaaksi ja jos:

1) kuultavan kertomuksen uskottavuutta voidaan luotettavasti arvioida ilman hänen henkilökohtaista läsnäoloaan pääkäsittelyssä;

2) kuultava ei sairauden tai muun syyn vuoksi voi saapua henkilökohtaisesti pääkäsittelyyn;

3) kuultavan henkilökohtaisesta saapumisesta pääkäsittelyyn aiheutuu todisteen merkitykseen verrattuna huomattavia kustannuksia tai huomattavaa haittaa; tai

4) kuultava on jäänyt pois pääkäsittelystä eikä hänen henkilökohtaisella kuulemisellaan ole asian selvittämiseksi keskeinen merkitys.

Kuulemista ei kuitenkaan saa toimittaa ilman näköyhteyttä, jos kuultava ei ole täyttänyt 15 vuotta tai hänen henkinen toimintansa on häiriintynyt.

Asianosaisille on varattava tilaisuus esittää kuultavalle kysymyksiä.

Tämä laki tulee voimaan päivänä _____ kuuta 20 ____.

2.

Laki

oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti

kuumetaan oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain (689/1997) 5 luvun 10 a § ja 7 luvun 14 a §, sellaisina kuin ne ovat laissa 423/2018,

muutetaan 8 luvun 13 §:n 4 ja 5 momentti, sellaisina kuin ne ovat laissa 423/2018, sekä

lisätään 8 luvun 13 §:ään, sellaisena kuin se on laissa 423/2018, uusi 6 momentti seuraavasti:

8 luku

Asianosaisista

13 §

Mitä tässä luvussa säädetään kutsuista sekä pakkokeinoista ja poissaolon seuraamuksista, sovelletaan myös osallistumiseen suulliseen käsittelyyn käyttäen teknistä tiedonvälitystapaa.

Jos asianosainen ei anna 1 momentissa tarkoitettua suostumusta, tuomioistuimien voi kuitenkin määrätä, että hänen osallistumisensa suulliseen käsittelyyn toteutetaan teknisellä tiedonvälitystavalla, jossa istuntoon osallistuvilla on puhe- ja näköyhteys keskenään, jos siihen on erityinen syy ottaen huomioon asian laatu ja merkitys asianosaiselle.

Tässä pykälässä tarkoitettu osallistuminen voidaan valmistelustunnossa toteuttaa myös ilman näköyhteyttä, jos tuomioistuin katsoo sen tarkoituksenmukaiseksi. Tällöin ei kuitenkaan sovelleta, mitä 5 momentissa säädetään.

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20

3.

Laki

pakkokeinolain muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan pakkokeinolain (806/2011) 3 luvun 1 §:n 2 momentti ja 8 luvun 17 §:n 1 momentti
sekä
lisätään 3 luvun 14 §:ään, sellaisena kuin se on osaksi laissa 452/2023, uusi 5 momentti
seuraavasti:

3 luku

Tuomioistuinmenettely vangitsemisasioiden

1 §

Vangitsemisesta päättävä viranomainen

Vangitsemista koskevaa asiaa käsiteltäessä käräjäoikeus on päätösvaltainen myös, kun siinä on yksin puheenjohtaja. Istunto voidaan pitää myös muuna aikana ja muussa paikassa kuin yleisen alioikeuden istunnosta säädetään. Asian käsittelyyn sovelletaan lisäksi, mitä oikeudenkäymiskaaren 2 luvun 15 §:ssä, 16 §:n 1 momentissa ja 17 §:ssä säädetään.

14 §

Määräajan asettaminen syytteen nostamista varten

Asian käsittelyyn sovelletaan lisäksi, mitä oikeudenkäymiskaaren 2 luvun 15 §:ssä, 16 §:n 1 momentissa ja 17 §:ssä säädetään.

8 luku

Etsintä

17 §

Erityistä kotietsintää koskeva tuomioistuinkäsittely

Erityisestä kotietsinnästä päättää syyteasiassa toimivaltainen tuomioistuin. Ennen syytteen nostamista etsinnästä saa päättää myös se käräjäoikeus, jonka tuomiopiirissä etsinnän kohteena oleva paikka sijaitsee. Asiaa käsittelevä käräjäoikeus on päätösvaltainen myös, kun siinä on yksin puheenjohtaja. Asian käsittelyyn sovelletaan lisäksi, mitä oikeudenkäymiskaaren 2 luvun 15 §:ssä, 16 §:n 1 momentissa ja 17 §:ssä säädetään.

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20

4.

Laki

sakon täytäntöönpanosta annetun lain 30 §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan sakon täytäntöönpanosta annetun lain (672/2002) 30 §:n 3 momentti, sellaisena kuin se on laissa 425/2018, seuraavasti:

30 §

Asian käsittely tuomioistuimessa

Maksuvelvollisen on osallistuttava tuomioistuimen käsittelyyn, jos hän haluaa tulla kuulluksi. Jos maksuvelvollinen on laillista estettä ilmoittamatta poissa, asia voidaan ratkaista hänen poissaolostaan huolimatta. Maksuvelvollinen voi ennen asian käsittelyä toimittaa kirjallisen vastineen tuomioistuimen kansliaan.

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20

5.

Laki

oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa annetun lain 4 ja 14 §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa annetun lain (370/2007)
4 § ja 14 §:n 2 momentti sekä
lisätään 14 §:ään uusi 4 momentti, seuraavasti:

4 §

Oikeudenkäyntiä koskevien perustietojen julkisuus

Tiedot asiaa käsittelevästä tuomioistuimesta, asian yksilöidystä laadusta, asian käsittelyn vaiheista sekä suullisen käsittelyn ajankohdasta ja käsittelypaikasta samoin kuin asianosaisen yksilöimiseksi tarpeelliset tiedot ovat julkisia. Jos suullisella käsittelyllä ei ole käsittelypaikkaa, tieto siitä, miten suullista käsittelyä voi seurata, on julkinen. Tuomioistuin voi kuitenkin 6 §:ssä tarkoitetuissa tilanteissa määrätä pidettäväksi salassa tiedon asianomistajan tai turvapaikanhakijan henkilöllisyydestä.

14 §

Suullisen käsittelyn julkisuus

Jokaisella on oikeus olla läsnä asian julkisessa käsittelyssä tai seurata sitä videoyhteydellä, jollei tässä tai muussa laissa toisin säädetä.

Jos oikeudenkäynti toimitetaan oikeudenkäymiskaaren 2 luvun 16 §:ssä tarkoitettuna etäoikeudenkäyntinä, 3 momentissa tarkoitetun juttuluettelon on oltava tuomioistuimen kansliassa tai sijaintipaikkakunnalla.

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20 .

6.

Laki

turvatarkastuksista tuomioistuimissa annetun lain 1 ja 5 §:n muuttamisesta annetun lain 5 §:n ja voimaantulosäännöksen muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti

muutetaan turvatarkastuksista tuomioistuimissa annetun lain 1 ja 5 §:n muuttamisesta annetun lain (101/2022) 5 §:n 3 momentti ja voimaantulosäännös seuraavasti:

5 §

Turvatarkastustoimenpiteet

Turvatarkastajalla on myös oikeus 1 momentissa säädetyin tavoin tarkastaa henkilö, joka haluaa katsoa tuomioistuimessa kuva- ja äänitallennetta tai seurata oikeudenkäymiskaaren 2 luvun 16 §:ssä tarkoitettua etäoikeudenkäyntiä, ja hänen mukanaan olevat tavarat sen selvittämiseksi, ettei hänellä ole mukanaan kuvan tallentamiseen soveltuvaa välinettä. Turvatarkastajalla on samoin edellytyksin oikeus ottaa pois tarkastuksessa tai muuten löydetty kuvan tallentamiseen soveltuva väline kuva- ja äänitallenteen katsomisen ajaksi.

Tämä laki tulee voimaan samana päivänä kuin turvatarkastuksista tuomioistuimissa annetun lain 1 ja 5 §:n muuttamisesta annetun lain 5 §:n ja voimaantulosäännöksen muuttamisesta annettu laki (/).

Tämä laki tulee voimaan päivänä _____ kuuta _____ 20 ____.

7.

Laki

rikosasioita koskevaa eurooppalaista tutkintamääräystä koskevan direktiivin täytäntöönpanosta annetun lain 16 §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan rikosasioita koskevaa eurooppalaista tutkintamääräystä koskevan direktiivin täytäntöönpanosta annetun lain (430/2017) 16 §:n 2 momentti, seuraavasti:

16 §

Rikoksesta epäillyn tai vastaajan kuuleminen videoneuvottelua käyttäen

Rikosasian vastaajan kuulemisen edellytyksenä on, että kuuleminen ei asian laatu sekä muut olosuhteet huomioon ottaen vaaranna vastaajan oikeusturvaa. Kuulemisesta päättää 5 §:n 2 momentissa tarkoitettu käräjäoikeus.

Tämä laki tulee voimaan _____ päivänä _____ kuuta 20 ____.

Helsingissä 6.6.2024

Pääministeri

Petteri Orpo

Oikeusministeri Leena Meri

1.

Laki

oikeudenkäymiskaaren muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
kumotaan oikeudenkäymiskaaren 5 luvun 15 d §, sellaisena kuin se on laissa 422/2018,
muutetaan 12 luvun 8 §:n 4 ja 5 momentti sekä 17 luvun 41 §:n 4 momentti ja 52 §, sellaisina
kuin ne ovat, 12 luvun 8 §:n 4 ja 5 momentti laissa 422/2018 sekä 17 luvun 41 §:n 4 momentti
laissa 732/2015 ja 52 § laeissa 732/2015 ja 11/2016, sekä
lisätään 2 luvun 1, 8, 9 ja 11 §:n edelle uusi väliotsikko, lukuun uusi 15—17 § ja niiden edelle
uusi väliotsikko, 12 luvun 8 §:ään, sellaisena kuin se on laissa 422/2018, uusi 6 momentti sekä
14 luvun 6 §:ään, sellaisena kuin se on laissa 244/2006, uusi 2 momentti seuraavasti:

Voimassa oleva laki

Ehdotus

2 luku

2 luku

Päätösvaltaisuudesta

Päätösvaltaisuudesta

Päätösvaltaisuus käräjäoikeudessa

1 §

Päätösvaltaisuus hovioikeudessa

8 §

Päätösvaltaisuus korkeimmassa oikeudessa

9 §

Yleisiä säännöksiä päätösvaltaisuudesta

11 §

Etäyhteydet oikeudenkäynnissä

15 §

Tuomioistuimen kokoonpanon jäsenten on oltava suullisessa käsittelyssä läsnä istuntosalissa.

Sen estämättä, mitä 1 momentissa säädetään, tuomioistuimen puheenjohtaja voi sallia tuomioistuimen muun jäsenen osallistuvan suulliseen käsittelyyn käyttäen teknistä tiedonvälitystapaa, jossa käsittelyyn osallistuvilla on puhe- ja näköyhteys keskenään (etäyhteys), jos siihen on aihetta ja jos puheenjohtaja harkitsee tämän soveliaaksi.

Tuomioistuimen jäsen ei saa osallistua etäyhteydellä suulliseen käsittelyyn oleskellessaan ulkomailla.

16 §

Sen estämättä, mitä 15 §:n 1 momentissa säädetään, rikos- ja riita-asian suullinen valmistelu voidaan toimittaa niin, että puheenjohtaja ja tuomioistuimen muu ratkaisukokoonpano sekä asianosaiset osallistuvat siihen etäyhteydellä, jos tuomioistuin harkitsee tämän soveliaaksi (etäoikeudenkäynti).

Rikos-, riita- ja hakemusasian pääkäsittelyssä ja muussa suullisessa käsittelyssä voidaan soveltaa, mitä 1 momentissa säädetään, jos siihen on perusteltu syy ottaen huomioon asian laatu ja merkitys asianosaiselle.

Suullinen valmistelu voidaan pitää käyttäen teknistä tiedonvälitystapaa, jossa käsittelyyn osallistuvilla on puhe- ja näköyhteys keskenään, jos tuomioistuin katsoo sen tarkoituksenmukaiseksi.

17 §

Meneteltäessä 16 §:ssä tarkoitettulla tavalla tuomioistuimen on taattava oikeudenkäynnin julkisuuden toteutuminen siten, että yleisö voi seurata julkista suullista käsittelyä puhe- ja näköyhteyden välityksellä.

5 luku

Riita-asian vireillepano ja valmistelu

15 d §

Valmisteluistunto voidaan pitää myös puhelimitse taikka käyttäen teknistä tiedonvälitystapaa, jossa käsittelyyn

5 luku

Riita-asian vireillepano ja valmistelu

15 d §

Voimassa oleva laki

Ehdotus

osallistuvilla on puheyhteys keskenään, jos tuomioistuimien katsoo sen tarkoituksenmukaiseksi. Tällöin 12 luvun säännöksiä asian ratkaisemisesta asianosaisen poissaolon perusteella ei sovelleta.

(kumotaan)

12 luku

Asianosaisista

8 §

Mitä tässä luvussa säädetään kutsuista sekä pakkokeinoista ja poissaolon seuraamuksista, sovelletaan myös osallistumiseen suulliseen käsittelyyn käyttäen teknistä tiedonvälitystapaa toisessa tuomioistuimessa tai muun viranomaisen luona.

Teknisen tiedonvälitystavan käyttämisestä valmisteluistunnossa säädetään 5 luvun 15 d §:ssä

14 luku

Asian käsittelystä oikeudessa

6 §

Tuomioistuimen puheenjohtaja on velvollinen valvomaan järjestyksen noudattamista istunnossa ja antamaan tätä varten tarvittavat määräykset. Puheenjohtaja voi määrätä istuntosalista poistettavaksi sen, joka häiritsee käsittelyä tai käyttäytyy muutoin sopimattomasti.

12 luku

Asianosaisista

8 §

Mitä tässä luvussa säädetään kutsuista sekä pakkokeinoista ja poissaolon seuraamuksista, sovelletaan myös osallistumiseen suulliseen käsittelyyn käyttäen teknistä tiedonvälitystapaa.

Jos asianosainen ei anna 1 momentissa tarkoitettua suostumusta, tuomioistuimien voi kuitenkin määrätä, että hänen osallistumisensa suulliseen käsittelyyn toteutetaan etäyhteydellä, jos siihen on erityinen syy ottaen huomioon asian laatu ja merkitys asianosaiselle.

Tässä pykälässä tarkoitettu osallistuminen voidaan valmisteluistunnossa toteuttaa myös ilman näköyhteyttä, jos tuomioistuimien katsoo sen tarkoituksenmukaiseksi. Tällöin ei kuitenkaan sovelleta, mitä 5 momentissa säädetään.

14 luku

Asian käsittelystä oikeudessa

6 §

Tuomioistuimen puheenjohtaja on velvollinen valvomaan järjestyksen noudattamista istunnossa ja antamaan tätä varten tarvittavat määräykset. Puheenjohtaja voi määrätä istuntosalista poistettavaksi sen, joka häiritsee käsittelyä tai käyttäytyy muutoin sopimattomasti.

17 luku

Todistelusta

41 §

Jos todistelutarkoituksessa kuultava asianosainen taikka todistajaksi tai asiantuntijaksi nimetty on tuomioistuimessa läsnä, häntä voidaan kuulla heti.

Tarvittaessa tuomioistuin huolehtii todistajan ja asiantuntijan kutsumisesta, jollei sitä 11 luvun 2 §:ssä mainitulla perusteella ole annettu asianosaisten huolehdittavaksi tai jollei oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 5 luvun 19 §:stä muuta johdu. Kuultava on kutsuttava tuomioistuimen asettaman sakon uhalla ja kutsu on annettava henkilökohtaisesti tiedoksi siten kuin 11 luvun 3, 3 b tai 4 §:ssä säädetään.

Kutsussa on ilmoitettava, minä päivänä ja kellonaikana sekä missä istunto pidetään. Kutsussa on myös mainittava tarpeelliset tiedot asianosaisista ja asiasta. Lisäksi kutsussa on ilmoitettava 62 tai 64 §:ssä sekä 65 §:n 3 momentissa tarkoitettut tiedot.

Jos 52 §:ssä tai 56 §:n 2 momentissa tarkoitettu kuulustelu toimitetaan viranomaisen luona, kuulusteluun voidaan soveltaa, mitä todistelutarkoituksessa kuultavan asianosaisen taikka todistajan ja asiantuntijan poissaolon seuraamuksista ja heihin kohdistettavista pakkokeinoista säädetään. Kutsussa on ilmoitettava 3 momentissa säädettyjen tietojen lisäksi, millä tavoin kuulustelu toimitetaan.

Edellä 1 momentissa tarkoitettun henkilön kutsusta katselmukseen noudatetaan, mitä edellä tässä pykälässä ja muualla säädetään kutsusta istuntoon.

52 §

Todistelutarkoituksessa kuultavaa asianosaista sekä todistajaa ja asiantuntijaa voidaan kuulla pääkäsittelyssä hänen henkilökohtaisesti läsnä olematta käyttäen videoneuvottelua tai muuta soveltuvaa teknistä tiedonvälitystapaa, jossa istuntoon osallistuvilla on puhe- ja näköyhteys

Jos poistettavaksi määrätty on asianosainen, hänelle on varattava mahdollisuus osallistua oikeudenkäyntiin etäyhteydellä, jos se on mahdollista.

17 luku

Todistelusta

41 §

Jos todistelutarkoituksessa kuultava asianosainen taikka todistajaksi tai asiantuntijaksi nimetty on tuomioistuimessa läsnä, häntä voidaan kuulla heti.

Tarvittaessa tuomioistuin huolehtii todistajan ja asiantuntijan kutsumisesta, jollei sitä 11 luvun 2 §:ssä mainitulla perusteella ole annettu asianosaisten huolehdittavaksi tai jollei oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 5 luvun 19 §:stä muuta johdu. Kuultava on kutsuttava tuomioistuimen asettaman sakon uhalla ja kutsu on annettava henkilökohtaisesti tiedoksi siten kuin 11 luvun 3, 3 b tai 4 §:ssä säädetään.

Kutsussa on ilmoitettava, minä päivänä ja kellonaikana sekä missä istunto pidetään. Kutsussa on myös mainittava tarpeelliset tiedot asianosaisista ja asiasta. Lisäksi kutsussa on ilmoitettava 62 tai 64 §:ssä sekä 65 §:n 3 momentissa tarkoitettut tiedot.

Jos kuulustelu toimitetaan *etäyhteydellä*, kuulusteluun voidaan soveltaa, mitä todistelutarkoituksessa kuultavan asianosaisen taikka todistajan ja asiantuntijan poissaolon seuraamuksista ja heihin kohdistettavista pakkokeinoista säädetään. Kutsussa on ilmoitettava 3 momentissa säädettyjen tietojen lisäksi, millä tavoin kuulustelu toimitetaan.

Edellä 1 momentissa tarkoitettun henkilön kutsusta katselmukseen noudatetaan, mitä edellä tässä pykälässä ja muualla säädetään kutsusta istuntoon.

52 §

Todistelutarkoituksessa kuultavaa asianosaista sekä todistajaa ja asiantuntijaa voidaan kuulla pääkäsittelyssä hänen

keskenään, jos tuomioistuin harkitsee tämän soveliaaksi ja jos:

1) kuultava ei sairauden tai muun syyn vuoksi voi saapua henkilökohtaisesti pääkäsittelyyn;

2) kuultavan henkilökohtaisesta saapumisesta pääkäsittelyyn aiheutuu todisteen merkitykseen verrattuna huomattavia kustannuksia tai huomattavaa haittaa;

3) kuultavan kertomuksen uskottavuutta voidaan luotettavasti arvioida ilman hänen henkilökohtaista läsnäoloaan pääkäsittelyssä;

4) menettely on tarpeen kuultavan taikka tällaiseen henkilöön 17 §:n 1 momentissa tarkoitetussa suhteessa olevan henkilön suojaamiseksi henkeen tai terveyteen kohdistuvalta uhalta;

5) kuultava ei ole täyttänyt 15 vuotta tai hänen henkinen toimintansa on häiriintynyt; tai

6) rikosasiassa kuultava on muusta kuin 4 kohdassa tarkoitettuista syistä erityisen suojelun tarpeessa ottaen huomioon etenkin hänen henkilökohtaiset olosuhteensa ja rikoksen laatu.

Edellä 1 momentin 1–3 kohdassa tarkoitetuissa tapauksissa voidaan kuulemisessa kuitenkin käyttää myös puhelinta.

Asianosaisille on varattava tilaisuus esittää kuultavalle kysymyksiä.

henkilökohtaisesti läsnä olematta etäyhteydellä, jos tuomioistuin harkitsee tämän soveliaaksi.

Edellä 1 momentissa tarkoitettu kuuleminen voidaan toimittaa myös ilman näköyhteyttä, jos tuomioistuin harkitsee tämän soveliaaksi ja jos:

1) kuultavan kertomuksen uskottavuutta voidaan luotettavasti arvioida ilman hänen henkilökohtaista läsnäoloaan pääkäsittelyssä;

2) kuultava ei sairauden tai muun syyn vuoksi voi saapua henkilökohtaisesti pääkäsittelyyn;

3) kuultavan henkilökohtaisesta saapumisesta pääkäsittelyyn aiheutuu todisteen merkitykseen verrattuna huomattavia kustannuksia tai huomattavaa haittaa; tai

4) kuultava on jäänyt pois pääkäsittelystä eikä hänen henkilökohtaisella kuulemisellaan ole asian selvittämiseksi keskeinen merkitys.

Kuulemista ei kuitenkaan saa toimittaa ilman näköyhteyttä, jos kuultava ei ole täyttänyt 15 vuotta tai hänen henkinen toimintansa on häiriintynyt.

Asianosaisille on varattava tilaisuus esittää kuultavalle kysymyksiä.

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20 .

2.

Laki

oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
kumotaan oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain (689/1997) 5 luvun 10 a § ja 7 luvun 14 a §, sellaisina kuin ne ovat laissa 423/2018,
muutetaan 8 luvun 13 §:n 4 ja 5 momentti, sellaisena kuin se on laissa 423/2018, sekä
lisätään 8 luvun 13 §:ään, sellaisena kuin se on laissa 423/2018, uusi 6 momentti seuraavasti:

Voimassa oleva laki

Ehdotus

5 luku

5 luku

Syytteen vireillepanosta

Syytteen vireillepanosta

10 a §

Suullisen valmistelun istunto voidaan pitää myös puhelimitse taikka käyttäen teknistä tiedonvälitystapaa, jossa käsittelyyn osallistuvilla on puheyhteys keskenään, jos tuomioistuimien katsoo sen tarkoituksenmukaiseksi.

(kumotaan)

7 luku

7 luku

Asianomistajan yksin ajaman rikosasian käsittelystä

Asianomistajan yksin ajaman rikosasian käsittelystä

14 a §

Suullisen valmistelun istunto voidaan pitää myös puhelimitse taikka käyttäen teknistä tiedonvälitystapaa, jossa käsittelyyn osallistuvilla on puheyhteys keskenään, jos tuomioistuimien katsoo sen tarkoituksenmukaiseksi. Tällöin säännöksiä asian ratkaisemisesta asianosaisen poissaolon perusteella ei sovelleta.

(kumotaan)

8 luku

8 luku

Asianosaisista

Asianosaisista

13 §

13 §

Mitä tässä luvussa säädetään kutsuista sekä

Mitä tässä luvussa säädetään kutsuista sekä pakkokeinoista ja poissaolon seuraamuksista, sovelletaan myös osallistumiseen suulliseen

pakkokeinoista ja poissaolon seuraamuksista, sovelletaan myös osallistumiseen suulliseen käsittelyyn käyttäen teknistä tiedonvälitystapaa toisessa tuomioistuimessa tai muun viranomaisen luona.

Mitä edellä tässä pykälässä säädetään, ei sovelleta 5 b luvussa tarkoitettuun tunnustamisoikeudenkäyntiin. Teknisen tiedonvälitystavan käyttämisestä suullisen valmistelun istunnossa säädetään 5 luvun 10 a §:ssä ja 7 luvun 14 a §:ssä.

käsittelyyn käyttäen teknistä tiedonvälitystapaa.

Jos asianosainen ei anna 1 momentissa tarkoitettua suostumusta, tuomioistuin voi kuitenkin määrätä, että hänen osallistumisensa suulliseen käsittelyyn toteutetaan teknisellä tiedonvälitystavalla, jossa istuntoon osallistuvilla on puhe- ja näköyhteys keskenään, jos siihen on erityinen syy ottaen huomioon asian laatu ja merkitys asianosaiselle.

Tässä pykälässä tarkoitettu osallistuminen voidaan valmistelunistunnossa toteuttaa myös ilman näköyhteyttä, jos tuomioistuin katsoo sen tarkoituksenmukaiseksi. Tällöin ei kuitenkaan sovelleta, mitä 5 momentissa säädetään.

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20 .

3.

Laki

pakkokeinolain muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti muutetaan pakkokeinolain (806/2011) 3 luvun 1 §:n 2 momentti ja 8 luvun 17 §:n 1 momentti sekä

lisätään 3 luvun 14 §:ään, sellaisena kuin se on osaksi laissa 452/2023, uusi 5 momentti seuraavasti:

Voimassa oleva laki

Ehdotus

3 luku

3 luku

**Tuomioistuinmenettely
vangitsemisasioissa**

**Tuomioistuinmenettely
vangitsemisasioissa**

1 §

1 §

Vangitsemisesta päättävä viranomainen

Vangitsemisesta päättää syyteasiassa toimivaltainen tuomioistuin. Ennen syytteen nostamista pidätetyn vangitsemisesta saa päättää myös muu käräjäoikeus, jossa asian käsittely käy sopivasti päinsä. Käräjäoikeuksien päivystyksestä kiireellisissä tapauksissa säädetään oikeusministeriön asetuksella.

Vangitsemista koskevaa asiaa käsiteltäessä käräjäoikeus on päätösvaltainen myös, kun siinä on yksin puheenjohtaja. Istunto voidaan pitää myös muuna aikana ja muussa paikassa kuin yleisen alioikeuden istunnosta säädetään.

14 §

Määräajan asettaminen syytteen nostamista varten

Kun tuomioistuin päättää läsnä olevan epäillyn vangitsemisesta, sen on, jollei syytetä jo ole nostettu, asetettava määräaika, jonka kuluessa syyte on nostettava. Aikaa syytteen nostamiselle ei saa määrätä pidemmäksi kuin on välttämätöntä esitutkinnan päättämiseksi ja syytteen valmistelemiseksi.

Jos syytteen nostamiselle määrätty aika osoittautuu liian lyhyeksi, tuomioistuin, joka käsittelee syytteen, voi syyttäjän viimeistään neljä päivää ennen määräajan päättymistä tekemästä pyynnöstä pidentää määräaika. Tuomioistuimen on otettava asia käsiteltäväksi viipymättä ja ratkaistava se määräajan kuluessa. Vangitulle ja hänen avustajalleen on varattava tilaisuus tulla kuulluiksi pyynnöstä. Vangittua on kuultava henkilökohtaisesti, jos hän niin haluaa. Asia voidaan ratkaista kansliassa ilman istutuskäsittelyä, jos tuomioistuin harkitsee sen soveliaaksi ja vangittu suostuu käsittelytapaa koskevaan pyyntöön.

Vangitsemisesta päättävä viranomainen

Vangitsemisesta päättää syyteasiassa toimivaltainen tuomioistuin. Ennen syytteen nostamista pidätetyn vangitsemisesta saa päättää myös muu käräjäoikeus, jossa asian käsittely käy sopivasti päinsä. Käräjäoikeuksien päivystyksestä kiireellisissä tapauksissa säädetään oikeusministeriön asetuksella.

Vangitsemista koskevaa asiaa käsiteltäessä käräjäoikeus on päätösvaltainen myös, kun siinä on yksin puheenjohtaja. Istunto voidaan pitää myös muuna aikana ja muussa paikassa kuin yleisen alioikeuden istunnosta säädetään. *Asian käsittelyyn sovelletaan lisäksi, mitä oikeudenkäymiskaaren 2 luvun 15 §:ssä, 16 §:n 1 momentissa ja 17 §:ssä säädetään.*

14 §

Määräajan asettaminen syytteen nostamista varten

Kun tuomioistuin päättää läsnä olevan epäillyn vangitsemisesta, sen on, jollei syytetä jo ole nostettu, asetettava määräaika, jonka kuluessa syyte on nostettava. Aikaa syytteen nostamiselle ei saa määrätä pidemmäksi kuin on välttämätöntä esitutkinnan päättämiseksi ja syytteen valmistelemiseksi.

Jos syytteen nostamiselle määrätty aika osoittautuu liian lyhyeksi, tuomioistuin, joka käsittelee syytteen, voi syyttäjän viimeistään neljä päivää ennen määräajan päättymistä tekemästä pyynnöstä pidentää määräaika. Tuomioistuimen on otettava asia käsiteltäväksi viipymättä ja ratkaistava se määräajan kuluessa. Vangitulle ja hänen avustajalleen on varattava tilaisuus tulla kuulluiksi pyynnöstä. Vangittua on kuultava henkilökohtaisesti, jos hän niin haluaa. Asia voidaan ratkaista kansliassa ilman istutuskäsittelyä, jos tuomioistuin harkitsee sen soveliaaksi ja vangittu suostuu käsittelytapaa koskevaan pyyntöön.

Jos tuomioistuin harkitsee soveliaaksi, määräajan pidentämistä koskevan asian käsittelyssä voidaan käyttää 6 §:n 4 momentissa tarkoitettua teknistä tiedonvälitystapaa. Jos tuomioistuin pitää sitä tarpeellisenä, vangittu on kuitenkin tuotava tuomioistuimeen.

Vangittua vastaajaa koskevan syyteasian tuomioistuinkäsittelyssä noudatettavista määräajoista säädetään oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetussa laissa.

8 luku

Etsintä

17 §

*Erityistä kotietsintää koskeva
tuomioistuinkäsittely*

Erityisestä kotietsinnästä päättää syyteasiassa toimivaltainen tuomioistuin. Ennen syytteen nostamista etsinnästä saa päättää myös se käräjäoikeus, jonka tuomiopiirissä etsinnän kohteena oleva paikka sijaitsee. Asiaa käsittelevä käräjäoikeus on päätösvaltainen myös, kun siinä on yksin puheenjohtaja.

Jos tuomioistuin harkitsee soveliaaksi, määräajan pidentämistä koskevan asian käsittelyssä voidaan käyttää 6 §:n 4 momentissa tarkoitettua teknistä tiedonvälitystapaa. Jos tuomioistuin pitää sitä tarpeellisenä, vangittu on kuitenkin tuotava tuomioistuimeen.

Vangittua vastaajaa koskevan syyteasian tuomioistuinkäsittelyssä noudatettavista määräajoista säädetään oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetussa laissa.

Asian käsittelyyn sovelletaan lisäksi, mitä oikeudenkäymiskaaren 2 luvun 15 §:ssä, 16 §:n 1 momentissa ja 17 §:ssä säädetään.

8 luku

Etsintä

17 §

*Erityistä kotietsintää koskeva
tuomioistuinkäsittely*

Erityisestä kotietsinnästä päättää syyteasiassa toimivaltainen tuomioistuin. Ennen syytteen nostamista etsinnästä saa päättää myös se käräjäoikeus, jonka tuomiopiirissä etsinnän kohteena oleva paikka sijaitsee. Asiaa käsittelevä käräjäoikeus on päätösvaltainen myös, kun siinä on yksin puheenjohtaja. *Asian käsittelyyn sovelletaan lisäksi, mitä oikeudenkäymiskaaren 2 luvun 15 §:ssä, 16 §:n 1 momentissa ja 17 §:ssä säädetään.*

*Tämä laki tulee voimaan _____ päivänä
kuuta 20 _____.*

Laki

sakon täytäntöönpanosta annetun lain 30 §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan sakon täytäntöönpanosta annetun lain (672/2002) 30 §:n 3 momentti, sellaisena
kuin se on laissa 425/2018, seuraavasti:

Voimassa oleva laki

Ehdotus

30 §

30 §

Asian käsittely tuomioistuimessa

Asian käsittely tuomioistuimessa

Maksuvelvollisen on saavuttava tuomioistuimen käsittelyyn, jos hän haluaa tulla kuulluksi. Jos maksuvelvollinen on laillista estettä ilmoittamatta poissa, asia voidaan ratkaista hänen poissaolostaan huolimatta. Maksuvelvollinen voi ennen asian käsittelyä toimittaa kirjallisen vastineen tuomioistuimen kansliaan. *Jos tuomioistuin harkitsee sen soveliaaksi, asian käsittelyssä voidaan käyttää teknistä tiedonvälitystapaa, jossa käsittelyyn osallistuvilla on puhe- ja näköyhteys keskenään.*

Maksuvelvollisen on *osallistuttava* tuomioistuimen käsittelyyn, jos hän haluaa tulla kuulluksi. Jos maksuvelvollinen on laillista estettä ilmoittamatta poissa, asia voidaan ratkaista hänen poissaolostaan huolimatta. Maksuvelvollinen voi ennen asian käsittelyä toimittaa kirjallisen vastineen tuomioistuimen kansliaan.

Tämä laki tulee voimaan _____ päivänä
kuuta 20 .

5.

Laki

oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa annetun lain 4 §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa annetun lain (370/2007)
4 § ja 14 §:n 2 momentti sekä
lisätään 14 §:ään uusi 4 momentti seuraavasti:

4 §

Oikeudenkäyntiä koskevien perustietojen julkisuus

Tiedot asiaa käsittelevästä tuomioistuimesta, asian yksilöidystä laadusta, asian käsittelyn vaiheista sekä suullisen käsittelyn ajankohdasta ja käsittelypaikasta samoin kuin asianosaisen yksilöimiseksi tarpeelliset tiedot ovat julkisia. Tuomioistuin voi kuitenkin 6 §:ssä tarkoitetuissa tilanteissa määrätä pidettäväksi salassa tiedon asianomistajan tai turvapaikanhakijan henkilöllisyydestä.

14 §

Suullisen käsittelyn julkisuus

Asian suullinen käsittely on julkinen, jollei tuomioistuin 15 §:n nojalla määrää, että suullinen käsittely toimitetaan yleisön läsnä olematta.

Jokaisella on oikeus olla läsnä asian julkisessa käsittelyssä, jollei tässä tai muussa laissa toisin säädetä.

Tuomioistuimen on ilmoitettava suullisesta käsittelystä istuntopaikalla viimeistään istunnon alkaessa juttuluettelolla, johon on merkittävä asianosaisten nimet, lukuun ottamatta asianomistajan nimeä syyttäjän ajamassa rikosasiassa, asian yksilöity laatu, asian käsittelyn vaihe, suullisen käsittelyn alkamisajankohta ja käsittelypaikka sekä tuomioistuimen ratkaisukokoonpano.

4 §

Oikeudenkäyntiä koskevien perustietojen julkisuus

Tiedot asiaa käsittelevästä tuomioistuimesta, asian yksilöidystä laadusta, asian käsittelyn vaiheista sekä suullisen käsittelyn ajankohdasta ja käsittelypaikasta samoin kuin asianosaisen yksilöimiseksi tarpeelliset tiedot ovat julkisia. *Jos suullisella käsittelyllä ei ole käsittelypaikkaa, tieto siitä, miten suullista käsittelyä voi seurata, on julkinen.* Tuomioistuin voi kuitenkin 6 §:ssä tarkoitetuissa tilanteissa määrätä pidettäväksi salassa tiedon asianomistajan tai turvapaikanhakijan henkilöllisyydestä.

14 §

Suullisen käsittelyn julkisuus

Asian suullinen käsittely on julkinen, jollei tuomioistuin 15 §:n nojalla määrää, että suullinen käsittely toimitetaan yleisön läsnä olematta.

Jokaisella on oikeus olla läsnä asian julkisessa käsittelyssä *tai seurata sitä videoyhteydellä*, jollei tässä tai muussa laissa toisin säädetä.

Tuomioistuimen on ilmoitettava suullisesta käsittelystä istuntopaikalla viimeistään istunnon alkaessa juttuluettelolla, johon on merkittävä asianosaisten nimet, lukuun ottamatta asianomistajan nimeä syyttäjän ajamassa rikosasiassa, asian yksilöity laatu, asian käsittelyn vaihe, suullisen käsittelyn alkamisajankohta ja käsittelypaikka sekä tuomioistuimen ratkaisukokoonpano.

Jos oikeudenkäynti toimitetaan oikeudenkäymiskaaren 2 luvun 16 §:ssä tarkoitettuna etäoikeudenkäyntinä, 3 momentissa tarkoitetun juttuluettelon on oltava tuomioistuimen kansliassa tai sijaintipaikkakunnalla.

Tämä laki tulee voimaan _____ päivänä kuuta 20 .

6.

Laki

turvatarkastuksista tuomioistuimissa annetun lain 1 ja 5 §:n muuttamisesta annetun lain 5 §:n ja voimaantulosäännöksen muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan turvatarkastuksista tuomioistuimissa annetun lain 1 ja 5 §:n muuttamisesta annetun lain (101/2022) 5 §:n 3 momentti ja voimaantulosäännös seuraavasti:

Voimassa oleva laki

Ehdotus

5 §

5 §

Turvatarkastustoimenpiteet

Turvatarkastustoimenpiteet

Turvatarkastajalla on myös oikeus 1 momentissa säädetyin tavoin tarkastaa henkilö, joka haluaa katsoa tuomioistuimessa kuva- ja äänitallennetta, ja hänen mukanaan olevat tavarat sen selvittämiseksi, ettei hänellä ole kuva- ja äänitallennetta katsoessaan mukanaan kuvan tallentamiseen soveltuvaa välinettä. Turvatarkastajalla on samoin edellytyksin oikeus ottaa pois tarkastuksessa tai muuten löydetty kuvan tallentamiseen soveltuva väline kuva- ja äänitallenteen katsomisen ajaksi

Tämän lain voimaantulosta säädetään erikseen lailla.

Turvatarkastajalla on myös oikeus 1 momentissa säädetyin tavoin tarkastaa henkilö, joka haluaa katsoa tuomioistuimessa kuva- ja äänitallennetta *tai seurata oikeudenkäymiskaaren 2 luvun 16 §:ssä tarkoitettua etäoikeudenkäyntiä*, ja hänen mukanaan olevat tavarat sen selvittämiseksi, ettei hänellä ole mukanaan kuvan tallentamiseen soveltuvaa välinettä. Turvatarkastajalla on samoin edellytyksin oikeus ottaa pois tarkastuksessa tai muuten löydetty kuvan tallentamiseen soveltuva väline kuva- ja äänitallenteen katsomisen ajaksi.

Tämä laki tulee voimaan samana päivänä kuin turvatarkastuksista tuomioistuimissa annetun lain 1 ja 5 §:n muuttamisesta annetun

Voimassa oleva laki

Ehdotus

lain 5 §:n ja voimaantulosäännöksen
muuttamisesta annettu laki (/).

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta
20 .

7.

Laki

rikosasioita koskevaa eurooppalaista tutkintamääräystä koskevan direktiivin täytäntöönpanosta annetun lain 16 §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan rikosasioita koskevaa eurooppalaista tutkintamääräystä koskevan direktiivin
täytäntöönpanosta annetun lain (430/2017) 16 §:n 2 momentti, seuraavasti:

Voimassa oleva laki

Ehdotus

16 §

16 §

*Rikoksesta epäillyn tai vastaajan kuuleminen
videoneuvottelua käyttäen*

*Rikoksesta epäillyn tai vastaajan kuuleminen
videoneuvottelua käyttäen*

Direktiivin 24 artiklan mukaisesti
videoneuvottelua tai muuta audiovisuaalisesti
välitettävää tapaa käyttäen voidaan kuulla
myös rikoksen esitutkinnassa epäiltyä tai
rikosasian vastaajaa.

Direktiivin 24 artiklan mukaisesti
videoneuvottelua tai muuta audiovisuaalisesti
välitettävää tapaa käyttäen voidaan kuulla
myös rikoksen esitutkinnassa epäiltyä tai
rikosasian vastaajaa.

Rikosasian vastaajan kuulemisen
edellytyksenä on, että *vastaaja siihen suostuu
eikä* kuuleminen asian laatu sekä muut
olosuhteet huomioon ottaen vaaranna
vastaajan oikeusturvaa. Kuulemisesta päättää
5 §:n 2 momentissa tarkoitettu käräjäoikeus.

Rikosasian vastaajan kuulemisen
edellytyksenä on, että kuuleminen ei asian
laatu sekä muut olosuhteet huomioon ottaen
vaaranna vastaajan oikeusturvaa.
Kuulemisesta päättää 5 §:n 2 momentissa
tarkoitettu käräjäoikeus.

Voimassa oleva laki

Ehdotus

*Tämä laki tulee voimaan _____ päivänä _____ kuuta
20 .*